

THE WAR MUST GO ON

**DYNAMIKA WOJNY W UKRAINIE
I JEJ REPERKUSJE
DLA BEZPIECZEŃSTWA POLSKI**

**POD REDAKCJĄ
ARTURA GRUSZCZAKA**

THE WAR MUST GO ON

Dynamika wojny w Ukrainie i jej reperkusje
dla bezpieczeństwa Polski

SOCIETAS

seria pod redakcją
BOGDANA SZLACHTY

138

THE WAR MUST GO ON

Dynamika wojny w Ukrainie i jej reperkusje
dla bezpieczeństwa Polski

pod redakcją
Artura Gruszcza

Kraków 2023

Artur Gruszcza

Uniwersytet Jagielloński

 <https://orcid.org/0000-0002-3450-8377>

 artur.gruszcza@uj.edu.pl

© Copyright by individual authors, 2023

Recenzent

dr hab. Daniel Boćkowski, prof. UwB

Opracowanie redakcyjne

Magdalena Gibiec

Projekt okładki

Marta Jaszcza

ISBN 978-83-8138-880-1

<https://doi.org/10.12797/9788381388801>

Autor zdjęcia na okładce: Yarohork (Adobe Stock)

Publikacja dofinansowana przez Instytut Nauk Politycznych i Stosunków
Międzynarodowych UJ

Licencja: CC-BY-SA-4.0

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: publishing@akademicka.pl

<https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI

ARTUR GRUSZCZAK	
Wprowadzenie	7

CZĘŚĆ I WOJNA W UKRAINIE

ARTUR GRUSZCZAK	
Kilka uwag o strategicznym wymiarze wojny w Ukrainie	13
ADRIAN TYSZKIEWICZ	
Konflikt rosyjsko-ukraiński jako czynnik nowej dwublokowej rywalizacji	23
PAWEŁ FRANKOWSKI	
Konsekwencje wojny rosyjsko-ukraińskiej dla gospodarki światowej	33
DOMINIKA DZIWIŚ, BŁAŻEJ SAJDUK	
Rosyjska inwazja na Ukrainę a przyszłość cyberwojny – wnioski w rocznicę „specjalnej operacji wojskowej”	43
MAREK CZAJKOWSKI	
<i>Against All Odds</i> . Po co Rosji Ukraina?	53
PIOTR BAJOR	
Ukraina w obliczu rosyjskiej agresji – polityka i strategia	65
MYKHAILO VOLOKHAI	
Rosyjskie „gadające głowy” ukraińskiej polityki w czasach wojny	75
PIOTR ORŁOWSKI	
Działania sił specjalnych Ukrainy i Federacji Rosyjskiej podczas konfliktu w Ukrainie	85

CZĘŚĆ II
SKUTKI KONFLIKTU W UKRAINIE DLA BEZPIECZEŃSTWA POLSKI

DARIUSZ KOZERAWSKI	
Konflikt zbrojny w Ukrainie – reperkusje dla zdolności militarnych Polski.....	97
BOGDAN KOSOWSKI	
System zarządzania kryzysowego sfery cywilnej RP w obliczu wojny w Ukrainie.....	107
WIKTOR HEBDA	
Rosyjska agresja militarna na Ukrainę a bezpieczeństwo energetyczne Polski	115
ARKADIUSZ NYZIO	
Inwazja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę a bezpieczeństwo wewnętrzne Polski.....	125
MATEUSZ KOLASZYŃSKI	
Bezpieczeństwo wywiadowcze Polski po 24 lutego 2022 roku.....	137
BIOGRAMY	147
INDEKS.....	151

WPROWADZENIE

Minął rok od brutalnej napaści zbrojnej Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Dzień 24 lutego 2022 r. wyznaczył nowy etap w najnowszej historii świata. Jedno z czołowych państw, stały członek Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych (RB ONZ), dokonało bulwersującego aktu łamiącego fundamentalne reguły prawa narodów, na straży których zobowiązało się stać. Rosyjska agresja była nie tylko ciosem w chwiejący się liberalny porządek międzynarodowy łączony z uniwersalnymi – jak się wydawało – wartościami i zasadami, takimi jak praworządność, suwerenność, pokój czy współpraca. Była jaskrawym aktem podważającym zręby pozimnowojennego systemu bezpieczeństwa międzynarodowego, kwestionującym jego logikę oraz rewidującym mechanizmy utrzymujące go w stanie względnej równowagi. Co więcej, napad Rosji na Ukrainę, a w jej wyniku zajęcie i okupacja części terytorium Ukrainy przez siły rosyjskie, nie spotkała się z powszechnym potępieniem ze strony społeczności międzynarodowej. Wstrzemięźliwe stanowisko, oznaczające *de facto* przyzwolenie na stosowanie siły przez Rosję, zajęli jej partnerzy z grupy BRICS (w jej składzie: Brazylia, Rosja, Indie, Chiny oraz Republika Południowej Afryki), w szczególności Chińska Republika Ludowa, która już przed 24 lutego wyrażała zrozumienie dla rosyjskiej interpretacji stanu bezpieczeństwa międzynarodowego. Taka postawa regionalnych mocarstw zrzeszonych w BRICS, podzielana przez wiele krajów rozwijających się, wzmocniła kontrast między Zachodem, który stanął w obronie Ukrainy i udzielił jej masowej pomocy humanitarnej, finansowej oraz wojskowej, a państwami prorosyjskimi, którym nierzadko atawistyczna niechęć do Zachodu przesłoniła zasady współżycia i normy prawa obowiązujące w stosunkach międzynarodowych.

Wybuch wojny w Ukrainie wstrząsnął fundamentami porządku międzynarodowego i wyzwolił energię, która podsyca działania zbrojne oraz odsuwa perspektywę pokojowego zakończenia wojny w odległą przyszłość. Ma to istotne konsekwencje nie tylko dla bezpośrednich stron konfliktu, tj. Rosji i Ukrainy, ale także dla państw graniczących z obydwojema krajami i ich sojuszników. Polska jako sąsiad i Ukrainy, i Rosji jest bezpośrednio narażona na skutki wojny. Masowy napływ uchodźców wojennych w pierwszych tygodniach po 24 lutego 2022 r. był największym wyzwaniem dla polskiego społeczeństwa, które w obliczu indolencji administracji rządowej sprawnie zorganizowało system pomocy i opieki nad uchodźcami. Rząd skupił się na wsparciu dyplomatycznym i wojskowym dla Ukrainy, przekazując znaczną ilość uzbrojenia i sprzętu wojskowego (przede wszystkim czołgi T-72, broń artyleryjską i przeciwlotnicze zestawy rakietowe, jak również drony oraz broń lekką i amunicję). Równocześnie podjął intensywne negocjacje w sprawie zakupów nowego uzbrojenia, w szczególności czołgów, armatohaubic, wielozadaniowych samolotów bojowych i śmigłowców uderzeniowych. Tragiczny incydent w Przewodowie w listopadzie 2022 r. – kiedy pocisk rakietowy (lub jego szczątki) spadł na terytorium Polski i spowodował śmierć dwóch przypadkowych osób – pokazał, iż Polska jest w pewnym sensie państwem frontowym. W związku z tym musi wzmocnić i utrzymywać zdolności do wczesnego wykrywania zagrożeń i odpowiednio skutecznego reagowania na nie. Stawia to przed polskimi władzami oraz ich sojusznikami z NATO wymóg rozwoju infrastruktury wojskowej i systemów obrony na wschodniej flance Sojuszu Północnoatlantyckiego. Nakazuje również wzmacnianie odporności na nieprzyjazne działania ze strony Rosji i jej białoruskiego poplecznika: wojnę informacyjną, aktywność służb wywiadowczych i agentów wpływu, prowokacje wojskowe w rejonach przygranicznych, presję energetyczną, a nawet groźby uderzenia z użyciem sił konwencjonalnych i nuklearnych.

Złożony obraz (nie)bezpieczeństwa międzynarodowego, w wymiarze tak lokalnym, jak regionalnym i globalnym, skłonił zespół naukowców z Katedry Bezpieczeństwa Narodowego w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego, przy udziale doktoranta Szkoły Doktorskiej Nauk Społecznych UJ, do przygotowania zestawu krótkich artykułów analityczno-prognostycznych odnoszących się do zasadniczych aspektów wojny w Ukrainie i jej różnorodnych reperkusji. Podjęte zostały kwestie umieszczone w wymiarze strategicznym, geopolitycznym i geoeconomicznym, jak też zagadnienia dotyczące szczególnie istotnych sektorów toczącego się konfliktu: militarnego, informacyjnego i energetycznego. Niezbędne było przeanalizowanie sytuacji wewnętrznej i polityki obydwu stron konfliktu: Ukrainy i Rosji. Szczególne znaczenie mają reperkusje i konsekwencje dla Rzeczypospolitej

Polskiej. W niniejszej publikacji odniesiono się do problematyki zarządzania kryzysowego, bezpieczeństwa energetycznego, bezpieczeństwa wewnętrznego oraz działań wywiadowczych.

Rocznica rosyjskiej napaści na Ukrainę dała asumpt do dokonania bilansu skutków i konsekwencji rosyjskiej agresji, a także sformułowania prognoz na nadchodzące miesiące, a nawet lata. Ta dłuższa perspektywa przewidywań dotyczących przyszłości konfliktu wynika z dominującego w niniejszej publikacji, pesymistycznego w swym wydźwięku, przekonania o przewlekłości i długotrwałości wojny w Ukrainie. Tytuł publikacji, będący parafrazą słynnego przeboju zespołu Queen, odzwierciedla deterministyczne podejście do sytuacji na wschodzie Europy, niemniej poparty jest także doświadczeniem analityczno-badawczym i wiedzą empiryczną zgromadzoną przez zespół autorski. Wielkie konflikty zbrojne z przeszłości (dawnej i nieodległej) wybuchały nagle, czasami nieoczekiwanie, trwały latami, a ich zakończenie zwykle okupione było ogromnymi stratami ludzkimi i materialnymi. Przewlekły konflikt o zmiennej intensywności działań zbrojnych, jaki ugruntował się w Ukrainie po roku wojennej konfrontacji, wykazuje tendencje do utrwalenia i zamknięcia w specyficznym ekosystemie powiązanych podmiotów, zasobów i interesów. Nie będzie łatwo go zamienić na nowy układ geostrategiczny, a jeszcze trudniej powrócić do tego, który istniał przed 2014 r., a więc zanim Rosja interweniowała zbrojnie na wschodzie Ukrainy i anektowała Krym.

Książka *The War Must Go On. Dynamika wojny w Ukrainie i jej reperkusje dla bezpieczeństwa Polski* jest nie tylko dziełem autorów zawartych w niej tekstów, ale też efektem przychylności i pomocy ze strony wielu osób. Im należą się szczególne podziękowania: Panu Profesorowi Adrianowi Tyszkiewiczowi, dyrektorowi Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego, za zgodę na sfinansowanie publikacji; Pani Profesor Dorocie Malec, prorektor Uniwersytetu Jagiellońskiego ds. współpracy międzynarodowej, za przyzwolenie na „szybką ścieżkę” wydawniczą; ergo, Panu Adamowi Lejczakowi, prezesowi Księgarni Akademickiej, za uruchomienie nadzwyczajnej procedury redakcji i wydania publikacji, by zadośćuczynić jej rocznicowemu charakterowi; Pani Klaudii Król za koordynację prac redakcyjnych w wydawnictwie Księgarnia Akademicka; Panu Profesorowi Danielowi Boćkowskiemu z Uniwersytetu w Białymstoku za przychylną i przygotowaną w ekspresowym tempie recenzję.

CZĘŚĆ I

WOJNA W UKRAINIE

ARTUR GRUSZCZAK

KILKA UWAG O STRATEGICZNYM WYMIARZE WOJNY W UKRAINIE

ABSTRAKT

Niniejszy rozdział zawiera kilka spostrzeżeń dotyczących wybranych strategicznych aspektów wojny w Ukrainie. Podnosi kwestie wrogości Rosji w stosunku do Zachodu oraz wsparcia dla niej ze strony antyzachodnich krajów rozwijających się. Akcentuje znaczenie Chińskiej Republiki Ludowej jako rewizjonistycznego mocarstwa kwestionującego – podobnie jak Rosja – globalne strategiczne przywództwo USA. Wskazuje na ograniczenia i ryzyka strategii Zachodu.

SŁOWA KLUCZOWE: Ukraina, Rosja, Zachód, konflikt

ABSTRACT

Some Reflections on the Strategic Dimension of the War in Ukraine

This chapter contains remarks on some strategic aspects of the war in Ukraine. It discusses Russia's hostility towards the West and support for Russia from anti-Western developing countries. It emphasises the importance of the People's Republic of China as a revisionist power questioning – like Russia – the strategic global leadership of the US. It points to the limitations and risks of the West's strategy.

KEYWORDS: Ukraine, Russia, West, conflict

Wprowadzenie

Agresja Rosji na Ukrainę 24 lutego 2022 r. zapoczątkowała nowy etap rozwoju stosunków międzynarodowych i bezpieczeństwa globalnego. Przygotowywana przez wąski krąg zaufanych ludzi Władimira Putina, w większości wywodzących się ze służb specjalnych, zbrojna napaść miała mieć epokowy wymiar: urzeczywistnić imperialny, historyczny, wszechruski projekt scalenia ziem będących kolebką cywilizacji rosyjskiej z państwem rosyjskim na czele; zniszczyć naród, państwo i gospodarkę Ukrainy, odmawiając im racji bytu; upokorzyć „zgniły i bezbożny” Zachód; stać się architektem nowego nieliberalnego porządku międzynarodowego.

Rosja uderzyła na Ukrainę z zamiarem uratowania idei imperialnej, stanowiącej nie tylko ideologiczną podbudowę putinizmu, ale też jedyny czynnik spajający Kreml, państwo rosyjskie i Rosjan. Współczesna Rosja pod hasłem „ruskiego miru” („rosyjskiego świata”) kultywuje swoistą odmianę nacjonalizmu jako mieszanki panslawizmu, bolszewizmu, euroazjatyzmu (w ujęciu Aleksandra Dugina)¹ i nostalgii za imperialną przeszłością. Rosyjska wersja „turbopatriotyzmu” przesyciona jest szowinistycznym etnonacjonalizmem i podbudowana mitami politycznymi oraz stereotypami.

Kreśląc pełną rozmachu wizję „ruskiego miru” krzewionego przez trójjedyny naród rosyjski, Putin zlekceważył cały dorobek myśli strategicznej i sztuki wojennej odnoszący się do wielkich konfliktów zbrojnych wszczynanych przez pretendenta do przywództwa regionalnego lub ogólnoświatowego. Już bowiem chiński generał i strateg Sun Tzu zauważał przed 25 wiekami: „Niemożliwe jest, aby w kraju panował dostatek podczas długotrwałej wojny. Tak więc jeśli ktoś nie zna dobrze zagrożeń, jakie niesie wojna, nie potrafi też dobrze spożytkować jej korzyści”².

Niniejszy rozdział zawiera kilka spostrzeżeń dotyczących wybranych strategicznych aspektów wojny w Ukrainie. Zostały one sformułowane na podstawie obserwacji i analizy dokumentów, oficjalnych wypowiedzi decydentów, informacji prasowych i wpisów w mediach społecznościowych, a także szybko rosnącej literatury przedmiotu. Pierwszym wątkiem poruszonym w tym rozdziale jest dążenie do odzyskania przez Rosję pozycji globalnego mocarstwa, utraconej po rozpadzie ZSRR, nad czym tak mocno ubolewał Putin. Drugie zagadnienie to ekosystem konfliktu oparty na powstrzymywaniu rozprzestrzenienia konfliktu bez zasadniczej szkody dla strategicznych

¹ Zob.: P. Eberhardt, *Koncepcje geopolityczne Aleksandra Dugina*, „Przegląd Geograficzny” 2010, nr 82, s. 221-240.

² W. Sun, B. Sun, *Sztuka Wojny oraz 36 chytrych sztuczek*, przeł. J. Zawadzki, b.m. 2008, s. 20, [online] <https://nfsec.pl/media/sztukawojny.pdf>, 3 II 2023.

interesów Rosji. Ostatnia kwestia to determinanty przewlekłości konfliktu i prognozy jego rozwoju w najbliższych miesiącach.

Make Russia great again

Wiele wskazuje na to, że napaść na Ukrainę była objawem rosyjskiej imperialnej „andropauzy”: uwiąznięcia mocarstwowej potencji, rozbioru państwa przez tajne służby, oligarchów i prokremlowskie lokalne sitwy, gospodarki zdominowanej przez archaiczne sektory przemysłu wydobywczego i rolnictwa, wszechobecnego nepotyzmu i korupcji, niereformowalności instytucji publicznych i struktur administracji państwowej. Towarzyszyła temu atrofia ustroju politycznego, erozja kruchych fundamentów demokratycznych położonych naprędce w schyłkowej fazie rozpadu ZSRR. Proces dławienia opozycji i załazków społeczeństwa obywatelskiego, przyspieszony przez Putina, doprowadził do zbudowania totalitarnej maszyny władzy niszczącej opozycję i paraliżującej społeczeństwo. Przyczepiony jak listek figowy termin „nieliberalna demokracja” w karykaturalny sposób legitymizował reżim Putina w oczach Zachodu.

Symptomy słabnięcia Rosji i narastania dystansu nie tylko wobec mocarstw zachodnich, ale i strategicznych partnerów z BRICS³ pogłębiały kompleks niższości rosyjskiej wierzuszki i popychały ku radykalnym rozwiązaniom. Plan odbudowy mocarstwowej pozycji Rosji na arenie globalnej był karykaturą programów dwóch poprzednich amerykańskich prezydentów: Baracka Obamy i Donalda Trumpa. Putin, tak jak Trump, chce znowu uczynić swoje państwo potęgą. Rosyjska wersja *make America great again* oparta była na sile, strachu oraz zręcznej manipulacji wykorzystującej sprawdzone metody i techniki walki informacyjnej. Przewrotnie wykorzystywała wykoślawiony Obamowski slogan *yes we can*, zakładając zdolność łamania wszelkich ograniczeń i barier, które nakładały na kurczące się rosyjskie państwo i naród: globalizacja, modernizacja, postęp technologiczny, wielokulturowość oraz normy prawa międzynarodowego i zasady pokojowej współpracy.

Putiniowska Rosja, dokonując zbrojnej napaści na Ukrainę, postawiła siebie ponad ładem, prawem i moralnością międzynarodową, kreując swą mocarstwowość w środowisku anarchii międzynarodowej, odrzucając przyjęte przez Zachód wzorce porządku liberalnego. Rosja rzuciła wyzwanie nie tylko Zachodowi, ale i systemowi bezpieczeństwa

³ BRICS (skrótowiec od pierwszych liter angielskich nazw państw, tj. Brazylii, Rosji, Chińskiej Republiki Ludowej, Indii i Republiki Południowej Afryki) to formuła współpracy państw dążących do osiągnięcia w dłuższej perspektywie czasu gospodarczej przewagi nad mocarstwami Zachodu, z USA na czele.

międzynarodowego, w którym była zakotwiczona instytucjonalnie od końca II wojny światowej. Wystąpiła w roli globalnego gangstera, który napada sąsiadów, straszy ich obrońców wrogimi posunięciami, wliczając w to szantaż nuklearny, mając poczucie kompletnej bezkarności. Rosyjskie *we can do it* przybrało najsłabsze, najbardziej odrażające formy krwawej przemocy, rozbojów i szantażu. Podstępne manipulowanie informacją, ograniczanie dostaw surowców energetycznych i zboża początkowo spotkało się z bezsilnością ze strony społeczności międzynarodowej, a zarazem cyniczną kolaboracją ze strony niektórych państw (takich jak Chiny, Indie czy Iran, zawierające korzystne kontrakty handlowe z Rosją).

Do antyzachodniej retoryki Moskwy kremlowscy spin doktorzy dorzucili wątek antykolonialny i antyimperialny, nośny wśród wielu państw afrykańskich i azjatyckich oraz – w połączeniu z antyamerykanizmem (czy raczej „antyjankesizmem”) – latynoamerykańskich. Znamienne były stanowiska tych państw na forum ONZ. To nie był rok 2001, gdy rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1373, przyjęta nazajutrz po ataku z 11 września, wzywającą do współpracy międzynarodowej w walce z terroryzmem, została przyjęta jednogłośnie, zaś od poparcia globalnej wojny z terroryzmem, ogłoszonej przez prezydenta USA George’a W. Busha uchylili się jedynie garstka atawistycznie antyamerykańskich (i antyzachodnich) rządów. W 2022 r. głosowania na forum ONZ potępiające agresję Rosji na Ukrainę, jak i te pozbawiające Rosję członkostwa w Komisji Praw Człowieka, pokazały, że istnieje znacząca grupa państw rozwijających się, które nie zamierzają szkodzić Rosji. Istotne było to, iż w tej grupie znalazła się Chińska Republika Ludowa.

Jeszcze większy kontrast uwidocznił się na płaszczyźnie pomocy materialnej dla Ukrainy. Rejestr prowadzony przez Instytut Gospodarki Światowej w Kilonii⁴ pokazuje wyraźnie, że ponad 90% środków pomocowych pochodzi z zaledwie sześciu podmiotów (USA, Wielkiej Brytanii, Niemiec, Kanady, Polski, a także Unii Europejskiej). Jeszcze większe różnice dotyczą pomocy wojskowej. Ogromna większość państw świata albo nie chce pomagać Ukrainie, albo czyni to w wymiarze czysto symbolicznym. Są one natomiast zainteresowane podtrzymaniem i rozwojem handlu z Rosją, zwłaszcza importu zboża, żywności i nawozów sztucznych. Nie chcą więc „drażnić rosyjskiego niedźwiedzia” w sytuacji niestabilności i napięć w światowym handlu żywnością, surowcami energetycznymi i niektórymi metalami ziem rzadkich.

Słowem, Rosja nie stała się pariasem na arenie międzynarodowej, prowadzi całkiem aktywną działalność polityczno-dyplomatyczną (np. obecność na szczycie grupy

⁴ *Ukraine Support Tracker*, IfW – Kiel Institute for the World Economy, [online] tinyurl.com/muv8c8fa, 3 II 2023.

G20 w Indonezji w listopadzie 2022 r., kontakty dwustronne) i jest odbierana nie jako agresor i okupant, lecz mocarstwo, które odważyło się rzucić wyzwanie Zachodowi, uosobianemu przez USA i NATO, kojarzonemu z obcą kulturą, drapieżnymi korporacjami oraz interwencjami zbrojnymi.

Rosja nie może wygrać tej wojny...

...ale nie może też jej przegrać. Państwa Zachodu, ze Stanami Zjednoczonymi na czele, zmagają się ze strategicznym dylematem, od którego zależy nowy światowy układ sił. Jakie miejsce ma w nim zajmować Rosja i jakie mechanizmy należy uruchomić, by powstrzymać agresywność jej polityki i spożytkować jej zasoby? Ta kwestia nurtuje także te państwa, które – tak jak Chiny czy Indie – tolerują rosyjską agresję zbrojną i szantaż surowcowy, gdyż nie są one skierowane przeciw nim, a – co więcej – przynoszą im określone korzyści ekonomiczne oraz geostrategiczne. Z perspektywy Zachodu i liberalnej wizji ładu międzynarodowego Rosja zasługuje na potępienie, ale nie wykluczenie. Taką narrację prezentował m.in. prezydent Francji Emmanuel Macron w apelu, by „nie upokarzać Putina”⁵, a włączyli się w nią niektórzy amerykańscy naukowcy i eksperci⁶. Wyrazicielem pragnienia ugody z Rosją, nawet kosztem rezygnacji przez Ukrainę z Krymu i okupowanych przed 24 lutego 2022 r. przez prorosyjskich separatystów terenów Donbasu, jest Henry Kissinger. Ten wytrawny amerykański dyplomata i ekspert zgadza się z postulatem Macrona, by „zrobić dla Rosji miejsce w nowym europejskim ładzie” i „dać Rosji szansę powrotu do systemu międzynarodowego”⁷. Wtórnie mu John Mearsheimer, twierdzący z uporem godnym lepszej sprawy, iż głów-

⁵ Zob.: D. Moïsi, *Ne pas humilier Poutine: le péché d'orgueil de la France*, Institut Montaigne, 13 VI 2022, [online] tinyurl.com/2s3kwn8k, 20 VI 2022.

⁶ Zob. np.: C.A. Kupchan, *Negotiating to End the Ukraine War Isn't Appeasement*, Politico, 15 VI 2022, [online] <https://tinyurl.com/3mm9ec6d>, 20 VI 2022.

⁷ Zob.: B. Zand, *Interview with Henry Kissinger: „There Is No Good Historical Example” for War in Ukraine*, „Spiegel”, 15 VII 2022, [online] tinyurl.com/ycxhkvw9, 5 II 2023; Kissinger's Post-War Vision Puts Ukraine in NATO but Also Has an „Opening to Russia”, *Russia Matters*, 18 I 2023, [online] tinyurl.com/ykkbbjhs, 3 II 2023. Podczas Forum Ekonomicznego w Davos w styczniu 2023 r. Kissinger zmienił swoje negatywne stanowisko wobec członkostwa Ukrainy w NATO twierdząc, że przyjęcie Ukrainy do Sojuszu Północnoatlantyckiego będzie odpowiednim rozwiązaniem. Zob.: B. Forrest, *Kissinger Backs Ukraine's NATO Bid*, „The Wall Street Journal”, 17 I 2023, [online] tinyurl.com/3jyp7buw, 5 II 2023.

nym powodem rosyjskiej agresji na Ukrainę był lęk przed włączeniem tego państwa do NATO i kryzys wywołany na tym tle przez Stany Zjednoczone⁸.

Społeczeństwa Zachodu odczuwają znużenie wojną, potęgowane przez niepewność i lęk z powodu skutków ekonomicznych tego konfliktu i zwiększającego się prawdopodobieństwa jego długotrwałości. Rządy czołowych krajów Zachodu muszą brać pod uwagę nastroje społeczne i słabnącą wolę obywateli wspierania działań, które wprawdzie są uzasadnione racjami moralnymi i politycznymi, ale są na dłuższą metę uciążliwe i kosztowne. Znacząca część mieszkańców nie tylko nie zamierza „umierać za Kijów”, ale nie życzy sobie, by „wojna na Wschodzie” odbiła się na ich kieszeniach, pokrzyżowała plany wakacyjne czy stale zakłócała „święty spokój”. Zwracali na to uwagę wytrawni analitycy współczesnej polityki europejskiej w raporcie opublikowanym przez Europejską Radę Stosunków Zagranicznych (ECFR)⁹. Zwolennicy „świętego spokoju” nie chcą, by ich państwa angażowały się w konflikt w Ukrainie, zwłaszcza, gdy miałyby to wiązać się ze zwiększonymi wydatkami publicznymi. Uważają, że pomoc wojskowa dla Ukrainy prowadziłaby do niepotrzebnej eskalacji konfliktu, mogłaby sprowokować Rosję do sięgnięcia po broń nuklearną, a w końcu oddaliłaby perspektywę zakończenia wojny w drodze negocjacji pokojowych.

Dobłą ilustracją presji wywieranej na władze przez obóz „świętego spokoju” są Niemcy. Sondaże opinii publicznej wskazują na systematyczny spadek poparcia dla Ukrainy i sankcji wobec Rosji. Badania przeprowadzone przez Fundację Bertelsmanna pokazały, że we wrześniu 2022 r. tylko 48% Niemców popierało dostawę broni dla Ukrainy¹⁰. Sondaż dotyczący dostarczenia Ukrainie czołgów Leopard 2, przeprowadzony 6 stycznia 2023 r., wykazał, że tylko 38% respondentów poparłoby taką decyzję, a 50% było przeciwnych¹¹. Te nastroje społeczne wpływają na zachowania kanclerza Olafa Scholza, który lawiruje między opcją aktywnego wsparcia wojskowego Ukrainy przez główne mocarstwa Zachodu (do których RFN chciałaby się zaliczać), tj. USA i Wielką Brytanię, a wewnętrznym oporem zarówno w kraju, jak i w macierzystej partii kanclerza, tj. Socjaldemokratycznej Partii Niemiec (SPD). Znamienne jest to, że właśnie SPD, obok skrajnie prawicowej i prorosyjskiej Alternatywy dla Niemiec (AfD),

⁸ I. Chotiner, *John Mearsheimer on Putin's Ambitions After Nine Months of War*, „The New Yorker”, 17 XI 2022, [online] tinyurl.com/mrx525xm, 3 II 2023.

⁹ I. Krastev, M. Leonard, *Peace Versus Justice: The Coming European Split Over the War in Ukraine*, European Council on Foreign Relations, czerwiec 2022, [online] tinyurl.com/rk88enu8, 3 II 2023.

¹⁰ I. Hoffmann, *Public Support for Ukraine – End of Summer, End of Solidarity?*, Bertelsmann Stiftung, 8 XII 2022, [online] tinyurl.com/3rsev9ms, 3 II 2023.

¹¹ A. Kielar, *Niemcy przeciwni dostawom broni na Ukrainę. Chodzi o czołgi Leopard i bojowe wozy pancerne Marder*, i.pl, 9 I 2023, [online] tinyurl.com/35rxcxs4, 3 II 2023.

jest stronnictwem, w którym przeważają zwolennicy „świętego spokoju” i pokojowego, negocyjacyjnego zakończenia wojny w Ukrainie. Jeszcze bardziej niepokojące są wypowiedzi szefów rządów państw członkowskich UE, takich jak Węgry, Chorwacja czy Bułgaria, którzy pozwalają sobie na jawnie prorosyjskie i zarazem antyukraińskie oświadczenia.

Słabnie także wola pomocy dla Ukrainy ze strony Amerykanów. W badaniach przeprowadzonych przez Pew Research Center w styczniu 2023 r. widać, że odsetek osób uważających, że USA zanadto pomagają Ukrainie, wyraźnie wzrósł w ostatnich miesiącach, choć nadal jest stosunkowo niewysoki (26%). Spada też odsetek Amerykanów (zwłaszcza tych, którzy popierają republikanów) uważających, że wojna rosyjsko-ukraińska jest największym zagrożeniem dla Stanów Zjednoczonych¹². Choć administracja Joe Bidena przy poparciu Kongresu zaplanowała na rok podatkowy 2023 pakiet pomocy o wartości 45 mld USD, ewentualne zwiększenie wsparcia dla Ukrainy będzie coraz trudniejsze do przyjęcia zarówno przez administrację, jak i obywateli USA.

Umiejętnie zaplanowana komunikacja strategiczna Rosji, oparta na narracji „denazyfikacji Ukrainy”, może być istotnym czynnikiem oddziaływania na międzynarodową opinię publiczną. Podsycanie obaw przed nieprzewidywalnymi decyzjami Rosji, pociągającymi za sobą rosnące i długotrwałe koszty ze strony Zachodu, może wzmocnić obóz *Russlandversteher*, rozumiejących racje i obawy Rosji i skłonnych do negocjacji z Putinem w sprawie Ukrainy. Dotychczas działania zmierzające w tym kierunku nie przyniosły żadnego pozytywnego efektu, może z wyjątkiem zimnego przysznica zgotowanego Emmanuelowi Macronowi i Olafowi Scholzowi przez Putina, zdecydowanie odrzucającego podjęcie negocjacji pokojowych przed osiągnięciem zasadniczych celów „operacji specjalnej”. Niemniej opcja zamrożenia konfliktu, bez formalnej zgody na aneksję południowo-wschodnich obwodów Ukrainy przez Rosję, ale bez racjonalnych przesłanek odwrócenia tego stanu rzeczy, może być kusząca nie tylko dla państw życzliwych Moskwie, ale i dla Zachodu.

And the war goes on... Wnioski na najbliższe miesiące

Reżim Putina długo przygotowywał się do agresji zbrojnej na Ukrainę, skupiając się przede wszystkim na systematycznym i pogłębionym rozpoznaniu nastrojów w państwach Zachodu i dostosowywaniu „aktywnych środków” (*aktivnyje mieroprijatija*)

¹² A. Dunn, *As Russian Invasion Nears One-year Mark, Partisans Grow Further Apart on U.S. Support for Ukraine*, Pew Research Center, 31 I 2023, [online] tinyurl.com/c986ubcx, 3 II 2023.

oddziaływania na elity i społeczeństwa. Manipulacja polityczna, korupcja elit za pośrednictwem sterowanych z Kremla korporacji, organizacji pozarządowych, fundacji i ośrodków analitycznych, dezinformacja i walka informacyjna to metody stosowane od wielu lat przez rosyjski aparat przemocy. Nawet jeśli Putin zlekceważył sygnały ostrzegawcze dotyczące stanu rosyjskich sił zbrojnych, szczególnie w odniesieniu do zdolności logistycznych armii, jak też zdolności bojowych Ukrainy, to diagnoza słabości Zachodu może być kluczowa dla dalszego przebiegu działań wojennych. Strategicznym celem Federacji Rosyjskiej jest upokorzenie Zachodu, pokazanie narodowi rosyjskiemu i całemu światu, że pomoc państw zachodnich dla Ukrainy zakończy się tak, jak seria wojen Zachodu toczonych w okresie pozimnowojennym: gorzką porażką, upokarzającym odwrotem i traumą na długie lata.

Rosja nie liczy się ze stratami, pozostając w przekonaniu, częściowo słusznym, że nadal dysponuje znacznymi rezerwami wojennymi: ludzkimi, materiałowymi i finansowymi. Choć rozporządza nimi nad wyraz rozrzutnie, utrzymuje stały i wysoki potencjał bojowy nie tylko wiążący siły ukraińskie wzdłuż ponadtyśakilometrowej linii frontu, ale i dający możliwość jego odtwarzania, a w razie konieczności znaczącego zwiększenia. Mimo sankcji nałożonych przez Zachód gospodarka rosyjska nie doznała załamania (spadek PKB w 2022 r. wyniósł tylko 2,3% a deficyt budżetowy 1,1%)¹³, a przesunięcie potencjału produkcyjnego do sektora zbrojeniowego może dać znaczny impuls wzrostowy. Tym bardziej, że Rosja nadal dysponuje imponującymi rezerwami finansowymi, które na koniec 2022 r. miały szacunkową wartość 567 mld USD¹⁴, a bilans handlu zagranicznego wykazał nadwyżkę 282 mld USD w 2022 r.¹⁵

Szanse na negocjacje pokojowe są znikome. Żaden z kluczowym graczami nie wierzy w realność rozwiązania konfliktu na drodze dyplomatycznej. Tę ewentualność będą podnosić gracze drugoplanowi (tacy jak Turcja, Indie lub Kazachstan), chcąc wykorzystać ją do chwilowego zaistnienia w spektaklu konfrontacji między Rosją a Zachodem. Trzeba pamiętać, że w rosyjskiej kulturze politycznej wyciągnięcie ręki do zgody odbierane jest jako oznaka słabości. Propozycja negocjacji jest dopuszczalna wyłącznie jako sposób narzucenia własnej woli i wymuszenia rozwiązania korzystnego dla Rosji. Ukraina ma tego świadomość, stąd też stara się unikać zarzutów braku woli kompromisu, wyrażając ustami prezydenta Wołodymyra Zełenskiego przekonanie, że wojna może się zakończyć poprzez dyplomację, przy stole negocyjacyjnym. Jednocześnie

¹³ *Economic and Financial Indicators*, „The Economist”, 21-27 I 2023, s. 80.

¹⁴ *Russia Foreign Exchange Reserves*, Trading Economics, 13 I 2023, [online] <https://tradingeconomics.com/russia/foreign-exchange-reserves>, 3 II 2023.

¹⁵ *Russia Posts Record Current Account Surplus of \$227 Bln in 2022*, Reuters, 17 I 2023, [online] tinyurl.com/xw2ab67s, 3 II 2022.

nie rząd ukraiński twardo stoi na stanowisku, że rezygnacja z prawa do integralności terytorialnej Ukrainy nie wchodzi w rachubę i że jakiekolwiek ustępstwa terytorialne na rzecz Rosji nie mogą być warunkiem podjęcia negocjacji pokojowych.

Rosyjska strategia opiera się na uporczywym trwaniu w stanie paranoi ukształtowanym przez wieloletnią, cierpliwą i konsekwentną operację zniewolenia aparatu władzy, gospodarki i społeczeństwa przez sprzysiężenie funkcjonariuszy tajnych służb (FSB i GRU) z Władimirem Putinem na czele. Potężna machina propagandowa, manipulująca opinią publiczną (nie tylko w Rosji), uwiarygadnia agresję zbrojną w oczach społeczeństwa rosyjskiego i stawia państwo oraz naród w sytuacji bez wyjścia. Analogie z wielką wojną ojczyźnianą są celowe i dalekosiężne. Rosja nie spocznie, dopóki nie odniesie zwycięstwa, jakkolwiek zostałoby ono zdefiniowane. Wojna na wyczerpanie, o zmiennych fazach intensywności działań zbrojnych, ale stałych i akceptowalnych kosztach (ludzkich, materialnych, politycznych), jest metodą podtrzymania reżimu Putina u władzy i stopniowego kruszenia resztek oporu w samej Rosji (głównie w radykalnym odłamie sił zbrojnych FR i służb specjalnych, rozczarowanym niewielkimi zdobyczami terytorialnymi przy wysokich stratach własnych) oraz zmiękczenia ostracyzmu na arenie międzynarodowej.

Bibliografia

- Chotiner I., *John Mearsheimer on Putin's Ambitions After Nine Months of War*, „The New Yorker”, 17 XI 2022, [online] tinyurl.com/mrx525xm.
- Dunn A., *As Russian Invasion Nears One-year Mark, Partisans Grow Further Apart on U.S. Support for Ukraine*, Pew Research Center, 31 I 2023, [online] tinyurl.com/c986ubcx, 3 II 2023.
- Economic and Financial Indicators*, „The Economist”, 21-27 I 2023, s. 80.
- Eberhardt P., *Koncepcje geopolityczne Aleksandra Dugina*, „Przegląd Geograficzny” 2010, nr 82, s. 221-240, <https://doi.org/10.7163/PrzG.2010.2.4>.
- Forrest B., *Kissinger Backs Ukraine's NATO Bid*, „The Wall Street Journal”, 17 I 2023, [online] tinyurl.com/3jyp7buw.
- Hoffmann I., *Public Support for Ukraine – End of Summer, End of Solidarity?*, Bertelsmann Stiftung, 8 XII 2022, [online] tinyurl.com/3rsev9ms.
- Kissinger's Post-War Vision Puts Ukraine in NATO but Also Has an „Opening to Russia”*, Russia Matters, 18 I 2023, [online] tinyurl.com/ykkbbjhs.
- Kielar A., *Niemcy przeciwni dostawom broni na Ukrainę. Chodzi o czołgi Leopard i bojowe wozy piechoty Marder*, i.pl, 9 I 2023, [online] tinyurl.com/35rxcxs4.
- Krastev I., Leonard, M., *Peace Versus Justice: The Coming European Split Over the War in Ukraine*, European Council on Foreign Relations, czerwiec 2022, [online] tinyurl.com/rk88enu8, 3 II 2023.

- Kupchan C.A., *Negotiating to End the Ukraine War Isn't Appeasement*, „Politico”, 15 VI 2022, [online] tinyurl.com/nhufd9dm, 20 VI 2022.
- Moïsi D., *Ne pas humilier Poutine: le péché d'orgueil de la France*, Institut Montaigne, 13 VI 2022, [online] tinyurl.com/2s3kwn8k.
- Russia Foreign Exchange Reserves*, Trading Economics, 13 I 2023, [online] <https://tradingeconomics.com/russia/foreign-exchange-reserves>, 3 II 2023.
- Russia Posts Record Current Account Surplus of \$227 Bln in 2022*, Reuters, 17 I 2023, [online] tinyurl.com/xw2ab67s, 3 II 2022.
- Sun W., Sun, B., *Sztuka Wojny oraz 36 chytrych sztuczek*, przeł. J. Zawadzki, b.m. 2008, s. 20, [online] <https://nfsec.pl/media/sztukawojny.pdf>.
- Ukraine Support Tracker*, IfW – Kiel Institute for the World Economy, [online] tinyurl.com/muv8c8fa.
- Zand B., *Interview with Henry Kissinger. „There Is No Good Historical Example” for War in Ukraine*, „Spiegel”, 15 VII 2022, [online] tinyurl.com/ycxhkvw9.

ADRIAN TYSZKIEWICZ

KONFLIKT ROSYJSKO-UKRAIŃSKI JAKO CZYNNIK NOWEJ DWUBLOKOWEJ RYWALIZACJI

ABSTRAKT

Artykuł, nawiązując do wzorca geopolityki klasycznej oraz krytycznej, zmierza do wskazania aksjologicznych podstaw koncepcji geopolitycznych prezentowanych przez rywalizujące bloki państw w warunkach wojny w Ukrainie. Umacnianie się w Rosji, Chinach, Iranie i Korei Północnej niedemokratycznych reżimów politycznych sprzyja podważaniu istniejącego ładu międzynarodowego i ferowaniu własnych wizji systemowych (np. „russkij mir”), alternatywnych wobec zasad opartych na systemie ONZ. Wspieranie Ukrainy będące domeną USA i ich sojuszników wynika z kolei nie tylko z obawy przed rozprzestrzenianiem się ekonomicznych i politycznych wpływów Rosji oraz Chin, ale także z przekonania o wyższości idei wolnościowych nad realiami niedemokratycznych reżimów.

SŁOWA KLUCZOWE: konflikt rosyjsko-ukraiński, geopolityka, demokracja, autorytaryzm, „russkij mir”, doktryna Busha

ABSTRACT

The Russian-Ukrainian Conflict as a Factor in a New Two-block Rivalry

Building on both the classical and critical geopolitics, the chapter places the emphasis on the axiological foundations of the geopolitical concepts presented by the competing blocs of states involved in the war in Ukraine. The strengthening of the non-democratic

political regimes in Russia, China, Iran and North Korea has led to the promotion of the Russian-origin authoritarian order („Russkiy mir”), a dangerous alternative to the liberal international model. The support for Ukraine by a group of democratic states comes not only from their fear of the economic and the political expansion of Russia and China, but also from a deep conviction of the superiority of liberal democracy over the reality of authoritarian regimes.

KEYWORDS: Russian-Ukrainian conflict, geopolitics, democracy, authoritarianism, „Russkiy mir”, Bush Doctrine

Wprowadzenie

W latach 1938-1939 płk dypl. Józef Beck, ówczesny minister spraw zagranicznych RP, odbywał szereg podróży po Europie celem skonstruowania koalicji zdolnej odeprzeć spodziewaną niemiecką agresję. Niewiele później, już w czasie działań wojennych, premier rządu RP na uchodźstwie gen. Władysław E. Sikorski na bazie projektu konfederacji polsko-czechosłowackiej rozwijał myśl o wertykalnej osi państw europejskich zapewniającej bezpieczeństwo oraz pobudzającej rozwój i współpracę na Starym Kontynencie. Wydawało się wówczas, że klucz do trwałego światowego pokoju jest w posiadaniu społeczeństw zamieszkujących obszar między Renem i Bugiem oraz Morzem Bałtyckim i Adriatykiem¹. Kolejne dziesięciolecia, a szczególnie dwie pierwsze dekady XXI w. (do wybuchu konfliktu rosyjsko-ukraińskiego w 2014 r.), unaocznili, że stabilność systemu międzynarodowego nie jest jedynie efektem decyzji i wyborów politycznych czy ekonomicznych ale wynika z często sprzecznych, kulturowo i aksjologicznie determinowanych, wizji porządku społecznego i ich międzynarodowej emanacji (zestawienie projektu radzieckiego z europejską formułą wielofilarowej integracji aż nadto sprzeczność tę artykułuje).

W błyskotliwej analizie relacji międzynarodowych odczytywanych przez pryzmat wzorca pozycjonowania i cyrkulacji siły Josepha Nye’a przywołane zostały trzy scenariusze prawdopodobnego rozwoju relacji pomiędzy niegdysiejszymi zimnowojennymi blokami². Dwa z nich zakładały finalną konfrontację Rosji z Zachodem: z jednej strony za sprawą imperialnej reintegracji obszaru poradzieckiego, a z drugiej poprzez

¹ Szerzej na ten temat: S.M. Terry, *Poland's Place in Europe: General Sikorski and the Origin of the Oder-Neisse Line 1939-1943*, Princeton, NJ 1983; M. Kornat, *Polityka równowagi 1934-1939. Polska między Wschodem a Zachodem*, Kraków 2007.

² D. Miłoszewska, *Trójpłaszczyznowa szachownica. Segmentacja „Wielkiej Polityki” w rozważaniach Josepha Nye’a*, Częstochowa 2010, s. 152-153.

polityczny i militarny sojusz z Chinami lub światem arabskim. Trzeci, zakładający współpracę i zwalczanie globalnego terroryzmu, okazał się krótkotrwałym epizodem. Obecna pełnoskalowa agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę rozpoczęta 24 lutego 2022 r. uwidacznia zarówno trafność, jak i swoistą fuzję przywołanych scenariuszy. U ich podstaw obok uwarunkowań polityczno-gospodarczych leży przyczyna natury ideologicznej, wynikające z ideowo-kulturowego kształtowania wizji autokratycznego świata i swojego w nim miejsca Rosji zebrane w ramy koncepcji „rosyjskiego porządku” („russkij mir”), którego formalną antytezą stała się doktryna Busha, odwołująca się do uniwersalistycznego panowania zasad demokracji i wolności.

Przeciw i ku demokracji – nowa dwublokowa rzeczywistość

Koncepcja „rosyjskiego świata”, czy „rosyjskiego porządku”, opiera się na uznaniu cywilizacyjnej, świecko-religijnej misji narodu rosyjskiego, rozumianego jako wspólnota Rosjan, Ukraińców i Białorusinów, określanego mianem „trójjedynego”³. W tym kontekście prawosławie, obejmujące zasięgiem terytorium kanoniczne Patriarchatu Moskiewskiego Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej, będąc jedyną prawowitą wiarą, stanowi aksjologiczne wsparcie koncepcji, natomiast odwołanie się do niegdysiejszego mitu Moskwy jako Trzeciego Rzymu, sugerujące wyłączenie w przypadku tzw. Świętej Rusi przeniesienie legalnego władztwa Imperium Romanum, skutkuje uznaniem autokratycznego rosyjskiego systemu władzy za model idealny⁴. Każde zatem naruszenie porządku, związane choćby z obaleniem legalnie wybranej władzy (np. rewolucja godności), wyrazami obywatelskiego nieposłuszeństwa (np. pomarańczowa rewolucja), ferowaniem wartości indywidualistycznych i obywatelskich (podważanie uprawnień władzy w imię walki z korupcją czy obrony praw obywatelskich), uznane jest za sprzeczne z obowiązującym „rosyjskim porządkiem”. Szczególnie groźnym aspektem jest podważenie współistnienia jednego wszechrosyjskiego narodu jako podstawy

³ Niezwykle aktywny propagandowo był prezydent Federacji Rosyjskiej, a obecnie wiceprzewodniczący Rady Bezpieczeństwa FR Dmitrij Miedwiediew niejednokrotnie dawał wyraz takiemu ujęciu wspólnoty narodowej, np.: „Wróg okopał się nie tylko w **guberni kijowskiej naszej rodzimej Małej Rusi** [wyróżnienie autora], ale znajduje się w Europie, Ameryce Północnej, Japonii, Australii, Nowej Zelandii i wielu innych współczesnych miejscach [...]”; A. Nicz, *Dmitrij Miedwiediew: Warszawa dotarła do ślepego zaułka*, Interia, 26 XII 2022, [online] <https://wydarzenia.interia.pl/raporty/raport-ukraina-rosja/aktualnosci/news-dmitrij-miedwiediew-warszawa-dotarla-do-slepego-zaulka,nId,6496334>, 2 II 2023.

⁴ Por. M. Delong, „*Ruski mir*” jako narzędzie rosyjskiej ekspansji geopolitycznej na terytorium Ukrainy, „Przegląd Geopolityczny” 2020, nr 33, s. 52.

wielowiekowej rosjocentrycznej filozofii więzi kulturowo-terytorialnej. Dlatego też w rosyjskiej tradycji myśli filozoficznej i politycznej można wyróżnić pewne kanony myślenia o Ukrainie jako: niesamodzielnym bycie terytorialnym – zawsze w obrębie wpływów Rosji; sztucznym, skazanym na upadłość państwie oraz równie nienaturalnych ukraińskich – narodzie i języku⁵.

Koncepcja „rosyjskiego porządku”, podobnie jak inne tego typu totalitarne w duchu i formie wizje, obnażające zamiłowanie do schmittowskiej filozofii nieskrępowanego prawem stanowionym i ideą praworządności suwerennego władztwa, zawiera także bardziej uniwersalistyczne przesłanie. Rozszerza bowiem bezpośredni cel reintegracji przestrzennej utraconego obszaru radzieckiego o element geokulturowej ekspansji mającej być antytezą liberalnej zachodniej demokracji. W tym rozumieniu więź z Rosją nie musi wynikać ze świadomości i przynależności kulturowo-terytorialnej, ale przyjmuje charakter pośredni i polegać może np. na sojuszu polityczno-wojskowym (Syria za rządów Baszara al-Asada), intensywnych więziach gospodarczych wzmacnianych tradycyjnymi sympatiami społecznymi i polityką kulturalną (Serbia, Bułgaria), zintegrowanym systemem zależności instytucjonalnej (Białoruś) czy obrazem zamorskiej, tradycyjnie przyjaznej i pomocnej w kontekście relacji ekonomicznych potęgi (część krajów afrykańskich, w tym np. Gwinea Bissau⁶). Rację ma Marek Delong, który analizując działalność rosyjskiej państwowej fundacji Russkij Mir, konkluduje, że wizja wiadomego porządku jest „wieloetniczna, wielojęzykowa, społecznie i etnicznie heterogeniczna, podzielona geograficznie”⁷ i że „rosyjski porządek” to „cywilizacja wykraczająca poza grupy etniczne, narody, terytoria, religie i systemy polityczne”⁸. Elementem spajającym podmioty spoza prawosławnego kręgu językowo-tożsamo-

⁵ Por. N. Gergało-Dąbek, *Ideologiczne i filozoficzne źródła rosyjskiej agresji na Ukrainie*, [w:] *Polityka Federacji Rosyjskiej i jej konsekwencje dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, red. M. Banasik, Warszawa 2019, s. 65-73.

⁶ W dniu 25 X 2022 r. prezydent FR W. Putin przyjął przebywającego w Moskwie prezydenta Gwinei Bissau i równocześnie przewodniczącego Wspólnoty Gospodarczej Państw Afryki Zachodniej (ECOWAS) Umaro Embaló. Podjęte rozmowy miały dotyczyć głównie istotnych spraw gospodarczych związanych z utrudnionymi wojną rosyjsko-ukraińską dostawami żywności oraz zaplanowanego na lipiec 2023 r. szczytu Afryka–Rosja. W czasie rozmowy prezydent Gwinei Bissau określił Putina mianem brata i przyjaciela. Zob.: *Putin podjął „brata”*. *Eksperci patrzą na stół*, „Onet”, 25 X 2022, [online] <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/putin-spotkal-sie-z-bratem-przybylem-do-ciebie-jako-przyjaciel/92e5z91>, 2 II 2023; *Guinea-Bissau President and ECOWAS Chair Talks Peace and Trade in Moscow*, Africanews, 25 X 2022, [online] <https://www.africanews.com/2022/10/25/guinea-bissau-president-and-ecowas-chair-talks-peace-and-trade-in-moscow/>, 2 III 2022.

⁷ M. Delong, „*Ruski mir*”..., s. 60.

⁸ *Tamże*.

ciowego jest bezsprzecznie uznanie Rosji za kluczowego politycznego i handlowego oraz atrakcyjnego pod względem modelu społeczno-kulturowego partnera.

Z powyższego wynika, że koncepcja „rosyjskiego porządku” ma bardzo pojemną i przez to niedookreśloną formułę. Służy głównie celom uzasadnienia odbudowy imperialnych wpływów na obszarze uznanym za wyłączną strefę wpływów (tzw. bliska zagranica), a w szerszym międzynarodowym kontekście zyskaniu ideologicznych i politycznych sojuszy w walce z uznanym za szkodliwy zachodnim dyskursywnym modelem społeczności międzynarodowej.

Elementem kluczowym budowy poparcia wewnętrznego i zjednującego selektywne poparcie międzynarodowe jest model autokratycznego, kreowanego na silne i zapewniające bezpieczeństwo przywództwa. Obserwowany w ostatnich latach i generowany m.in. skutek powszechności informacji wzrost tendencji populistycznych spowodował powstanie zjawiska autorytarnego zwrotu, który w rosyjskim wydaniu reprezentowany był i jest przez m.in. represje wobec opozycji politycznej, czy delegalizację organizacji pozarządowych. Antyobywatelskie i antyliberalne posunięcia administracji Władimira Putina, które umocniły autokratyczny rys jego władzy w duchu populistycznego nacjonalizmu⁹, przyczyniły się do stworzenia antytezy cywilizacyjnej atrakcyjnej dla wszystkich przeciwników społecznej inkluzyjności i liberalnego późnonowoczesnego ładu międzynarodowego. Dlatego też w obliczu neoimperialnej restytucji uznanych za rodzime terytoriów (Ukraina) obiektywnie kształtuje się dwusegmentowa, autorytarna oś współpracy, dążąca do maksymalizacji potęgi i podważenia amerykańskiego przywództwa. Można zatem mówić o monoarchicznym projekcie zmierzającym ku ustanowieniu eurazjatyckiej dominacji.

Obok Federacji Rosyjskiej głównym podmiotem sprawczym aliansu jest Chińska Republika Ludowa, która od czasów Mao Zedonga weszła na ścieżkę odnowienia potęgi w duchu ostatecznego zniesienia efektów kolonialnego poddaństwa oraz ustanowienia *Pax Sinica* polegającego na technologicznym panowaniu. Z tego też powodu Republika Chińska (Tajwan) stanowi oś strategicznego sporu pomiędzy Pekinem a Waszyngtonem, gdyż przejęcie wyspy może oznaczać pozyskanie zasadniczych dla światowej produkcji i rozwoju technologii opartej na produkcji oraz dystrybucji nowoczesnych układów scalonych i półprzewodników. Można przypuszczać, że połączenie obecnego chińskiego potencjału przemysłowego i handlowego z tajwańską myślą technologiczną

⁹ F. Fukuyama twierdzi, że populistyczni przywódcy, wykorzystując niedysiejszą demokratyczną legitymację, podważają instytucje oraz mechanizmy kontroli i równowagi, które ograniczają władzę przywódcy w tradycyjnej liberalnej demokracji, tzn. sądy, niezależne media oraz system profesjonalnej, apolitycznej administracji. Zob.: F. Fukuyama, *Tożsamość. Współczesna polityka tożsamościowa i walka o uznanie*, Poznań 2020, s. 10-11.

może skutkować niespotykaną wielowektorową rewolucją technologiczną 4D w wielu dziedzinach¹⁰.

Podmiotami wspomagającymi zasadniczy sojusz o hybrydowym lądowo-morskim¹¹ charakterze są: Iran, Korea Północna oraz wspomniane wcześniej Białoruś i Syria. O ile te dwa ostatnie państwa uzależnione są od energetycznego, finansowego i szczególnie militarnego potencjału Rosji, o tyle zarówno Korea, jak i współczesna Persja dążą o utwierdzenia statusu regionalnej mocarstwowości. W pierwszym przypadku przy pomocy gróźb użycia broni atomowej przeciw USA, Japonii i Korei Południowej, a w drugim za sprawą ostatecznego pozyskania technologii jądrowej, stanowiącej zasadniczy oręż równoważący militarną potęgę Izraela. Zarówno Iran, jak i Korea Północna w sposób czynny choć nieformalny uczestniczą w rosyjskich działaniach przeciw Ukrainie. Teheran od wielu miesięcy jest zasadnie oskarżany o dostarczanie siłom rosyjskim dronów kamikadze typu Shahed-136¹², wykorzystywanych wcześniej w Syrii przeciw celom cywilnym. Natomiast państwo północnokoreańskie jawnie opowiada się za antyamerykańską polityką Rosji i jest podejrzewane o łamanie embargo ONZ poprzez zakazane dostarczanie Moskwie broni artyleryjskiej i raketowej z wykorzystaniem pośredników w Afryce Północnej i na Bliskim Wschodzie¹³. Reżim koreański zapowiedział dodatkowo możliwość wysłania wiosną 2023 r. ok. 300 do 500 funkcjonariuszy policji oraz robotników do okupowanej przez Rosję części ukraińskiego Donbasu¹⁴.

¹⁰ J. Dressler, *Wojna o Tajwan może wpłynąć na losy całego świata. Ale Chiny będą ostrożne*, Interia, 1 II 2023, [online] <https://wydarzenia.interia.pl/zagranica/news-wojna-o-tajwan-moze-wplynac-na-losy-calego-swiata-ale-chiny-nId,6570587>, 3 II 2023.

¹¹ Nie ulega większej wątpliwości, że najbardziej zurbanizowane oraz najszybciej rozwijające się nadmorskie regiony Chin stanowią najważniejszą część tamtejszej ekumeny. Dodatkowo rozbudowa przez Pekin potencjału floty wojennej, sił raketowych i lotnictwa zmienia tradycyjny charakter dotąd typowo lądowej potęgi. W połączeniu z rosyjskimi możliwościami triady strategicznej Państwo Środka jest na najlepszej drodze do osiągnięcia zbliżonych do USA zdolności w obliczu ewentualnego konfliktu na akwenach otaczających wybrzeża południowo-wschodniej Azji.

¹² T. Kadam, „Deadly Drones”: Israeli Expert Explains What Makes Iranian Shahed-136 UAVs So Successful Against West-Backed Ukraine, The EurAsian Times, 23 X 2022, [online] <https://eurasianimes.com/deadly-drones-israeli-experts-explains-what-makes-iranian-shahed-136/>, 2 II 2023.

¹³ K. Atwood, K.B. Lillis, *First on CNN: US Accuses North Korea of Trying to Hide Shipments of Ammunition to Russia*, CNN, 11 II 2022, [online] <https://edition.cnn.com/2022/11/02/politics/north-korea-russia-ammunition/index.html>, 3 II 2023.

¹⁴ *North Korea to Send Personnel to Russia-occupied Donbas – Report*, i24News, 3 II 2023, [online] <https://www.i24news.tv/en/news/ukraine-conflict/1675406983-north-korea-to-send-personnel-to-russia-occupied-donbas-report>, 3 II 2023.

Antytezą autokratycznego aliansu wspierającego Federację Rosyjską w trwającej ofensywie militarnej przeciw Ukrainie jest sojusz państw w zdecydowanej większości demokratycznych, opowiadających się za stabilizacją istniejącego ładu międzynarodowego poprzez rozjemczą rolę ONZ, kulturową i gospodarczo-militarną potęgę USA oraz cywilizacyjną, integrującą rolę współpracy w różnych obszarach prezentowaną przez kraje Unii Europejskiej. Kluczowym wyznacznikiem strategii jest opowiadanie się za prymatem prawa międzynarodowego, praw człowieka, demokracji przedstawicielskiej oraz wolności społecznych i obywatelskich. Katalog wartości, które coraz wydatniej wprowadza Ukraina, m.in. poprzez uczestnictwo w unijnej polityce sąsiedztwa, w programie Partnerstwa Wschodniego¹⁵, jest zbieżny z aktualną amerykańską doktryną polityki zagranicznej zwaną doktryną Busha. Strategia wprowadzona w wyniku ataku terrorystycznego z 11 września 2001 r., uznająca za uzasadnione uderzenie prewencyjne na każde państwo, które zagraża albo może zagrozić amerykańskim interesom, opiera się także na wprowadzeniu osądu moralnego w sprawach międzynarodowych. Podstawą takiego osądu jest wypracowane przez Roberta Kaufmana stanowisko zwane realizmem moralno-demokratycznym, który zakłada wyższość liberalnych demokracji nad tyranią. Dopelnienie zaś stanowi konieczność rozszerzania tendencji liberalnych osiąganą poprzez tworzenie odpowiednich instytucji oraz promowanie wartości charakteryzujących zachodnią cywilizację¹⁶.

W składzie poliarchicznego, sprzeciwiającego się tendencjom autorytarnym (choć nie bez wyjątków) sojuszu znajdują się państwa członkowskie NATO i Unii Europejskiej, które czynnie wspierają wysiłek zbrojny Ukrainy. Za wspomniane szczególnie przypadki należy uznać Turcję i Węgry. To pierwsze państwo pod rządami Recep Tayyipa Erdoğan'a hołduje idei panturkizmu polegającej obecnie na umacnianiu wpływu regionalnego oraz pozycji międzynarodowej¹⁷ poprzez paradoksalną w kontekście natowskim szeroką ekonomiczną, a także militarną współpracę z Rosją. Podobnie Turcja zachowuje się w stosunku do Ukrainy, dzięki czemu jest w stanie odgrywać do pewnego stopnia rolę niezależną, co objawiło się w doprowadzeniu do kompromisu pomiędzy

¹⁵ Szerzej patrz: M. Romańczuk, *Ukraina jako obszar rywalizacji międzynarodowej po 1991 roku*, [w:] *Ukraina. Czas przemian po rewolucji godności*, red. A. Furier, Poznań 2017; *Eastern Partnership: The Role and Significance in the Process of Transformation of the Countries of Eastern Europe and the South Caucasus*, red. P. Bajor, Kraków 2021.

¹⁶ J. Potulski, *Kształtowanie się wyobrażeń przestrzennych w rosyjskiej myśli i praktyce politycznej*, Poznań 2021, s. 619-620.

¹⁷ Należy pamiętać też o ostrym sporze turecko-greckim o podział terytorialny na Morzu Egejskim, w tle którego znajduje się uprawnienia do eksploracji bogatego w surowce dna morskiego. Szerzej patrz: R. Czulda, *Grecko-turecki spór na Morzu Śródziemnym*, *MilMag*, 20 V 2022, [online] <https://milmag.pl/grecko-turecki-spor-na-morzu-sroziemnym/>, 3 II 2023.

Moskwą a Kijowem w sprawie odblokowania możliwości eksportu ukraińskich produktów rolnych, obustronnej wymianie jeńców wojennych oraz ciągłych propozycjach mediacji pokojowych. Węgry rządzone od kilkunastu lat przez Viktora Orbána odstają od modelu liberalnej demokracji chociażby w kontekście wolności mediów czy regulacji wyborczych. Nie to jednak jest problemem Budapesztu. Chodzi o głębokie powiązania ekonomiczne z Rosją, szczególnie w kontekście energetyki atomowej i konwencjonalnej oraz o konflikt z Ukrainą, który wywiązał się w ostatnich latach na kanwie obrony mniejszości węgierskiej zamieszkującej ukraińskie Zakarpacie przed spodziewanymi i ocenianymi jako niepożądane efektami reformy szkolnictwa, wprowadzenia języka państwowego oraz zmianami w kontekście uznawania podwójnego obywatelstwa¹⁸.

Problemem demokratycznej osi wspierającej Ukrainę jest też szersza różnica poglądów co do roli geopolitycznej jej starych i nowych członków; szczególnie w odniesieniu do sposobów i skali wsparcia niesionego Ukrainie. W tym kontekście Francja i Niemcy, opierając się na wizji niezależnej od USA strategii politycznej bazującej na potęgze ekonomicznej, cechują się pozytywnym w większości, ale zachowawczym co do inicjatywy i skali podejściem do potrzeb wojennych Kijowa. Na przeciwnym biegunie znajdują się nowe kraje unijne oraz Wielka Brytania jednoznacznie optujące za silną obecnością i wsparciem USA na kontynencie, przy jednocześnie prezentowanych obawach o hegemoniczną rolę w kwestiach integracji i polityki europejskiej, o jaką posądzają tandem niemiecko-francuski¹⁹.

Podsumowanie – wnioski dla Polski

Rzeczpospolita Polska w sposób jednoznaczny zajmuje pozycje proukraińskie, czemu zarówno zdecydowana większość elit politycznych, jak i gros polskiego społeczeństwa dają wyraz od rozpoczęcia drugiej, tzw. wielkiej agresji rosyjskiej w 2022 r. Polska jest zatem jednoznacznie współuczestnikiem koalicji demokratycznej, zmierzającej do ustabilizowania sytuacji na podstawie poszanowania prawa międzynarodowego, z uznaniem suwerenności i integralności terytorialnej wschodniego sąsiada na czele. Szanse, jakie wynikają z czynnej roli Polski, polegającej m.in. na mobilizowaniu sojuszników, dostarczaniu sprzętu wojennego i wyposażenia oraz udzielaniu schronienia uchodźcom

¹⁸ Zob.: D. Hejj, *Polityka Węgier wobec rosyjskiej agresji na Ukrainę*, Lublin 2022, *Prace Instytutu Europy Środkowej*, nr 10.

¹⁹ T.G. Grosse, *Consequences of the War in Ukraine – the EU Perspective*, Strategy and Future, 5 IV 2022, [online] <https://strategyandfuture.org/en/consequences-of-the-war-in-ukraine-the-eu-perspective/>, 3 II 2023.

wojennym z Ukrainy, są dwojakie. Po pierwsze, zakładając wygraną Ukrainy, przed Rzeczpospolitą otwiera się perspektywa jeszcze wydatniejszego wzmocnienia roli Europy Środkowo-Wschodniej i swojej własnej w Unii Europejskiej, szczególnie w kontekście współpracy ekonomicznej, kolektywnego bezpieczeństwa oraz promowania i rozszerzania regionalnych inicjatyw integracyjnych (V4, Inicjatywa Trójmorza). Po drugie, klarowny sprzeciw wobec rosyjskiego agresora i pozytywna recepcja polskich działań w Ukrainie dają nadzieję na już obserwowane, na razie symboliczne, przewyciężenie historycznych resentymentów, które nie tylko w ostatnich latach stanowiły niezwykle trudny i złożony problem oraz przeszkodę w relacjach dwustronnych.

Zagrożeniem zasadniczym dla Ukrainy, Polski i pozostałych sojuszników jest z pewnością przedłużający się i kosztowny w sensie demograficznym, surowcowym oraz infrastrukturalnym konflikt, co może wpłynąć na słabnące poparcie dla wysiłku obronnego Kijowa pośród zachodnich społeczeństw. Ewentualny sukces strategiczny Federacji Rosyjskiej, polegający np. na zajęciu całego Donbasu w granicach administracyjnych, może skutkować także niekorzystnym zamrożeniem konfliktu, co da Moskwie czas na odbudowę potencjału ekonomicznego oraz militarnego. Kolejna odsłona agresji mogłaby nie dotyczyć już tylko samej Ukrainy, a np. Mołdawii czy państw bałtyckich i w zależności od woli i charakteru odpowiedzi skutkować eskalacją na szeroką, co najmniej regionalną skalę.

Bibliografia

- Atwood K., Lillis K.B., *First on CNN: US Accuses North Korea of Trying to Hide Shipments of Ammunition to Russia*, CNN, 2 XI 2022, [online] <https://edition.cnn.com/2022/11/02/politics/north-korea-russia-ammunition/index.html>.
- Czulda R., *Grecko-turecki spór na Morzu Śródziemnym*, MilMag, 20 V 2022, [online] <https://milmag.pl/grecko-turecki-spor-na-morzu-sroziemnym/>.
- Delong M., „Ruski mir” jako narzędzie rosyjskiej ekspansji geopolitycznej na terytorium Ukrainy, „Przegląd Geopolityczny” 2020, nr 33, s. 50-64.
- Dressler J., *Wojna o Tajwan może wpłynąć na losy całego świata. Ale Chiny będą ostrożne*, „Interia”, 1 II 2023, [online] https://wydarzenia.interia.pl/zagranica/news-wojna-o-tajwan-moze-wplynac-na-losy-calego-swiata-ale-chiny-_nId,6570587.
- Eastern Partnership: The Role and Significance in the Process of Transformation of the Countries of Eastern Europe and the South Caucasus*, red. P. Bajor, Kraków 2021.
- Fukuyama F., *Tożsamość. Współczesna polityka tożsamościowa i walka o uznanie*, Poznań 2020.
- Gergało-Dąbek N., *Ideologiczne i filozoficzne źródła rosyjskiej agresji na Ukrainie*, [w:] *Polityka Federacji Rosyjskiej i jej konsekwencje dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, red. M. Banasik, Warszawa 2019, s. 61-77.

- Grosse T.G., *Consequences of the War in Ukraine – the EU Perspective*, Strategy and Future, 5 IV 2022, [online] <https://strategyandfuture.org/en/consequences-of-the-war-in-ukraine-the-eu-perspective/>.
- Guinea-Bissau President and ECOWAS Chair Talks Peace and Trade in Moscow, Africanews, 25 X 2022, [online] <https://www.africanews.com/2022/10/25/guinea-bissau-president-and-ecowas-chair-talks-peace-and-trade-in-moscow/>.
- Hejj D., *Polityka Węgier wobec rosyjskiej agresji na Ukrainę*, Lublin 2022, *Prace Instytutu Europy Środkowej*, nr 10.
- Kadam T., „Deadly Drones”: Israeli Expert Explains What Makes Iranian Shahed-136 UAVs So Successful Against West-Backed Ukraine, The EurAsian Times, 23 X 2022, [online] <https://eurasianimes.com/deadly-drones-israeli-experts-explains-what-makes-iranian-shahed-136/>.
- Kornat M., *Polityka równowagi 1934-1939. Polska między Wschodem a Zachodem*, Kraków 2007.
- Miłoszewska D., *Trójpłaszczyznowa szachownica. Segmentacja „Wielkiej Polityki” w rozważaniach Josepha Nye’a*, Częstochowa 2010.
- Nicz A., *Dmitrij Miedwiediew: Warszawa dotarła do ślepego zaułka*, Interia, 26 XII 2022, [online] <https://wydarzenia.interia.pl/raporty/raport-ukraina-rosja/aktualnosci/news-dmitrij-miedwiediew-warszawa-dotarla-do-slepego-zaulka,nId,6496334>.
- North Korea to send personnel to Russia-occupied Donbas – report, i24News, 3 II 2023, [online] <https://www.i24news.tv/en/news/ukraine-conflict/1675406983-north-korea-to-send-personnel-to-russia-occupied-donbas-report>.
- Potulski J., *Kształtowanie się wyobrażeń przestrzennych w rosyjskiej myśli i praktyce politycznej*, Poznań 2021.
- Putin podjął „brata”. Eksperci patrzą na stół, Onet, 25 X 2022, [online] <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/putin-spotkal-sie-z-bratem-przybylem-do-ciebie-jako-przyjaciel/92e5z91>.
- Romańczuk M., *Ukraina jako obszar rywalizacji międzynarodowej po 1991 roku*, [w:] *Ukraina. Czas przemian po rewolucji godności*, red. A. Furier, Poznań 2017, s. 39-79.
- Terry S.M., *Poland's Place in Europe: General Sikorski and the Origin of the Oder-Neisse Line 1939-1943*, Princeton, NJ 1983, <https://doi.org/10.1515/9781400857173>.

PAWEŁ FRANKOWSKI

KONSEKWENCJE WOJNY ROSYJSKO-UKRAIŃSKIEJ DLA GOSPODARKI ŚWIATOWEJ

ABSTRAKT

Agresja Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r. oznaczała zmiany w gospodarce światowej związane z koniecznością przebudowania łańcuchów dostaw. Przekształcenia te dotyczą nie tylko gospodarki ukraińskiej, ale także gospodarek państw, dla których dostawy z Ukrainy i Rosji stanowiły element wymiany handlowej. Prognozy dotyczące załamania gospodarki rosyjskiej wskutek sankcji nie przewidują jednak szybkiego zakończenia konfliktu, a czynnik ekonomiczny ma kluczowe znaczenie dla przyszłości Ukrainy.

SŁOWA KLUCZOWE: handel, żywność, sankcje, Rosja, Ukraina, wojna, gospodarka

ABSTRACT

Consequences of the Russian-Ukrainian War for the Global Economy

Russia's aggression against Ukraine in February 2022 meant changes in the global economy related to the need to rebuild supply chains. These changes affect the Ukrainian economy and the economies of countries for which supplies from Ukraine and Russia were part of international trade. However, predictions of a collapse of the Russian economy as a result of the sanctions do not predict a quick end to the conflict, and the economic factor is crucial to Ukraine's future.

KEYWORDS: trade, food, sanctions, Russia, Ukraine, war, economy

Wstęp

Rozpoczęcie konfliktu zbrojnego przez Federację Rosyjską (FR) w lutym 2022 r. oznaczało istotne zmiany w gospodarce światowej związane przede wszystkim z koniecznością przebudowania istniejących łańcuchów dostaw. Zmiany te dotyczyły zarówno gospodarki ukraińskiej, systematycznie niszczonej przez rosyjskie działania wojenne, gospodarki rosyjskiej ograniczonej sankcjami, jak i gospodarek innych państw, dla których dostawy z Ukrainy i Rosji stanowiły istotny element handlu światowego. Z uwagi na fakt, że Federacja Rosyjska czyniła przygotowania do wojny od 2014 r., skala zaburzeń w gospodarce rosyjskiej nie jest tak dotkliwa, jak zakładano tuż po wybuchu wojny. Niemniej przyjęte przez FR założenia dotyczące szybkiego zakończenia konfliktu okazały się błędne, co oznacza szereg wyzwań dla gospodarki tego państwa. W przypadku gospodarki światowej najistotniejszym wyzwaniem staje się jednak przeskalowanie łańcucha dostaw, tak by uwzględnić agresywne działania Rosji, a jednocześnie ambiwalentną postawę państw „fabryki świata”, czyli Chin i Indii. Wybuch konfliktu rosyjsko-ukraińskiego traktować należy jednak jako jedną ze zmiennych w gospodarce światowej, a nie przyczynę działań w tej sferze podejmowanych przez państwa Unii Europejskiej (UE) i G7. Rozwój łańcuchów dostaw łączących najważniejsze gospodarki świata od kilku dekad pozostawał w cieniu narastających sporów geopolitycznych i ekonomicznych. Konkurencyjne ceny i szybkość dostaw z państw azjatyckich sprawiły, że przedsiębiorstwa z wysokorozwiniętych państw Europy Zachodniej przeniosły część produkcji do Azji, rozciągając łańcuchy dostaw, a jednocześnie zapewniając stały dopływ potrzebnych komponentów. Załamanie łańcucha dostaw w wyniku pandemii COVID-19 oraz wojny w Ukrainie ukazało słabość takiego rozwiązania. Wymusza to przeskalowanie dotychczasowych łańcuchów dostaw, jak również zmianę podejścia do istniejących modeli biznesowych.

Reakcja na agresję rosyjską

Globalne łańcuchy dostaw składają się na szeroki wachlarz relacji pomiędzy partnerami biznesowymi i stanowią blisko 2/3 globalnego handlu. Ich załamanie w 2023 r. należy rozpatrywać na kilku płaszczyznach wobec tego, że wstrzymanie dostaw niektórych produktów lub próby uniezależnienia się od dostawców półproduktów podejmowane były jeszcze przed wybuchem pandemii i wojny w Ukrainie. Dotyczyło to m.in. półprzewodników oraz komponentów niezbędnych do ich wytwarzania, jak kwas fluorowodorowy. Kluczowym państwem dla globalnych łańcuchów dostaw pozo-

stają Chiny, będące najważniejszym partnerem handlowym wielu państw, nie tylko azjatyckich. Jednocześnie postawa Chin wobec agresji rosyjskiej na Ukrainę nie daje podstaw, by sądzić, że dotychczasowa współpraca gospodarcza państw zachodnich z Chinami ma trwałe i solidne podstawy. Kryzys gospodarczy jako następstwo pandemii COVID-19 został zintensyfikowany przez wybuch konfliktu pomiędzy państwami mającymi kluczowe znaczenie dla niektórych sektorów gospodarki światowej. Szczególnie wrażliwymi na kryzys okazały się rynki paliw kopalnych i żywności, gdzie zarówno Rosja, jak i Ukraina stanowią ważne ogniwa dostaw. Baza UN Comtrade wykazuje, że eksport paliw płynnych (HS 271019) z Rosji był największy na świecie, a jego wartość przekraczała w 2021 r. 54 mld USD. Jednocześnie należy zauważyć, że w tym samym zestawieniu Polska była w pierwszej dziesiątce największych importerów paliw z Rosji i stanowiło to dla niej najważniejsze źródło importu tego produktu.

Konieczność zapewnienia innych źródeł dostaw ropy naftowej oraz gazu ziemnego kształtować będzie charakter łańcuchów dostaw w kolejnych latach. Wymaga to zatem podjęcia decyzji o zwróceniu uwagi na stabilność dostaw, co powinno być kluczowym wyznacznikiem strategii bezpieczeństwa energetycznego państwa. Dostawy ropy i gazu ziemnego do Europy stały się dla Rosji jednym z głównych instrumentów nacisku ekonomicznego, a stopień penetracji gospodarek państw zachodnich związanych kontraktami na dostawę ropy i gazu pokazuje, że przygotowania do militarnego zaangażowania Rosji finansowane były i są z pieniędzy państw uzależnionych od rosyjskich dostaw. Jednocześnie należy podkreślić, że decyzjom państw UE i G7 zmierzających do przeorientowania dostaw paliw płynnych z innych krajów, jak USA czy państwa Zatoki Perskiej, towarzyszą działania krajów niezachodnich, aktywnie dążących do zbliżenia z Rosją. Brak wsparcia dla Ukrainy ze strony Chin, Indii czy Brazylii to przede wszystkim czytelny sygnał braku woli wzięcia odpowiedzialności za bezpieczeństwo międzynarodowe. Tym samym ambicje indyjskie czy brazylijskie do bycia traktowanymi na równi ze stałymi członkami Rady Bezpieczeństwa ONZ nie znajdują potwierdzenia w faktach. Szczególnie istotna jest rola Indii, państwa posiadającego znaczne ilości uzbrojenia poradzieckiego, jak czołgi T-72 czy T-90, i aktywnie współpracującego z Rosją w obszarze wymiany handlowej. Ograniczenia importu przetworzonego oleju napędowego z Rosji wprowadzone 5 lutego 2023 r. przez UE i G7 oznaczają zyski dla indyjskich rafinerii importujących tańszą ropę typu Ural z Rosji, a następnie eksportujących olej napędowy do Europy. W wyniku zmian na rynkach paliw płynnych Rosja stała się trzecim co do wielkości dostawcą ropy dla Indii, które to państwo jest jednocześnie trzecim największym na świecie importerem

ropy naftowej¹ oraz eksporterem paliw płynnych. Wprowadzenie systemu limitu cen na ropę i produkty naftowe importowane z Rosji przez UE i państwa G7, mające na celu ograniczenie zysków Rosji z eksportu węglowodorów, pozwoliło Indiom na import tańszego surowca, co ma jednocześnie przełożenie nie tylko na spadek inflacji w tym państwie, ale także prognozowany wzrost gospodarczy. Jednocześnie warto zauważyć, że zarówno Chiny, jak i Indie nie dostarczają pełnych danych o cenie importowanego surowca z Rosji, jak również wolumenie importu. Tym samym można zakładać, że cena rosyjskiej ropy jest wyższa niż limit wprowadzony przez UE i G7. Oznacza to, iż oczekiwania, by Indie wsparły w sposób aktywny starania państw zachodnich zmierzające do zatrzymania rosyjskiej inwazji na Ukrainę, są trudne do spełnienia.

Kolejnym obszarem gospodarki wrażliwym na wahania cen i dostępność dóbr jest rynek żywności, a zwłaszcza zbóż i oleju słonecznikowego. Wybuch konfliktu spowodował nagły wzrost cen na rynkach światowych, co bezpośrednio dotknęło państwa rozwijające się jako podstawowych odbiorców żywności z Rosji i Ukrainy. Obawy co do kryzysu w tych państwach związanego z brakiem żywności doprowadziły do zawarcia porozumienia 27 czerwca 2022 r. pomiędzy Rosją, Ukrainą, Turcją i ONZ w sprawie bezpiecznego przewozu żywności i nawozów sztucznych. Jest to niezwykle istotna inicjatywa dyplomatyczna, gdyż potencjalnie stanowi podstawę dla rozmów pokojowych inicjowanych przez grupy nacisku zainteresowane utrzymaniem eksportu rosyjskich i ukraińskich towarów rolnych. Rosja i Ukraina, jako najwięksi światowi producenci oleju słonecznikowego, łącznie odpowiedzialne są za 80% jego eksportu. Niemniej jednak jego cena po nagłym wzroście z 1360 USD za tonę na początku 2022 r. do 2380 USD za tonę w marcu 2022 r. wróciła do poprzedniego poziomu 1150 USD za tonę w lutym 2023 r. Nadal nie jest to cena sprzed wybuchu pandemii (około 1050 USD za tonę), jednak trend wskazuje, że w perspektywie najbliższego roku cena ustabilizuje się na poziomie z 2019 r. Nie dotyczy to natomiast rynku pszenicy, gdzie ceny na rynkach światowych są o 50% wyższe niż przed pandemią. Pomimo wyraźnego spadku cen z poziomu wywołanego paniką rynkową oraz udziałem kapitału spekulacyjnego prognozy na rok 2023 są bezpośrednio powiązane z działaniami zbrojnymi na terytorium Ukrainy. Rosyjskie ataki na ukraińską infrastrukturę pod koniec 2022 r. spowodowały, że w 2023 r. areał upraw został zredukowany o 45%, a zbiory będą nawet niższe o 60%². Jednocześnie eksport zbóż z Rosji przekracza wszelkie rekordy,

¹ *India's Russian Oil Binge Drags Down OPEC's Share to Lowest in 2022*, Reuters, 17 I 2023, [online] <https://www.reuters.com/business/energy/indias-russian-oil-binge-drags-down-opecs-share-lowest-2022-2023-01-17/>, 4 II 2023.

² *Russia's December Wheat Exports Close to Record, Experts Say*, Reuters, 7 XII 2022, [online] <https://www.reuters.com/article/ukraine-crisis-russia-grains-idAFL8N32V105>, 7 XII 2022.

a główni odbiorcy to Egipt, Algieria, Brazylia, Pakistan czy Arabia Saudyjska. Tym samym Ukraina będąca piątym co do wielkości eksporterem pszenicy na świecie została pozbawiona możliwości zdobycia funduszy na obronność i odbudowę zniszczeń. Oznacza to konieczność przekierowania łańcucha dostaw producentów żywności i zapewnienia ich z państw takich jak Australia czy Argentyna.

Ocena gospodarek Rosji i Ukrainy

Analiza wymiany handlowej Federacji Rosyjskiej wskazuje, że kondycja gospodarki rosyjskiej jest niedoszacowana. Widać to w raporcie Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW) ze stycznia 2023 r., w którym różnica pomiędzy szacunkami wzrostu gospodarczego z października 2022 r. a przewidywaniami w roku 2023 wynosi 2,6% na korzyść Rosji. Choć prognozowany wzrost gospodarczy Rosji jest ujemny – 2,2%, to jednak jest to najwyższa korekta w raporcie dotyczącym prognoz wzrostu gospodarczego na świecie, w którym większość nie wykracza poza półprocentową różnicę³. Wyjątek stanowią także gospodarki państw Europy Środkowo-Wschodniej, gdzie przy zakładanym wzroście 1,5% korekta wynosi 0,9% oraz Arabia Saudyjska, gdzie prognozy wzrostu gospodarczego obniżono o 1,1% do poziomu 2,6%. Najwyższy prognozowany wzrost gospodarczy utrzymają gospodarki państw azjatyckich – Indie 5,4% (na rok kalendarzowy 2023) i Chiny 5,2%. Odrębną kwestią pozostaje kondycja gospodarek państw pośrednio zaangażowanych w konflikt rosyjsko-ukraiński, takich jak Turcja i Iran. W przypadku Turcji inflacja sięgająca 85% w październiku 2022 r. wpływa znacząco na prognozy wzrostu gospodarczego – oficjalnie pomiędzy 5% a 5,5%, według szacunków ekspertów ma być to około 3%⁴. Z kolei Iran, objęty sankcjami gospodarczymi od blisko 50 lat, ma zanotować wzrost gospodarczy rzędu 2%. Współpraca gospodarcza dwóch państw objętych sankcjami, czyli Rosji i Iranu, może przybrać charakter długofalowy, a mając na uwadze wielkość i strukturę rynków tych państw a wymiana towarowa będzie mieć formę komplementarną także. Przykładem jest rozwijany od 2014 r. projekt Korytarza Transportowego Północ–Południe, łączącego Rosję, Iran i Indie. Powstanie połączenia kolejowego i morskiego pozwoliło

³ IMF, *World Economic Outlook 2023 Update*, 30 I 2023, [online] <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WEO/2023/Update/January/English/Data/WEOJanuary2023update.ashx>, 3 II 2023.

⁴ *Turkey's Inflation Seen at 42.5% in 2023, GDP Growth at 3%*, Reuters, 17 I 2023, [online] <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkeys-inflation-seen-425-2023-gdp-growth-3-2023-01-17/>, 3 II 2023.

Rosji na ominięcie sankcji transportowych w 2022 r., a obrót pomiędzy Iranem i Rosją wzrósł w październiku 2022 r. o 70%. W styczniu 2023 r. odbyły się negocjacje azersko-irańsko-rosyjskie na wysokim szczeblu dotyczące ukończenia linii kolejowej Raszt (Iran) - Astara (Azerbejdżan), co ma na celu stworzenie trwałego połączenia kolejowego z Iranem oraz Indiami. Oznacza to, że pomimo sankcji nałożonych na Rosję będzie ona w stanie utrzymywać relacje handlowe z państwami, które w niewielkim stopniu zależne są gospodarczo od Stanów Zjednoczonych. Przykładem współpracy gospodarczej Iranu i Rosji są nie tylko dostawy broni, ale także rozwijająca się współpraca w sektorze motoryzacyjnym. Irańskie firmy motoryzacyjne IKCO i SAIPA wznowiły eksport na rynek rosyjski, korzystając z technologii przejętej od PSA w 2018 r. Koncern PSA – obecnie część Stellantis – wycofał się z Iranu wskutek sankcji nałożonych na ten kraj, pomimo deklarowanych w 2016 r. inwestycji rzędu 430 mln USD. Renault w wyniku sankcji nałożonych na Rosję wycofał się z tego rynku i sprzedał udział w fabryce AvtoVAZ za jednego rubla, pozostawiając fabrykę w Togliatti, wytwarzającą dotąd auta Łada, zbudowane na bazie modeli Dacia Logan i Dacia Sandero, również produkowanych przez SAIPA. Po rosyjskiej inwazji na Ukrainę SAIPA i AvtoVAZ podjęły współpracę w zakresie dostaw części do produkcji aut.

Oprócz wskazanych powyżej trendów dotyczących zbliżenia państw wspierających Rosję gospodarczo i militarnie należy także przeanalizować instrumenty ekonomiczne wykorzystane przez państwa zachodnie w celu osłabienia potencjału Rosji. Podstawowym narzędziem pozostają sankcje gospodarcze oraz wycofanie inwestycji z państwa zagrażającego bezpieczeństwu międzynarodowemu. Kolejne pakiety sankcji gospodarczych przyjętych przez UE i państwa G7 przełożyły się na spadki na rosyjskiej giełdzie i zmniejszenie rosyjskiego eksportu. Jednocześnie 170 rosyjskich przedsiębiorstw objęto sankcjami, a szereg firm zachodnich zdecydował się na wycofanie z rynku rosyjskiego. Według danych przedstawionych w listopadzie 2022 r. w kwietniu 2022 r. w Rosji działało łącznie 2405 spółek zależnych należących do 1404 firm z UE i G7. Niemniej należy zauważyć, że za deklaracjami nie idą decyzje o ograniczeniu działalności. Pod koniec 2022 r. jedynie 8,5% firm z UE i G7 zbyło przynajmniej jedną ze swoich rosyjskich spółek zależnych⁵.

W przypadku Ukrainy działania wojenne ograniczają w znacznym stopniu nie tylko rozwój gospodarczy – co widać na przykładzie prognoz MFW – ale również zmuszają do przestawienia produkcji i systemu na potrzeby wojenne. Oznacza to, że próba odpowiedzi na pytania związane z możliwością rozwoju Ukrainy wynika bezpośrednio

⁵ S. Evenett, N. Pisani, *Less than Nine Percent of Western Firms Have Divested from Russia*, „SSRN Electronic Journal”, 20 XII 2022, [online] <https://ssrn.com/abstract=4322502>, 3 II 2023.

zarówno z perspektywy czasowej zakończenia konfliktu, jak i warunków rozejmu. Wiąże się z tym także zmiana prawa w Ukrainie, gdzie wskutek dekretu prezydenta Wołodymyra Zełenskigo znacjonalizowano część przedsiębiorstw pozostających w rękach oligarchów. Z początkiem listopada 2022 r. zdecydowano się na przejęcie wytwórni silników spalinowych Motor Sicz, przedsiębiorstw paliwowych Ukrnafta and Ukrtatnafta, fabryki ciężarówek AvtoKrAZ oraz wytwórni transformatorów Zaporizhtransformator. Chociaż w warunkach wojennych decyzja ta jest zrozumiała, to pojawia się wątpliwość co do roli państwa po zakończeniu wojny, gdy dojdzie do nadmiernego skupienia zasobów przez państwo ukraińskie. Stąd też istotnym elementem jest trwała pomoc gospodarcza płynąca do Ukrainy, która dotyczy także utrzymania płynności finansowej tego państwa w obliczu spadającego PKB. Wiąże się z tym udzielenie wsparcia ze strony Unii Europejskiej w wysokości 18 mld EUR w grudniu 2022 r. oraz pomocy w wysokości 44 mld USD ze Stanów Zjednoczonych. Ponadto rząd Ukrainy wystąpił o pożyczkę z MFW w wysokości 14-16 mld USD⁶. Włącza się w to także deklaracja amerykańska odnośnie do wsparcia działań w celu umorzenia pożyczek udzielanych Ukrainie, zawarta w National Defense Authorization Act 2023⁷.

Przestawienie gospodarki ukraińskiej na tory gospodarki wojennej jest konieczne z uwagi na brak perspektyw zakończenia konfliktu zbrojnego w niedalekiej przyszłości. Ponieważ możliwości osiągnięcia trwałego pokoju pomiędzy Ukrainą i Federacją Rosyjską w najbliższych latach są stosunkowo ograniczone, należy uwzględnić ten czynnik w prognozach rozwoju gospodarczego zarówno na poziomie regionalnym (UE), jak i globalnym. Wiąże się z tym konieczność odpowiedzi na pytanie, jaką rolę w gospodarce światowej odgrywać będzie Federacja Rosyjska w kolejnych latach i jakie konsekwencje będzie miało to dla Polski i Unii Europejskiej. Ponieważ Rosja przez wiele lat była kluczowym dostawcą paliw płynnych oraz nawozów sztucznych do UE, zerwanie łańcuchów dostaw wydawałoby się stosunkowo trudne. Niemniej analiza ostatnich 12 miesięcy pokazuje, że gospodarka światowa potrafi znaleźć rozwiązania na wyzwania o charakterze ekonomicznym płynące z Rosji. Jednocześnie należy podkreślić, że firmy dostarczające paliwa płynne, takie jak Shell czy BP, odnotowały rekordowe zyski związane z gwałtownym wzrostem cen ropy i gazu wynikającym z wahań na rynkach światowych.

⁶ S. Fleming, C. Smith, A. Hancock, *Ukraine's Allies Push IMF to Approve \$14bn-\$16bn Loan*, „Financial Times”, 3 II 2023, [online] <https://www.ft.com/content/b703023b-9f19-4647-9f0b-55aef10a9ed0>, 4 II 2023.

⁷ U.S. Congress, *H.R.7900 – 117th Congress (2021-2022): National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2023*, [online] <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/7900/text>, 10 XI 2022.

Wnioski dla polskiej gospodarki

Mając na względzie strukturę polskiej gospodarki oraz procesy zainicjowane w UE i Stanach Zjednoczonych należy przede wszystkim zwrócić uwagę na te obszary gospodarki, które są bezpośrednio powiązane z celami politycznymi. W roku 2023 najważniejszymi obszarami, oprócz rynku uzbrojenia i żywności, będą sektory związane z przechodzeniem w kierunku gospodarki neutralnej klimatycznie. Z perspektywy zarówno rozwoju gospodarki europejskiej, jak i celów związanych z „zielonym ładem” wskazać można na kilka procesów, które bezpośrednio wpływają na łańcuchy dostaw istotne z punktu widzenia Polski.

Pierwszym z nich jest wzrost cen transportu i frachtu przy jednoczesnym ograniczeniu dostępności kontenerów. Jest to rezultat decyzji podjętych na początku pandemii COVID-19, kiedy to spowolnienie produkcji przemysłowej wywołało spadek zapotrzebowania na kontenery. Drugim procesem jest wzrost kosztów finansowania dostaw opartych na globalnych łańcuchach dostaw – co przekłada się na wzrost zapasów producentów. Jednocześnie wzmacnia to presję inflacyjną – rosnące zapotrzebowanie oznacza wzrost cen przy utrzymującej się lub malejącej podaży. Niebezpieczeństwo zatrzymania produkcji wymusza na przedsiębiorstwach gromadzenie zapasów, a wojna w Ukrainie wzmocniła tylko te negatywne tendencje. Trzeci proces związany jest ze wzrostem konsumpcji w gospodarkach azjatyckich, co oznacza przekierowanie strumienia dóbr na rynki wewnętrzne, przy jednoczesnym wzroście zapotrzebowania na energię i półprodukty dostarczane wcześniej na rynek europejski i amerykański. Ostatni z procesów związanych jest z przestawianiem gospodarek państw wysokorozwiniętych na typ „zielonej gospodarki”. Wiąże się to z rosnącą produkcją i zapotrzebowaniem na auta elektryczne i magazyny energii. Polska jest drugim na świecie, po Chinach, a przed Niemcami, producentem i eksporterem akumulatorów elektrycznych – baterii litowo-jonowych. Oznacza to, że zakłócenia dostaw spowodowane ograniczeniami nakładanymi przez Chiny oraz Rosję, jak również wzrost kosztów frachtu, mogą mieć bezpośrednie przełożenie na produkcję w polskich fabrykach oraz strategiczne decyzje dotyczące lokalizacji inwestycji w Polsce. Braki surowców niezbędnych do produkcji maszyn oraz samochodów, które stanowią główną część polskiego eksportu, zarówno w dłuższej perspektywie (dwóch lat), jak i w najbliższych miesiącach, mogą spowolnić produkcję przemysłową. W przypadku Polski i UE należy także zakładać scenariusz przerwania dostaw energii, co wymusi na przedsiębiorstwach ograniczanie produkcji lub zawieszenie procesów technologicznych takich jak produkcja leków lub nawozów sztucznych. Także ceny metali ziem rzadkich, jak również gazów szlachetnych, niezbędne do produkcji elektroniki, są bezpośrednio skorelowane z dwoma analizowanymi

czynnikami. Cena palladu wykorzystywanego do produkcji katalizatorów i układów scalonych, za którego wydobycie światowe w 40% odpowiada Rosja, wzrosła po wybuchu pandemii w styczniu 2020 r. do 2600 USD za uncję (z 1500 USD za uncję pod koniec listopada 2019 r.). Po rozpoczęciu konfliktu rosyjsko-ukraińskiego cena wzrosła natychmiast do 3000 USD za uncję, by ustabilizować się na poziomie około 1600 USD w lutym 2023 r. Jednocześnie wzrasta eksport palladu z Rosji do Chin, co oznacza, że chińskie firmy mogą przejąć rynek produkcji półprzewodników. Podobnie wygląda przypadek neonu, niezbędnego do produkcji laserów wykorzystywanych do wytwarzania półprzewodników. Ukraińskie firmy Ingas i Cryion, odpowiedzialne za blisko 50% światowej produkcji, zawiesiły działalność w wyniku wojny. Warto zauważyć, że od 2017 r. firmy rosyjskie i chińskie systematycznie powiększają swoje zasoby produkcyjne, by konkurować z producentami ukraińskimi. Ponieważ gaz ten ma strategiczne znaczenie dla produkcji półprzewodników, założenia dotyczące strategicznej autonomii UE w zakresie produkcji półprzewodników stoją pod znakiem zapytania. Oznacza to, że Niemcy, jako wiodący w Europie odbiorca neonu, będą zmuszone przestawić łańcuchy dostaw na innych producentów – w tym przypadku Rosję i Chiny. Tym samym monitorowanie zawieranych sojuszy przemysłowych stanie się koniecznością z punktu widzenia gospodarek rozwijających się, w tym Polski.

Bibliografia

- Evenett S., Pisani N., *Less than Nine Percent of Western Firms Have Divested from Russia*, „SSRN Electronic Journal”, 20 XII 2022, [online] <https://ssrn.com/abstract=4322502>.
- Fleming S., Smith C., Hancock A., *Ukraine's Allies Push IMF to Approve \$14bn-\$16bn Loan*, „Financial Times”, 3 II 2023, [online] <https://www.ft.com/content/b703023b-9f19-4647-9f0b-55aef10a9ed0>.
- IMF, *World Economic Outlook 2023 Update*, 30 I 2023, [online] <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WEO/2023/Update/January/English/Data/WEOJanuary2023update.ashx>.
- India's Russian Oil Binge Drags Down OPEC's Share to Lowest in 2022*, Reuters, 17 I 2023, [online] <https://www.reuters.com/business/energy/indias-russian-oil-binge-drags-down-opecs-share-lowest-2022-2023-01-17/>.
- Russia's December Wheat Exports Close to Record, Experts Say*, Reuters, 7 XII 2022, [online] <https://www.reuters.com/article/ukraine-crisis-russia-grains-idAFL8N32V105>.
- Turkey's Inflation Seen at 42.5% in 2023, GDP Growth at 3%*, Reuters, 17 I 2023, [online] <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkeys-inflation-seen-425-2023-gdp-growth-3-2023-01-17/>.
- U.S. Congress, *H.R.7900 – 117th Congress (2021-2022): National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2023*, [online] <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/7900/text>.

THE WAR MUST GO ON. Dynamika wojny w Ukrainie
i jej reperkusje dla bezpieczeństwa Polski, s. 43-52
<https://doi.org/10.12797/9788381388801.04>

DOMINIKA DZIWIŚ

BŁAŻEJ SAJDUK

ROSYJSKA INWAZJA NA UKRAINĘ A PRZYSZŁOŚĆ CYBERWOJNY – WNIOSKI W ROCZNICĘ „SPECJALNEJ OPERACJI WOJSKOWEJ”

ABSTRAKT

W rozdziale opisane zostały sposoby wykorzystania cyberprzestrzeni przez Rosję przeciwko Ukrainie w okresie bezpośrednio poprzedzającym wybuch wojny do 1 lutego 2023 r. Celem jest przedstawienie skomplikowanej natury działań w cyberprzestrzeni oraz próba wyjaśnienia rosyjskich założeń strategicznych w tej domenie wojny. Ponadto uwzględniono element prognostyczny obejmujący ewentualne konsekwencje rosyjskiej wojny w cyberprzestrzeni dla bezpieczeństwa Polski.

SŁOWA KLUCZOWE: cyberbezpieczeństwo, cyberwojna, strategia, Ukraina, Rosja

ABSTRACT

The Russian Invasion of Ukraine and the Future of Cyber Warfare – Conclusions on the Anniversary of the “Special Military Operation”

This chapter describes the ways how Russia has been using cyberspace against Ukraine, in the period immediately preceding the outbreak of the war until February 1, 2023. The aim is to present the complicated nature of activities in cyberspace and to try to explain Russian strategic assumptions in this domain of war. In addition, a prognostic

element was taken into consideration, including the possible consequences of the Russian war in cyberspace for the security of Poland.

KEYWORDS: cybersecurity, cyberwar, strategy, Ukraine, Russia

Wprowadzenie

Od czasu inwazji Ukraina stoi w obliczu intensywnych rosyjskich ofensywnych operacji w cyberprzestrzeni, ale niewiele wskazuje na to, żeby przyczyniły się one do całkowitego wysiłku wojennego Rosjan. Mimo różnic w wielu kwestiach autorzy analiz publikowanych w ciągu ostatnich 12 miesięcy są zgodni co do tego jednego aspektu. Jak pisze James Lewis z Center for Strategic and International Studies, „w dotychczasowej nieudolnej rosyjskiej inwazji, cyberoperacje przyniosły niewielkie korzyści”¹. Jon Bateman z Carnegie Endowment for International Peace dodaje, że „rosyjskie operacje cybernetyczne w Ukrainie nie miały większego wpływu militarnego”, a nawet, że jest to „upokarzającym doświadczeniem Rosji”². Z kolei John Hultquist z Mandiant zwraca uwagę, że „wiele z przeprowadzonych ataków miało na celu wywarcie wpływu na ludność cywilną, a nie na cele wojskowe”³. Marcusa Willetta z International Institute for Strategic Studies zaskoczyło, że „rosyjskiej inwazji na Ukrainę w 2022 r. nie towarzyszyły od początku rosyjskie operacje cybernetyczne mające na celu znaczne wyłączenie infrastruktury krytycznej Ukrainy”⁴. Microsoft pisze o „ograniczonym wpływie” cyberoperacji oraz o gwałtownym spadku ich intensywności i tempa już na początku marca 2022 r.⁵

Na początku marca ubiegłego roku „The Washington Post” skatalogował kilkanaście możliwych wyjaśnień ograniczonego sukcesu operacji cybernetycznych, które towarzyszyły rosyjskiej inwazji. Na liście znalazły się: brak elastyczności zarządzania armią, unikanie ryzyka związanego z niekontrolowalnym rozprzestrzenianiem się

¹ J.A. Lewis, *Cyber War and Ukraine*, Center for Strategic and International Studies, 16 VI 2022, [online] <http://bit.ly/40v9GpR>, 1 II 2023.

² J. Bateman, *Russia's Wartime Cyber Operations in Ukraine: Military Impacts, Influences, and Implications*, Carnegie Endowment for International Peace, 16 XII 2022, [online] <https://cutt.ly/I90pxsb>, 25 I 2023.

³ M. Miller, *Russia's Cyberattacks Aim to „Terrorize” Ukrainians*, 11 I 2023, [online] <http://bit.ly/3X4qy3N>, 25 I 2023.

⁴ M. Willett, *The Cyber Dimension of the Russia–Ukraine War*, International Institute for Strategic Studies, 6 X 2022, [online] <http://bit.ly/40u853y>, 28 I 2023.

⁵ Microsoft, *Defending Ukraine: Early Lessons from the Cyber War*, 22 VI 2022, [online] <https://bit.ly/3Y0OPZS>, 11 I 2023, s. 5.

ataków na inne państwa czy też plan szybkiego zwycięstwa w pierwszych tygodniach wojny bez konieczności wykorzystania cyberzdolności⁶. Obecnie, na podstawie wiedzy z ostatnich miesięcy, listę tych czynników można ograniczyć. Jednym z tych, na które coraz częściej wskazują eksperci, jest brak koordynacji działań cybernetycznych z kinetycznymi. Rosyjscy stratedzy wojskowi zbyt wysoko ustawili poprzeczkę dla cyberoperacji, ponieważ oparli swoje planowanie na obserwacjach wojen toczonych w latach 90. XX w. i początku obecnego stulecia, a nie dostosowali ich do warunków wojny totalnej. Zabrakło pomysłu (i mocy przerobowych lub zdolności) na koordynację działań w różnych domenach prowadzenia wojny. Pomimo podejmowania takich prób w pierwszych tygodniach inwazji obecnie można zaobserwować wyłącznie niezależne od siebie wykorzystanie rosyjskiego potencjału⁷. Eksperci znajdują dwa wytłumaczenia. Jednym z nich jest brak możliwości tak dynamicznej koordynacji wynikający z rosyjskiego systemu dowodzenia. Jednakże nie można wykluczyć, że powodem braku koordynacji są różnice w celach rosyjskiej inwazji cybernetycznej i kinetycznej. Rosyjska strategia prowadzenia wojny może zakładać, że domena cybernetyczna służy głównie do wojny informacyjnej, a kinetyczna do przejmowania terytorium. Brak wykorzystania cyberzdolności do ataków na infrastrukturę krytyczną byłby więc rezultatem innych priorytetów, a nie braku umiejętności.

Warto pamiętać też o tym, że niszczycielskie skutki cyberataków mogą być odroczone, co sprawia, że oceny ich skuteczności nie można dokonać w czasie rzeczywistym. Niewykluczone, że dopiero w przyszłości dowiemy się, że przeprowadzono efektywne cyberataki, ale były one zbyt subtelne, by zostały wykryte na czas. Dlatego też brak spektakularnych i widocznych sukcesów Rosjan w cyberprzestrzeni nie może uspić czujności Ukrainy i jej sojuszników, przede wszystkim państw sąsiadujących.

Na przestrzeni ostatnich miesięcy można wyróżnić kilka dających się wyodrębnić faz cyberoperacji, które często rozwijały się w zaskakującym dla analityków kierunku. W tym rozdziale przedstawione zostaną próby implementacji różnych strategii wykorzystania cyberprzestrzeni testowanych przez Rosjan w Ukrainie od okresu bezpośrednio poprzedzającego wojnę do dzisiaj (stan na dzień 1 lutego 2023 r.). Celem jest przedstawienie skomplikowanej natury działań w cyberprzestrzeni oraz próba wyjaśnienia rosyjskich założeń strategicznych w tej domenie wojny. Dodatkowo zarysowane zostaną ewentualne konsekwencje rosyjskiej wojny w cyberprzestrzeni dla bezpieczeństwa Polski.

⁶ J. Marks, *11 Reasons We Haven't Seen Big Russian Cyberattacks Yet*, „The Washington Post”, 3 III 2022, [online] <https://tinyurl.com/32d5thsp>, 16 I 2023.

⁷ Microsoft, *Defending Ukraine...*

Strategia substytucji wojny

Istniejące teorie cyberkonfliktów zakładają różne możliwe bezpośrednie powiązania między działaniami w cyberprzestrzeni a działaniami kinetycznymi. Jeszcze przed wybuchem wojny szczególną popularność zyskała teoria substytucji⁸. W dużym skrócie sprowadza się ona do optymistycznego założenia, że poprzez działania w szarej strefie państwa mogą osiągnąć podobne efekty, co za pomocą siły kinetycznej. Zgodnie z nią, utrzymując swoje wrogie działania poniżej pewnego progu, państwa mogą intencjonalnie utrudniać ich interpretację na gruncie prawa międzynarodowego, aby przeszkodzić społeczności międzynarodowej w przypisywaniu odpowiedzialności sprawcy⁹. Jeszcze przed rozpoczęciem rosyjskiej inwazji zwolennicy tej teorii, jak Keir Giles z Chatham House, argumentowali, że „niszczycielski atak cybernetyczny może być wycelowany w wojskowe systemy dowodzenia i kontroli lub cywilną infrastrukturę krytyczną, i zmusić Kijów do ustępstw, a jego przyjaciół za granicą do spełnienia żądań Rosji”¹⁰. Między 2014 a 2022 r. Rosja próbowała implementować strategię substytucji. Cybernarzędzia z szarej strefy, w tym trwająca dezinformacja, propaganda informacyjna, ingerencja w wybory w 2014 r., cyberataki na infrastrukturę krytyczną w 2015 r. oraz cyberataki na ukraińskie ministerstwa i banki w lutym 2022 r., były formą ograniczonej rywalizacji wojskowej, która utrzymywała działania poniżej progu agresji. Najwyraźniej nie wystarczyło to, aby osiągnąć założone cele strategiczne i Kreml uznał, że jedyną opcją jest rozpoczęcie kampanii wojskowej¹¹.

Możliwe jest również, że Rosjanie od samego początku postrzegali cyberprzestrzeń jako najbardziej przydatną do realizacji celów informacyjnych, takich jak gromadzenie danych wywiadowczych w celu uzyskania lepszego wglądu w prowadzenie wojny, kradzież technologii, wpływanie na opinię publiczną, tworzenie i dostarczanie dezinformacji czy szerzenie chaosu. Jeśli tak, to rosyjscy hakerzy mogli zadowalać

⁸ N. Kostyuk, E. Gartzke, *Why Cyber Dogs Have Yet to Bark Loudly in Russia's Invasion of Ukraine*, „Texas National Security Review” 2022, t. 5, nr 3, s. 113-126, [online] bit.ly/3Hxk47Q, 20 I 2023.

⁹ D. Dziwisz, *Cyber Pearl Harbor Is Not Coming: US Politics Between War and Peace*, „Politeja” 2022, t. 19, nr 4(79), s. 95-109, [online] <https://journals.akademicka.pl/politeja/article/view/4783>, 21 XII 2022.

¹⁰ K. Giles, *Putin Does Not Need to Invade Ukraine to Get His Way*, Chatham House, 6 XII 2021, [online] <https://cutt.ly/F90pR1l>, 12 I 2023.

¹¹ Brak skuteczności strategii substytucji w przypadku Rosji nie oznacza, że ta strategia nie może się sprawdzić w innych sytuacjach. Atak robaka komputerowego Stuxnet z 2010 r. jest przykładem udanego wykorzystania cyberkonfliktów jako substytutu wojny. Stuxnet zniszczył wirówki w irańskim obiekcie jądrowym Natanz, opóźniając w ten sposób program nuklearny. Atakujący nie musieli używać siły zbrojnej, ponieważ cyberataki osiągnęły podobne cele.

zrealizować cele stawiane przed nimi przez dowództwo, a rozczarowanie zachodnich analityków jest jedynie wynikiem ich braku znajomości rozkazów.

Doświadczenia z czasu pokoju i działań w szarej strefie pokazują, że cyberoperacje mogą być potężnym narzędziem szpiegowskim i propagandowym. Sprawdza się to również w czasie wojny¹². Cyberoperacje mogą wspierać planowanie strategiczne, np. pomagając wybrać odpowiedni moment do rozpoczęcia inwazji. Mogą również wspierać działania okupacyjne, np. dezinformacji, tłumienia lokalnego oporu, identyfikowania Ukraińców powiązanych z działalnością partyzancką, śledzenia, aresztowania lub zabójstwa wybranych osób, weryfikacji rozpoznania sytuacyjnego, jakie Moskwa otrzymuje ze swoich źródeł HUMINT (wywiad agenturalny). W cyberprzestrzeni Rosjanie przeprowadzają także operacje wywierania wpływu, np. poprzez dyskredytowanie ważnych polityków ukraińskich i rozpowszechnianie fałszywych informacji.

Pełny zakres wpływów działań wywiadowczych, propagandowych i dezinformacyjnych w Ukrainie w czasie wojny bez wątpienia jest ogromny, ale także trudny do oceny ze względu na brak dostępności informacji niejawnych. Jeśli gromadzenie danych wywiadowczych było zasadniczym celem rosyjskich działań w cyberprzestrzeni, to nadal nie przyniosły one znaczących korzyści militarnych. Jon Bateman jest zdania, że „wiele potrzeb wywiadu wojskowego Moskwy może być łatwiej zaspokojonych przez źródła inne niż cybernetyczne. Mówiąc bardziej zasadniczo, ogólne podejście Rosji do wojny – od planowania kampanii po okupację zajętego terytorium – sugeruje, że kluczowe decyzje wojskowe nie są podejmowane na podstawie danych ze wszystkich źródeł”¹³.

Strategia koordynacji

Nie ulega wątpliwości, że w pierwszych tygodniach wojny Rosja testowała uzupełnianie działań wojennych w klasycznych domenach operacjami w cyberprzestrzeni, dostosowując taktykę do realiów „gorącego konfliktu”. Natomiast wciąż nie ma przekonujących dowodów na to, że ofensywne działania w cyberprzestrzeni były koordynowane z konkretnymi operacjami kinetycznymi w takim stopniu, w jakim np. ostrzały raketowe i artyleryjskie poprzedzają atak wojsk lądowych. Próby takiej synchronizacji

¹² J. Bateman, *Russia's Wartime...*

¹³ *Tamże*.

sygnalizują m.in. raporty Microsoft z kwietnia i czerwca 2022 r.¹⁴ Tezę taką stawiają też przedstawiciele ukraińskiego rządu¹⁵. Jednakże istnieje również inne wyjaśnienie.

Niewykluczone, że masowa skala cyberataków z początku wojny spowodowała, że część z nich faktycznie współwystępowała z atakami kinetycznymi. Nawet jeśli Rosjanom udało się zsynchronizować ataki cybernetyczne z kinetycznymi, to efekt ofensywnego użycia cyberbroni dla końcowego przebiegu konfliktu pozostał nieznaczący. Dobrą ilustracją tego faktu stanowią cyberataki skierowane przeciw ukraińskim portalom informacyjnym (głównie przy użyciu wipera DesertBlade) oraz następujący po nich atak raketowy na wieżę telewizyjną w Kijowie 1 marca 2022 r.¹⁶ Cyberatak spowodował jedynie krótkotrwałe ograniczenie możliwości przekazywania informacji przez stronę ukraińską. Dopiero zniszczenie fizycznie istniejącej infrastruktury realnie osłabiło ukraińskie zdolności do oddziaływania informacyjnego.

Mniejszy wpływ rosyjskich cyberataków na losy wojny wynikać może także z tego, iż po pierwszych miesiącach inwazji ich wyrafinowanie i liczba wyraźnie spadły¹⁷. Miejsce wiperów wymazujących dane zajęły nieskomplikowane ataki phishingowe i DDoS¹⁸. Po przerwie operacyjnej początek roku 2023 przyniósł wzmożenie rosyjskich działań w cyberprzestrzeni, o czym informowała m.in. słowacka firma ESET, ustalając pojawienie się nowego wipera¹⁹ stworzonego przez grupę Sandworm. Ponadto ukraiński CERT (Computer Emergency Response Team of Ukraine) podał, iż ukraińska agencja prasowa (Ukrinform) została zaatakowana przez mieszankę pięciu wiperów²⁰. To, czy Rosja ponownie zintensyfikuje działania w cyberprzestrzeni, nie jest jeszcze przesądzone. Jednakże można oczekiwać, że skupi się na intensyfikacji działań dezinformacyjnych i wywiadowczych, zwłaszcza tych skierowanych przeciwko państwom i społeczeństwom wspierającym Ukrainę.

¹⁴ Microsoft, *Special Report: Ukraine*, 27 IV 2022, [online] <https://aka.ms/ukrainespecialreport>, 27 I 2023; Microsoft, *Defending Ukraine...*

¹⁵ State Service of Special Communication and Information Protection of Ukraine, *Cyber Attacks, Artillery, Propaganda. General Overview of The Dimensions of Russian Aggression*, 17 I 2023, [online] <http://bit.ly/40tcGCP>, 27 I 2023.

¹⁶ Microsoft, *Special Report...*, s. 12.

¹⁷ D.B. Johnson, *The Russia-Ukraine War Has Some Rethinking the Role of Offensive Cyber Operations in Armed Conflict*, SC Media, 9 I 2023, [online] <http://bit.ly/3l5ON4c>, 27 I 2023.

¹⁸ D. Kapur, T. Shloman, R. Venal, J. Fokker, *Cyberattacks Targeting Ukraine Increase 20-fold at End of 2022 Fueled by Russia-linked Gamaredon Activity*, Trellix, 24 I 2023, [online] <http://bit.ly/3Y4jPIe>, 27 I 2023.

¹⁹ ESET, *SwiftSlicer: New Destructive Wiper Malware Strikes Ukraine*, WeLiveSecurity, 27 I 2023, [online] <http://bit.ly/3RugiAs>, 27 I 2023.

²⁰ C. Watts, *Preparing for a Russian Cyber Offensive Against Ukraine this Winter*, Microsoft, 3 XII 2022, [online] <http://bit.ly/3kXvlqc>, 27 I 2023.

Wnioski i prognoza dla Polski

Doświadczenia pierwszego roku rosyjskiej inwazji pozwalają na sformułowanie kilku wniosków dotyczących prób koordynacji działań w cyberprzestrzeni z operacjami kinetycznymi w miesiącach po rozpoczęciu działań wojennych.

Po pierwsze, w Federacji Rosyjskiej wciąż oficjalnie nie funkcjonuje centralne cyberdowództwo mogące nadzorować cyberoperacje realizowane przez rosyjskie służby i współpracujące z nimi podmioty prywatne. Może to być jeden z powodów, dla którego nie zaobserwowano znaczącego stopnia koordynacji działań w domenie cyber z operacjami kinetycznymi.

Po drugie, na podstawie analizowanych raportów można wysunąć wniosek, że dotychczas Rosjanie nie wykorzystali żadnej przełomowej cyberbroni²¹ i prawdopodobnie żałują, że w chwili obecnej nie mogą powtórzyć cyberataków na ukraińskie elektrownie, takich jak te z 2015 i 2016 r. czy ataku NotPetya z 2017 r. Najpowszechniej stosowanymi formami ataku są wipery, a także phishing i DDoS.

Po trzecie, działania w cyberprzestrzeni mające na celu zakłócenie lub uszkodzenie wrogich systemów komunikacyjnych są czasochłonne, bo wymagają znalezienia dostępu do systemu. Co więcej, po wykryciu podatności, luki, które umożliwiły przeprowadzenie ataku, są szybko łatanie i nie można ich ponownie wykorzystać. Dlatego cyberbroń, odwrotnie niż broń konwencjonalna, zwykle jest jednorazowego użytku. W rezultacie ze względu na bardzo różny charakter obu rodzajów broni koordynacja ich działań na polu walki jest niezwykle trudna.

Po czwarte, cyberprzestrzeń jest najbardziej przydatna w realizacji celów informacyjnych. W rosyjskim myśleniu cyberbroń nie wystarczy, by pokonać naród, i najlepiej wykorzystać ją do rywalizacji w sferze informacyjnej do zdobywania celów politycznych. Natomiast, kiedy celem jest zajęcie terytorium, siły kinetyczne są bardziej przewidywalne.

Po piąte, tocząca się wojna potwierdza, iż bezsprzeczne korzyści cyberoperacji w trakcie konfliktu znajdującego się pod progiem agresji tracą na znaczeniu, gdy konflikt staje się „gorący”. Kluczowa zaleta cyberdziałań, czyli problem atrybucji – jednoznacznego wskazania podmiotu atakującego w cyberprzestrzeni – traci na znaczeniu, gdy obie strony znajdują się już w fazie fizycznej konfrontacji i ich wzajemne intencje są jasne. Druga z zalet prowadzenia wrogich działań w cyberprzestrzeni – łatwość w dezorganizowaniu wymiany informacji przeciwnika – może być efektywniej osiągnięta np. atakami rakietowymi na elementy infrastruktury teleinformatycznej. Trzecia z zalet

²¹ J. Bateman, *Russia's Wartime...*, Figure 1, s. 12.

cyberoperacji – aterytorialność, czyli możliwość ich realizacji z dowolnego miejsca na Ziemi – traci na znaczeniu w sytuacji, kiedy można atakować cele kinetycznie na całym terytorium wroga (tak jak robią to Rosjanie, atakując cele w Ukrainie).

W aktualnej fazie wojny Rosja kontynuuje wykorzystanie cyberprzestrzeni do prowadzenia działań w szarej strefie w stosunku do państw wspierających Ukrainę. Z tego powodu można spodziewać się rosnącej intensyfikacji działań dezinformacyjnych oraz wywiadowczych. Świadczą o tym m.in. opinie ekspertów Microsoft, którzy wskazują, że rosyjskie wrogie działania wymierzone w państwa wspierające Ukrainę mają głównie charakter wywiadowczy, w tym np. te wymierzone w polskie podmioty miały na celu nie tyle uszkodzenie systemów, a zdobywanie informacji o procesie logistycznym związanym z przekazywaniem pomocy Ukrainie. Na duże możliwości dezinformacyjne Kremla zwraca także uwagę gen. Karol Molenda, dowódca Wojsk Obrony Cyberprzestrzeni. Głównym celem Rosji jest przecież podważenie koalicji, które są niezbędne dla odporności Ukrainy, w tym przepływu pomocy humanitarnej i wojskowej²². Rosyjska machina propagandowa była szczególnie aktywna, gdy amerykańska agencja informacyjna Associated Press zaczęła rozpowszechniać informację, że rosyjskie rakiety spadły na polską wieś Przewodów w pobliżu granicy z Ukrainą, zabijając dwie osoby. Moskwa oskarżyła wtedy Ukrainę o celowy atak na Polskę i NATO. Można przewidywać, że każda podobnie niejednoznaczna sytuacja zostanie wykorzystana do wbicia klina w stosunki polsko-ukraińskie. Analizując dotychczasowe sukcesy i porażki rosyjskich operacji cybernetycznych w Polsce, można również założyć, że na razie operacje informacyjne i psychologiczne wydają się być pierwszą opcją rosyjską. Biorąc to pod uwagę, konieczne jest zwrócenie uwagi na szczególnie ważną rolę, jaką odgrywają w Polsce państwowe media publiczne. Powinny być one obiektywne, bezstronne i informacyjne. Nade wszystko publiczne programy i kanały informacyjne powinny cieszyć się zaufaniem odbiorców, a w przypadku Polski występuje tu niestety spory deficyt²³.

Powyższe wnioski oczywiście nie wykluczają podejmowania prób cyberataków na infrastrukturę krytyczną, zwłaszcza, że w swoim arsenale Rosja nie posiada narzędzi pozwalających na symetryczną odpowiedź w stosunku do zachodnich sankcji gospodarczych. Wraz z wybuchem wojny w Ukrainie nastąpił gwałtowny wzrost liczby cyberataków na elementy infrastruktury krytycznej w Polsce. Dlatego Polska powinna być przygotowana na możliwość przeprowadzenia przez Rosję ataku ransomware.

²² B. Lewicki, *Polski dowódca: Wszyscy spodziewali się swego „cyber Pearl Harbor”. Ukraina była jednak przygotowana*, Dziennik.pl, 9 VI 2022, [online] <http://bit.ly/3JFnTKQ>, 2 II 2023.

²³ D. Dziwisz, B. Sajduk, *To War or not to War? Russia's Cyber Strategies in Ukraine 2014–22*, „New Eastern Europe” (w trakcie procesu wydawniczego).

Szczególnie zagrożone są państwa i firmy zaopatrujące Ukrainę w niezbędne łańcuchy dostaw pomocy i broni. W związku z tym, a także biorąc pod uwagę cyberpotencjał, jakim dysponuje nasze państwo, i ograniczone możliwości ofensywy w cyberprzestrzeni, uzasadnione wydaje się, aby w rozwoju polskich Wojsk Obrony Cyberprzestrzeni szczególnie duży nacisk kłaść na rozwijanie zdolności pozwalających zwalczać dezinformację, a także możliwości obronnych i wywiadowczych.

Bibliografia

- Bateman J., *Russia's Wartime Cyber Operations in Ukraine: Military Impacts, Influences, and Implications*, Carnegie Endowment for International Peace, 16 XII 2022, [online] <https://cutt.ly/I90pxsb>.
- Dziwisz D., *Cyber Pearl Harbor Is Not Coming: US Politics Between War and Peace*, „Politeja” 2022, t. 19, nr 4(79), s. 95-109, <https://doi.org/10.12797/Politeja.19.2022.79.07>.
- Dziwisz D., Sajduk B., *To War or not to War? Russia's Cyber Strategies in Ukraine 2014-22*, „New Eastern Europe” (w trakcie procesu wydawniczego).
- ESET, *SwiftSlicer: New Destructive Wiper Malware Strikes Ukraine*, WeLiveSecurity, 27 I 2023, [online] <http://bit.ly/3RugiAs>.
- Giles K., *Putin Does Not Need to Invade Ukraine to Get His Way*, Chatham House, 6 XII 2021, [online] <https://cutt.ly/F90pR1l>.
- Johnson D.B., *The Russia-Ukraine War Has Some Rethinking the Role of Offensive Cyber Operations in Armed Conflict*, SC Media, 9 I 2023, [online] <http://bit.ly/3l5ON4c>.
- Kapur D., Shloman T., Venal R., Fokker J., *Cyberattacks Targeting Ukraine Increase 20-fold at End of 2022 Fueled by Russia-linked Gamaredon Activity*, Trellix, 24 I 2023, [online] <http://bit.ly/3Y4jPIe>.
- Kostyuk N., Gartzke E., *Why Cyber Dogs Have Yet to Bark Loudly in Russia's Invasion of Ukraine*, „Texas National Security Review” 2022, t. 5, nr 3, s. 113-126, <http://dx.doi.org/10.26153/tsw/42073>.
- Lewicki B., *Polski dowódca: Wszyscy spodziewali się swoistego „cyber Pearl Harbor”. Ukraina była jednak przygotowana*, Dziennik.pl, 9 VI 2022, [online] <http://bit.ly/3JFnTKQ>.
- Lewis J. A., *Cyber War and Ukraine*, Center for Strategic and International Studies, 16 VI 2022, [online] <http://bit.ly/40v9GpR>.
- Marks J., *11 Reasons We Haven't Seen Big Russian Cyberattacks Yet*, „The Washington Post”, 3 III 2022, [online] <https://tinyurl.com/32d5thsp>.
- Microsoft, *Defending Ukraine: Early Lessons from the Cyber War*, 22 VI 2022, [online] <https://bit.ly/3Y0OPZS>.
- Microsoft, *Special Report: Ukraine*, 27 IV 2022, [online] <https://aka.ms/ukrainespecialreport>.
- Miller M., *Russia's Cyberattacks Aim to „Terrorize” Ukrainians*, 11 I 2023, [online] <http://bit.ly/3X4qy3N>.

- State Service of Special Communication and Information Protection of Ukraine, *Cyber Attacks, Artillery, Propaganda. General Overview of the Dimensions of Russian Aggression*, 17 I 2023, [online] <http://bit.ly/40tcGCP>.
- Watts C., *Preparing for a Russian Cyber Offensive Against Ukraine this Winter*, Microsoft, 3 XII 2022, [online] <http://bit.ly/3kXvlqc>, 27 I 2023.
- Willett M., *The Cyber Dimension of the Russia–Ukraine War*, International Institute for Strategic Studies, 6 X 2022, [online] <http://bit.ly/40u853y>.

MAREK CZAJKOWSKI

AGAINST ALL ODDS PO CO ROSJI UKRAINA?

ABSTRAKT

Niniejszy artykuł poświęcony jest głównie kwestiom politycznym dotyczącym przyczyn rosyjskiej inwazji na Ukrainę. Uważamy, że głównym jej powodem jest percepcja zagrożenia obecna w rosyjskich elitach i w wykorzystywanym oraz manipulowanym przez egoistyczne władze społeczeństwie. Kluczowymi przesłankami stojącymi za podjęciem decyzji o zaatakowaniu Ukrainy były także fałszywe oceny co do rosyjskiego potencjału militarnego w stosunku do Ukrainy. Szybkie rozwiązanie konfliktu jest jednak najprawdopodobniej niemożliwe, ponieważ żadna ze stron zapewne nie zdoła osiągnąć zwycięstwa militarnego.

SŁOWA KLUCZOWE: Ukraina, Rosja, wojna w Ukrainie, bezpieczeństwo międzynarodowe

ABSTRACT

Why Does Russia Need Ukraine?

This chapter tackles mainly political issues referring to the origins of the Russian invasion of Ukraine. We argue that its primary cause is the longstanding perception of threat among Russian authorities, elites and society, exploited and manipulated by the self-serving government. The false assumptions regarding Russian military capabilities versus Ukraine and Western resolve were also essential factors in the Kremlin's decision to attack Ukraine. Likely inability of both sides to prevail decisively on the battlefield will preclude a quick resolution of the conflict.

KEYWORDS: Ukraine, Russia, war in Ukraine, international security

Wstęp

Jestem przekonany, że prawdziwa suwerenność Ukrainy jest możliwa jedynie w partnerstwie z Rosją. Nasze duchowe, ludzkie i cywilizacyjne związki formowały się przez stulecia, pochodzą z tych samych źródeł, wzmacniane wspólnymi próbami, osiągnięciami i zwycięstwami. Nasze pokrewieństwo przechodzi z pokolenia na pokolenie. Jest w sercach, w pamięci ludzi żyjących we współczesnej Rosji i Ukrainie, w więzach krwi, łączących miliony naszych rodzin. Razem zawsze byliśmy i będziemy wielokrotnie silniejsi i odniesiemy większe sukcesy. W końcu jesteśmy jednym narodem¹.

– Władimir Putin, prezydent Federacji Rosyjskiej, 12 lipca 2021 r.

Użycie siły militarnej przeciwko Ukrainie po pierwsze postawi pod znakiem zapytania istnienie samej Rosji jako państwa; po drugie, uczyni na zawsze Ukraińców i Rosjan śmiertelnymi wrogami. Po trzecie, po jednej i po drugiej stronie zginą tysiące (dziesiątki tysięcy) młodych, zdrowych chłopców, co niewątpliwie odbije się na sytuacji demograficznej naszych wymierających krajów. Na polu walki, jeśli do niej dojdzie, rosyjskie wojska zderzą się nie tylko z żołnierzami ukraińskimi, pomiędzy którymi jest wielu rosyjskich chłopców, ale i z żołnierzami oraz techniką wielu państw NATO, a państwa członkowskie sojuszu będą musiały wypowiedzieć wojnę Rosji. [...] My, rosyjscy oficerowie, żądamy od prezydenta FR zaprzestania przestępczej polityki prowokowania wojny, w której Rosja znajdzie się samotna naprzeciw zjednoczonych sił Zachodu [...] i odejścia ze stanowiska².

– gen. płk Leonid Iwaszow, przewodniczący Wszechrosyjskiego Związku Oficerów, 31 stycznia 2022 r.

Pomimo pozornej różnicy stanowisk zacytowani powyżej Rosjanie mają bardzo zbliżony światopogląd, przynajmniej w jego głównych zarysach. Obaj są zwolennikami silnego, szeroko rozciągającego swe wpływy na świecie autorytarnego państwa. Prezydenta od generała różni jednak znacząco ocena politycznych, militarnych i społecznych realiów, w jakich przyszło im żyć. Z jednej strony pojawia się Kreml i myślenie życzeniowe,

¹ V. Putin, *Ob istoricheskom edinstve russkikh i ukraintsev*, Prezydent Rossii, 12 VI 2021, [online] <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>, 29 I 2023. Wszystkie cytaty zostały przetłumaczone przez autora.

² L. Ivashov, *Obrashchenie Obshcherossiiskogo ofiterskogo sobranii'a k prezidentu i grazhdanam Rossiiskoi Federatsii*, 31 I 2022, [online] http://www.ooc.su/news/obrashhenie_obshherossiiskogo_ofiterskogo_sobranija_k_prezentu_i_grazhdanam_rossijskoj_federacii/2022-01-31-79, 2 II 2022.

przekonanie o sile i potędze Rosji oraz o słabości jej wrogów. Z drugiej strony Iwaszow przypomina, że Rosja jest dużo słabsza niż ZSRR, ale mimo to nie jest w istotny sposób zagrożona z zewnątrz, natomiast stoi przed zagrożeniami wewnętrznymi, takimi jak kryzys demograficzny.

W niniejszym rozdziale w pierwszej kolejności wyjaśnimy rosyjską wizję świata oraz jej źródła, a także jak Władimir Putin postrzega sposoby jej urzeczywistniania. W tym kontekście przyjrzymy się wojnie w Ukrainie oraz perspektywom ewolucji tego konfliktu, całość uzupełniając o wnioski, jakie powinna obecnie wyciągnąć Polska.

Rosyjska i kremłowska wizja świata

Pierwszym źródłem postrzegania świata i miejsca w nim Rosji, podzielanego przez większość społeczeństwa i elit rosyjskich, jest klasycznie oraz deterministycznie pojmowana geopolityka, rozumiana jako ciągłe ścieranie się sił warunkowane czynnikami geograficznymi, strategicznymi, ekonomicznymi i demograficznymi. Drugim jest historia, z której czerpie się przede wszystkim lekcje o ciągłym zagrożeniu państwa, w szczególności z kierunku zachodniego. Historia uczy także, że tylko potęga wyrażana przez zdolność do wygenerowania znacznych sił zbrojnych oraz głębia strategiczna będąca cechą rozległości kraju zapewniły Rosji przetrwanie w chwilach najcięższych prób³. I wreszcie należy zwrócić uwagę na głębokie przekonanie o autonomiczności źródeł rosyjskiej kultury i odrębności Rosji jako samodzielnego centrum cywilizacyjnego⁴. Przekłada się to także na doktrynę polityczną, będącą kolejnym argumentem za polityką podporządkowywania Rosji obszarów poza jej granicami; w szczególności tych, do których rości sobie ona prawa „kulturowe”, jako emanację cywilizacji rosyjskiej.

Z powyższych czynników, bardzo skrótowo przedstawionych, wyłania się wizja wielkiej cywilizacji utożsamianej z państwem rosyjskim, które musi być mocarstwem nie tylko dlatego, aby zapewnić sobie bezpieczeństwo, ale także aby wypełnić swoje przeznaczenie. Jest ono nieustannie zagrożone, w szczególności przez cywilizację zachodnią, postrzeganą jako wrogą i zdegenerowaną. Państwo jako struktura władzy jest zatem podstawowym punktem odniesienia wszelkich ocen politycznych i związanych z bezpieczeństwem.

Rosyjska wizja świata ma charakter w zasadzie powszechny. Większość Rosjan, bez względu na stan wiedzy i poziom uświadomienia powyższych kwestii, nosi ją

³ M. Czajkowski, *Rosja w Europie*, Kraków 2003, s. 16 i n.

⁴ D. Satter, *The Curse of Russian „Exceptionalism”*, Foreign Policy Research Institute, 2 X 2013, [online] <https://www.fpri.org/article/2013/10/the-curse-of-russian-exceptionalism/>, 28 I 2023.

głęboko zakodowaną w tożsamości. Najistotniejsze jest jednak to, w jaki sposób rosyjskie władze przekładają tę wizję na konkretne strategie i decyzje polityczne. Z tej perspektywy widzimy przede wszystkim silne poczucie zagrożenia ze strony szeroko pojętego Zachodu. Upraszczając, można powiedzieć, że według kremlowskiej percepcji Zachód rozciąga swoje wpływy na kraje sąsiadujące z Rosją nie po to, by, jak twierdzi, z Moskwą współpracować i odnosić wzajemnie korzyści, lecz po to, by ją zniszczyć.

Szczególną pozycję w postrzeganej przez Kreml ofensywie Zachodu przeciwko Rosji zajmuje oczywiście Ukraina, ze względu na jej potencjał, bliskość geograficzną, a także miejsce w ramach cywilizacji rosyjskiej. Całkowita utrata kontroli nad tym obszarem, jaka miałaby miejsce w wypadku głębokiej europeizacji Ukrainy, jest postrzegana na Kremlu jako egzystencjalne zagrożenie, dramatyczne osłabienie państwa, a jednocześnie ogromne wzmocnienie śmiertelnego, „odwiecznego” wroga.

Podsumowując, najwyższe władze Rosji żywią równie głębokie, co błędne przekonanie, że ich kraj jest w swym bycie zagrożony przez Zachód⁵, postrzegany⁶ jako pewna całość (*kollektivnyi zapad*)⁷. Jednocześnie słusznie, choć zapewne po części instynktownie, ludzie Kremla dostrzegają zagrożenie dla własnej pozycji w państwie wynikające z wpływu europejskich wzorców politycznych, ekonomicznych i społecznych.

Wojna w Ukrainie

Najazd na Ukrainę jest, w świetle powyższych rozważań, niejako naturalnym skutkiem procesów zachodzących na linii Rosja–Zachód w ostatnich kilku dekadach. W optyce Kremla kraje zachodnie, w szczególności USA, odrzuciły logiczną i słuszną koncepcję, zgłaszaną przez Rosję przynajmniej od połowy lat 90. XX w., ułożenia stosunków wzajemnych na zasadzie podziału stref wpływów. Według Rosji taki podział byłby naturalny i prawidłowy; stanowi ponadto jedyną akceptowalną gwarancję bezpieczeństwa Rosji, gdzie aspiracje państw i narodów znajdujących się w strefach wpływu nie

⁵ Zob. wywiad z Nikołajem Patruszewem: I. Egorov, *Patrushev: Zapad sozdal imperiiu lzhi, predpolagaiushchuiu unichtozhenie Rossii*, „Rossiiskaia Gazeta”, 26 IV 2022, [online] <https://rg.ru/2022/04/26/patrushev-zapad-sozdal-imperiiu-lzhi-predpolagaiushchuiu-unichtozhenie-rossii.html>, 27 I 2023.

⁶ Lavrov zaiavil, chto kollektivnyi Zapad vo glave s SShA uzhe davno ob”iavil Rossii voïnu, „TASS”, 28 XII 2022, [online] <https://tass.ru/politika/16706003>, 28 I 2023.

⁷ E. Chmiris, *The Collective West Concept and Selected Western Actors (Germany, Norway, Estonia, NATO) in the Russian Media: Post-Crimea Dynamics*, „Global Journal of Human-Social Science: Political Science” 2022, t. 22, nr F1, [online] <https://socialscienceresearch.org/index.php/GJHSS/article/view/3947>, 28 I 2023.

liczą się wobec woli mocarstw. Tymczasem Zachód konsekwentnie budował swoje oddziaływania polityczne, gospodarcze i militarne coraz bliżej granic Rosji, ignorując słuszne w przekonaniu Kremla interesy i postulaty Rosji.

Szczególne znaczenie ma tu oczywiście Ukraina jako duży kraj, położony blisko centrów ludnościowo-przemysłowych Federacji Rosyjskiej. Bliskość kulturowa oraz historyczne związki także stanowią o tym, że obszar tego państwa niejako naturalnie w przekonaniu Kremla jest częścią tej samej przestrzeni cywilizacyjnej. Strategiczne, ekonomiczne i kulturowe argumenty stoją zatem za wyrażanym wprost przekonaniem, że naród ukraiński nie istnieje jako taki i Ukraina jako osobny kraj nie ma racji bytu.

Tymczasem Kijów, który przez dwie dekady po rozpadzie ZSRR nie próbował w sposób zdecydowany wyjść ze strefy oddziaływań Rosji, w 2014 r. wykonał stanowczy krok w kierunku Europy. Majdan i stojąca za nim proeuropejska racja stanu stanowiły dla Rosji przekroczenie granic tolerancji, co spowodowało inwazję na Krym i próbę oderwania od Ukrainy jej wschodniej części. Zgodnie z nadziejami Kremla miało to wywołać postępującą dysfunkcję kraju, przyczynić się do chaosu i politycznego rozłamu, co uniemożliwiłoby Kijowowi współpracę z Zachodem. Nadzieje te okazały się płonne. Kremłowi pozostał zatem już tylko instrument militarny. Wiosną 2021 r. odbyła się pierwsza faza poważnych demonstracji wojskowych u granic Ukrainy, która miała za zadanie postawić Zachód przed ostateczną alternatywą – albo Rosja dostanie wolną rękę w obszarze, który uważa za najbardziej żywotną strefę wpływów, albo będzie zmuszona wywalczyć ją sobie sama. Kiedy ten manewr zawiódł, Kreml nakazał przygotowanie prawdziwej inwazji, dając jednocześnie Zachodowi ostatnią szansę na zaakceptowanie rosyjskich żądań.

Szczególnie ważnym czynnikiem podjętej przez Władimira Putina decyzji była fałszywa ocena bieżącej sytuacji polityczno-strategicznej w wymiarze lokalnym, regionalnym i globalnym. Skutkiem tego było błędne przekonanie, że błyskawiczna interwencja militarna „w amerykańskim stylu” przyniesie szybki sukces w postaci załamania ukraińskiej władzy. Rosja przeceniła zatem swoje zdolności militarne w stosunku do Ukrainy i to mimo sygnałów ostrzegawczych z kręgów wojskowych⁸. Z drugiej zaś strony na Kremlu nie doceniono gotowości Zachodu do podjęcia realnego przeciwdziałania w postaci wsparcia Ukrainy sprzętem wojskowym oraz informacjami

⁸ M. Khodarenok, *Prognozy krovozhadnykh politologov*, „Nezavisimoe Voennoe Obozrenie”, 3 II 2022, [online] https://nvo.ng.ru/realty/2022-02-03/3_1175_donbass.html, 5 II 2022.

wywiadowczymi. Także skutki gospodarcze inwazji nie zostały wzięte pod uwagę, mimo ostrzeżeń ze strony kręgów finansowych⁹.

Niewątpliwie u źródeł tej wielkiej pomyłki leżała charakterystyka autorytarnego systemu panującego w Rosji. Władimir Putin powziął fałszywe, wynikające z myślenia życzeniowego przekonanie, że Ukraina nie stawi większego oporu, a państwa zachodnie zdobędą się co najwyżej na nieskuteczne sankcje gospodarcze, a następnie będą musiały zaakceptować nowe geopolityczne *status quo*. Większość osób z otoczenia prezydenta chętnie uwierzyła w tę wizję, a reszta nie miała odwagi zgłosić wątpliwości. Te nieliczne, które się pojawiały, były pomijane w ogólnym zapale i optymizmie.

W Stanach Zjednoczonych intensywnie analizowano rozliczne możliwe scenariusze ewentualnego konfliktu¹⁰. Analizy taktyczne wskazywały na słabe punkty rosyjskich sił zbrojnych¹¹, a kompleksowe raporty think tanków dawały szerszy obraz trudności¹², z jakimi mierzy się Rosja w trakcie inwazji i po niej. W ostateczności przewidywano szybkie pojawienie się silnego ruchu oporu w Ukrainie¹³, w razie jej całkowitego lub częściowego opanowania przez armię rosyjską. Wszystko to pozwalało na uzasadnione przekonanie, że w każdym wypadku Rosja poniesie ogromne straty w Ukrainie, a długotrwałe walki umożliwią państwom zachodnim skoordynowanie skutecznego przeciwdziałania w formie dostaw broni ma Ukrainę i szeroko zakrojonych sankcji gospodarczych. W związku z tym Zachód był w pełni przygotowany na rosyjską napaść na Ukrainę, formy przeciwdziałania zostały ustalone jeszcze przed inwazją. Stało się to możliwe także dzięki skutecznej operacji informacyjnej przeprowadzonej przez Stany Zjednoczone, która polegała na szerokim udostępnianiu informacji wywiadowczych, także pozyskiwanych przez komercyjne systemy satelitarne, niezbicie pokazujących, że Rosja faktycznie się przygotowuje do realnej inwazji. Można by nawet rzec, że Waszyngton wmanewrował Rosję w jej własną pułapkę.

⁹ M. Seddon, P. Ivanova, *How Putin's Technocrats Saved the Economy to Fight a War They Opposed*, „Financial Times”, 15 XII 2022, [online] <https://www.ft.com/content/fe5fe0ed-e5d4-474e-bb5a-10c9657285d2>, 17 XII 2022.

¹⁰ E. Nakashima, A. Parker, *Inside the White House Preparations for a Russian Invasion*, „The Washington Post”, 14 II 2022, [online] <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/02/14/white-house-prepares-russian-invasion/>, 15 II 2022.

¹¹ N.J. Fiore, *Defeating the Russian Battalion Tactical Group*, „Armor” 2017, Spring, s. 9-17, [online] <https://www.benning.army.mil/armor/earmor/content/issues/2017/Spring/ARMOR%20Spring%202017%20edition.pdf>, 15 II 2022.

¹² S.G. Jones, J.S. Bermudez Jr., P.G. Wasilewski, *Russia's Losing Hand in Ukraine*, CSIS, 18 II 2022, [online] <https://www.csis.org/analysis/russias-losing-hand-ukraine>, 19 II 2022.

¹³ J. Nagl, *Will Ukraine Be Afghanistan All Over Again for Russia?*, „Foreign Policy”, 22 II 2022, [online] <https://foreignpolicy.com/2022/02/22/ukraine-russia-afghanistan-defeat-insurgency/>, 23 II 2022.

Ostatecznie rosyjska inwazja okazała się jeszcze mniej skuteczna niż przypuszczano. Przedłużające się walki, porażka pod Kijowem, a następnie rosyjska ucieczka spod Charkowa i odwrót zza Dniepru umocniły pozycję Zachodu i znacząco osłabiły Rosję. Mimo mobilizacji i sięgnięcia do rezerw rosyjska armia nie była zdolna do powtórzenia działań ofensywnych, poniosła zaś ogromne straty. Podobnie gospodarka rosyjska, choć daleka od załamania, doznaje coraz poważniejszego uszczerbku z powodu sankcji¹⁴, ale także w związku z negatywnymi skutkami mobilizacji wojennej. To ostatnie wiąże się, po pierwsze, z utratą przez gospodarkę przynajmniej miliona aktywnych zawodowo mężczyzn, którzy zostali zmobilizowani oraz opuścili kraj, aby uniknąć powołania, a po drugie, z trudnościami i problemami przestawiania gospodarki na produkcję na rzecz frontu.

Podsumowując, operacja wojskowa w Ukrainie dotychczas nie przyniosła realizacji celów stawianych przez Kreml. Kijów nie wrócił do rosyjskiej strefy wpływów, a wręcz się od niej oddalił, naród ukraiński mocniej zaznacza swoją odrębność, kulturowy i cywilizacyjny związek Rosjan i Ukraińców został poważnie osłabiony, kraje zachodnie wzmocniły współpracę i coraz bardziej zdecydowanie przeciwstawiają się Rosji. Pozycja Federacji Rosyjskiej w świecie¹⁵, i gospodarcza¹⁶, i polityczna¹⁷, pogarsza się, w dużej mierze dzięki skuteczności nałożonych na Rosję sankcji gospodarczych¹⁸. Nie zostały także osiągnięte jakiegokolwiek cele w obrębie struktury społecznej, politycznej i gospodarczej Rosji. Wręcz przeciwnie, szereg negatywnych zjawisk w tych sferach stanowi o degradacji Federacji Rosyjskiej jako struktury państwowej.

¹⁴ J. Sonnenfeld, S. Tian, *Actually, the Russian Economy Is Imploding*, „Foreign Policy”, 22 VII 2022, [online] <https://foreignpolicy.com/2022/07/22/russia-economy-sanctions-myths-ruble-business/>, 23 VII 2022.

¹⁵ J. Mankoff, *As Russia Reels, Eurasia Roils*, „War on the Rocks”, 11 X 2022, [online] <https://warontherocks.com/2022/10/as-russia-reels-eurasia-roils/>, 27 I 2023.

¹⁶ J. Kluge, *Russia's Economy is Much More Than a „Big Gas Station”: Under Sanctions, That's Now Its Biggest Problem*, „Bulletin of the Atomic Scientists” 2022, vol. 78.

¹⁷ E. Avdaliani, *As Russian Influence Plummets, China Capitalizes in Central Asia*, „Eurasia Daily Monitor” 2022, t. 19, nr 171, [online] <https://jamestown.org/program/as-russian-influence-plummets-china-capitalizes-in-central-asia/>, 16 XI 2022.

¹⁸ A. Demarais, *Sanctions on Russia Are Working: Here's Why*, „Foreign Policy”, 1 XII 2022, [online] <https://foreignpolicy.com/2022/12/01/ukraine-russia-sanctions-economy-war-putin-embargo-technology-financial-energy/>, 2 XII 2022.

Prognoza

Nie jest celem niniejszego rozdziału szczegółowe prognozowanie wydarzeń na ukraińskim froncie, niemniej jednak wszystkie procesy polityczne, którymi możemy się zajmować, są w dużej mierze uwarunkowane sytuacją militarną. Nie można zatem uniknąć choćby krótkiej prognozy dotyczącej przyszłego rozwoju sytuacji w tym zakresie.

Uważamy zatem, że rosyjska armia nie jest i nie będzie w niedalekiej przyszłości zdolna do przeprowadzenia decydującej ofensywy, która złamałaby ukraińską armię i/lub wolę walki ukraińskiego narodu oraz doprowadziłaby do pełnej realizacji celów Kremla. Być może w najbliższych miesiącach rosyjska armia zdobędzie wielkim kosztem krwi pewne części terenu, ale nie będzie tego można nazwać pełnym sukcesem¹⁹. Z drugiej zaś strony armia ukraińska zdaje się czekać na ofensywę rosyjską, by następnie przejść do ataku po jej kulminacji. Jest jednak wątpliwe, że będzie miała wtedy tak znaczne rezerwy, by dokonać radykalnego przełamania frontu w wielu miejscach i odzyskać stracone tereny, choćby do faktycznych granic z 23 lutego 2022 r. Zapewne część okupowanych obszarów zostanie wyzwolona, lecz nie będzie można mówić o pełnym zwycięstwie, tak jak je definiują ukraińscy politycy. Jedyna szansa na ukraińskie „wielkie zwycięstwo” to ewentualny rozpad armii rosyjskiej i jej wycofanie się w wyniku albo powszechnego buntu, albo zmian politycznych w samej Rosji. W każdym razie Rosja zachowa zdolność do prowadzenia choćby sporadycznych ataków nękających przy pomocy uzbrojenia dalekiego zasięgu, które radykalnie utrudnią Ukrainie odbudowę – taka sytuacja może trwać lata.

Biorąc powyższe pod uwagę, uważamy, że najbardziej prawdopodobny scenariusz rozwoju konfliktu to długotrwała wojna o zmiennej intensywności, która nie przyniesie żadnej ze stron decydującego zwycięstwa. Ocena ta wynika z dwóch przesłanek. Po pierwsze, straty w ludziach i degradacja gospodarki jak na razie nie zagrażają bezpośrednio władzy Władimira Putina²⁰. Po drugie, prezydent Rosji nie może wycofać się ze swojego stanowiska wobec Ukrainy nie tylko dlatego, że głęboko wierzy, iż przyjęte cele są słuszne, ale także dlatego, że oznaczałoby to delegitymizację jego władzy. Jest zatem zakładnikiem własnej retoryki, a jednocześnie sądzi, że dysponuje możliwością długotrwałego prowadzenia wojny w oczekiwaniu, aż Ukraina się wykrwawi, a Zachód

¹⁹ G. Barros i in., *Russian Offensive Campaign Assessment*, Institute for the Study of War, 28 I 2023, [online] https://www.iswresearch.org/2023/01/russian-offensive-campaign-assessment_28.html, 29 I 2023.

²⁰ J. Watling, *Russia Through the Kremlin's Eyes*, Royal United Service Institute, 27 I 2023, [online] <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/russia-through-kremlins-eyes>, 28 I 2023.

ostatecznie uzna, że musi się z Rosją porozumieć na jej warunkach. W tym sensie sytuacja nie zmieniła się od początku wojny, jej zasadnicze cele, które dostrzegaliśmy jeszcze przed jej rozpoczęciem²¹, wciąż definiują jej przebieg, uniemożliwiając polityczne rozwiązanie.

Jak wspomniano, powyższa ocena wydaje się najbardziej prawdopodobna, istnieje jednak możliwość, być może nawet coraz większa, że losy konfliktu potoczą się inaczej. Istnieje bowiem niewielkie prawdopodobieństwo, którego nie można pomijać, że Władimir Putin odejdzie ze stanowiska lub zostanie do tego zmuszony. Jego ewentualni następcy, prawdopodobnie pewien kolektyw, będą wprawdzie podzielali ogólne cele obecnego prezydenta, a mogą być nawet bardziej radykalni. Nie będą jednak związani jego retoryką i zapewne będą bardziej pragmatyczni, co może skłonić ich do zrzucenia na Putina winy za porażkę i wyrażenia zgody na trwałe zawieszenie broni dla uzyskania strategicznej pauzy, która potrwać może wiele lat. Prawdopodobieństwo realizacji takiego scenariusza znacząco wzrośnie, jeśli, jak sądzę, nowa rosyjska ofensywa nie będzie skuteczna, a jeszcze bardziej, jeśli Ukraina będzie zdolna do kontrataku latem i jesienią 2023 r.

Wnioski dla Polski

Wnioski dla naszego kraju są dość oczywiste, dlatego zostaną jedynie wymienione, bez dogłębnej argumentacji:

1. Rosja jest i pozostanie wrogiem szeroko pojętego Zachodu, w tym Polski, choć konkretne relacje mogą przybierać różne formy.

2. Przez ponad trzy dekady Polska względnie konsekwentnie realizowała politykę integracji z zachodnimi strukturami i przede wszystkim dlatego może cieszyć się dziś znacznym poczuciem bezpieczeństwa. Należy bezwzględnie utrzymać ten kurs, mimo że tak zwani „pożyteczni idioci” Kremla w naszym kraju próbują i będą próbowali pod różnymi hasłami torpedować prozachodnią politykę.

3. Rosja nie stanowi obecnie zagrożenia militarnego dla Zachodu, a zatem i dla Polski, lecz może ono, choć nie musi, pojawić się w perspektywie 5-10 lat. W związku z tym należy prowadzić przygotowania militarne z myślą o przyszłym środowisku bezpieczeństwa, a nie obecnym. Oznacza to konieczność długofalowego planowania obronnego, w oparciu o szeroki polityczny konsensus, którego nie zastąpią doraźne zakupy uzbrojenia z różnych źródeł.

²¹ M. Czajkowski, *Russia's Ukraine Gambit – a Recipe for Another Failure*, „Komentarz KBN” 2021, nr 2(91), [online] tinyurl.com/2p8n9mbt, 29 I 2023.

Bibliografia

- Avdaliani E., *As Russian Influence Plummets, China Capitalizes in Central Asia*, „Eurasia Daily Monitor” 2022, t. 19, nr 171, [online] <https://jamestown.org/program/as-russian-influence-plummets-china-capitalizes-in-central-asia/>.
- Barros G. i in., *Russian Offensive Campaign Assessment*, Institute for the Study of War, 28 I 2023, [online] https://www.iswresearch.org/2023/01/russian-offensive-campaign-assessment_28.html.
- Chmiris E., *The Collective West Concept and Selected Western Actors (Germany, Norway, Estonia, NATO) in the Russian Media: Post-Crimea Dynamics*, „Global Journal of Human-Social Science: Political Science” 2022, t. 22, nr F1, [online] <https://socialscienceresearch.org/index.php/GJHSS/article/view/3947tinyurl.com/yckjdfwp>.
- Czajkowski M., *Rosja w Europie*, Kraków 2003.
- Czajkowski M., *Russia's Ukraine Gambit – a Recipe for Another Failure*, „Komentarz KBN” 2021, nr 2(91), [online] tinyurl.com/2p8n9mbt.
- Demarais A., *Sanctions on Russia Are Working: Here's Why*, „Foreign Policy”, 1 XII 2022, [online] <https://foreignpolicy.com/2022/12/01/ukraine-russia-sanctions-economy-war-putin-embargo-technology-financial-energy/>.
- Egorov I., *Patrushev: Zapad sozdal imperiiu lzhi, predpolagaiushchuiu unichtozhenie Rossii*, „Rossiiskaia Gazeta”, 26 IV 2022, [online] <https://rg.ru/2022/04/26/patrushev-zapad-sozdal-imperiiu-lzhi-predpolagaiushchuiu-unichtozhenie-rossii.html>.
- Fiore N.J., *Defeating the Russian Battalion Tactical Group*, „Armor” 2017, Spring, [online] <https://www.benning.army.mil/armor/earmor/content/issues/2017/Spring/ARMOR%20Spring%202017%20edition.pdf>.
- Khodarenok, *Prognozy krovozhadnykh politologov*, „Nezavisimoe Voennoe Obozrenie”, 3 II 2022, [online] https://nvo.ng.ru/realty/2022-02-03/3_1175_donbass.html.
- Ivashov L., *Obrashchenie Obshcherossiiskogo ofitserkogo sobraniia k prezidentu i grazhdanam Rossiiskoi Federatsii*, 31 I 2022, [online] http://www.ooc.su/news/obrashhenie_obshherossiiskogo_ofitserkogo_sobranija_k_prezidentu_i_grazhdanam_rossijskoj_federacii/2022-01-31-79.
- Jones S.G., Bermudez Jr. J.S., Wasilewski P.G., *Russia's Losing Hand in Ukraine*, CSIS, 18 II 2022, [on-line] <https://www.csis.org/analysis/russias-losing-hand-ukraine>, 19 II 2022.
- Kluge J., *Russia's Economy is Much More Than a „Big Gas Station”: Under Sanctions, That's Now Its Biggest Problem*, „Bulletin of the Atomic Scientists” 2022, vol. 78, <https://doi.org/10.1080/00963402.2022.2132735>.
- Lavrov zaiavil, chto kollektivnyi Zapad vo glave s SShA uzhe davno ob"iavil Rossii voïnu, „TASS”, 28 XII 2022, [online] <https://tass.ru/politika/16706003>.
- Mankoff J., *As Russia Reels, Eurasia Roils*, „War on the Rocks”, 11 X 2022, [online] <https://warontherocks.com/2022/10/as-russia-reels-eurasia-roils/>.
- Nagl J., *Will Ukraine Be Afghanistan All Over Again for Russia?*, „Foreign Policy”, 22 II 2022, [online] <https://foreignpolicy.com/2022/02/22/ukraine-russia-afghanistan-defeat-insurgency/>.

- Nakashima E., Parker A., *Inside the White House Preparations for a Russian Invasion*, „The Washington Post”, 14 II 2022, [on-line] <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/02/14/white-house-prepares-russian-invasion/>.
- Putin V., *Ob istoricheskome edinstve russkikh i ukrainsev*, Prezident Rossii, 12 VI 2021, [on-line] <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>.
- Satter D., *The Curse of Russian „Exceptionalism”*, Foreign Policy Research Institute, 2 X 2013, [online] <https://www.fpri.org/article/2013/10/the-curse-of-russian-exceptionalism/>.
- Seddon M., Ivanova P., *How Putin's Technocrats Saved the Economy to Fight a War They Opposed*, „Financial Times”, 15 XII 2022, [online] <https://www.ft.com/content/fe5fe0ed-e5d4-474e-bb5a-10c9657285d2>.
- Sonnenfeld J., Tian S., *Actually, the Russian Economy Is Imploding*, „Foreign Policy”, 22 VII 2022, [online] <https://foreignpolicy.com/2022/07/22/russia-economy-sanctions-myths-ruble-business/>.
- Watling J., *Russia Through the Kremlin's Eyes*, Royal United Service Institute, 27 I 2023, [on-line] <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/russia-through-kremlins-eyes>.

PIOTR BAJOR

UKRAINA W OBLICZU ROSYJSKIEJ AGRESJI – POLITYKA I STRATEGIA

ABSTRAKT

W artykule przedstawione zostały wyniki badań poświęcone problematyce polityki i strategii Ukrainy, realizowanych przez nią w związku z agresją Federacji Rosyjskiej. Omówione zostały najważniejsze procesy związane z przesłankami rosyjskiego ataku, jak również fiasko założeń celów strategicznych i działań taktycznych Rosji. W tekście poruszone zostały także wybrane czynniki wpływające na kluczowe zmiany uwarunkowań geopolitycznych i systemu bezpieczeństwa międzynarodowego.

SŁOWA KLUCZOWE: Ukraina, Federacja Rosyjska, agresja, obrona, bezpieczeństwo międzynarodowe

ABSTRACT

Ukraine Facing the Russian Aggression – Policy and Strategy

The article presents the results of research devoted to the issues of Ukraine's policy and strategy adopted by this country in connection with the aggression of the Russian Federation. The article discusses the most important processes concerning the premises of the Russian attack, as well as the failure of the assumptions of strategic goals and tactical actions. The article also presents selected factors affecting the key changes in geopolitical determinants and the international security system.

KEYWORDS: Ukraine, Russian Federation, aggression, defense, international security

Wstęp

Rosyjska agresja na Ukrainę stanowiła złamanie prawa międzynarodowego i wypracowanych po II wojnie światowej podstawowych zasad oraz norm stosunków międzynarodowych. Atak spowodował całkowitą zmianę sytuacji geopolitycznej i uwarunkowań międzynarodowych w wymiarze nie tylko regionalnym w Europie Środkowej i Wschodniej, ale również globalnym. Z punktu widzenia Ukrainy najbardziej istotnym było utrzymanie obrony państwa i odparcie rosyjskiego ataku. To kluczowe działanie było integralną częścią procesów politycznych oraz taktyki i strategii Ukrainy, skierowanych na zachowanie jedności narodowej, uzyskanie wsparcia międzynarodowego oraz utrzymanie niepodległości państwa.

Wzrost napięcia i eskalacja rosyjskich żądań pod adresem Ukrainy i Zachodu pod koniec 2021 r. były ważnymi czynnikami odzwierciedlającymi zmianę taktyki realizowanej przez Federację Rosyjską. Władze tego państwa zaczęły wysuwać kolejne żądania pod adresem Ukrainy, Stanów Zjednoczonych i NATO, dotyczące kwestii bezpieczeństwa i zachowania stref wpływów. Rosnące wówczas napięcie spowodowało, że w doniesieniach wywiadowczych i przygotowywanych scenariuszach wskazywano na możliwość zaatakowania Ukrainy. Władze tego państwa, opierając się na rozpoznaniu wywiadowczym, rozpoczęły przygotowania do takiego scenariusza, jednocześnie mając nadzieję, że nie dojdzie do bezpośredniej, pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej. Rozpoczęty 24 lutego 2022 r. atak był mimo wszystko zaskoczeniem, nie tylko dla władz w Kijowie, ale również, w szerszym aspekcie, dla społeczności międzynarodowej. Dlatego też z punktu widzenia taktyki i strategii Ukrainy kluczowe były działania państwa oraz obrona w pierwszych dniach i tygodniach agresji, które okazały się stosunkowo skuteczne, w związku z czym Rosja nie osiągnęła zakładanych celów strategicznych.

Przesłanki i cele agresji Federacji Rosyjskiej

Po dojściu do władzy w 2000 r. prezydent Władimir Putin zadeklarował, że jednym z najważniejszych celów polityki zagranicznej i bezpieczeństwa państwa będzie odbudowa międzynarodowej pozycji Federacji Rosyjskiej i jej znaczenia na arenie globalnej. Putin wielokrotnie wskazywał również, że rozpad Związku Sowieckiego był jedną z największych tragedii geopolitycznych XX w. i zapowiedział realizację działań skierowanych na jego odbudowę oraz reintegrację państw przestrzeni postsowieckiej. W związku z tym w następnych latach Federacja Rosyjska realizowała kolejne projekty reintegracyjne o charakterze politycznym, gospodarczym i militarnym. Ich celem

było odbudowanie strefy wpływów w przestrzeni postsowieckiej i stworzenie struktur reintegracyjnych z udziałem byłych państw sowieckich¹. Istotną rolę w procesie odbudowywania pozycji Rosji na arenie międzynarodowej, ze szczególnym uwzględnieniem przestrzeni postsowieckiej, miała Ukraina, której zależność i kontrola wzmacniały pozycję międzynarodową Rosji. Dlatego też od początku prezydentury Władimir Putin podejmował zróżnicowane działania, zmierzające do wciągnięcia Ukrainy do rosyjskiej strefy wpływów i udział tego państwa w realizowanych przez Rosję aktywnościach zmierzających w kierunku odbudowy przestrzeni posowieckiej².

Pomarańczowa rewolucja (2004 r.) oraz rewolucja godności (lata 2013-2014) były jednak przełomowymi wydarzeniami, w wyniku których Ukraina zdecydowała się dążyć do uzyskania członkostwa w Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckim. Brak możliwości realizacji interesów i celów politycznych Rosji w Ukrainie po 2013 r. oraz utrata bezpośrednich możliwości oddziaływania politycznego w tym państwie były jednymi z przyczyn przeprowadzenia przez Rosję aneksji Krymu oraz rozpoczęcia działań zbrojnych we wschodnich obwodach państwa ukraińskiego³. Trwający przez ostatnie lata konflikt skutkował dalszym ograniczeniem wpływów Rosji w Ukrainie i osłabieniem lobby prorosyjskiego w tym państwie. Mając na uwadze strategiczny cel Federacji Rosyjskiej związany z przejęciem kontroli nad Ukrainą, Rosja zdecydowała się na bezpośredni atak militarny i zdobycie kontroli nad państwem ukraińskim na drodze działań wojennych.

Uwzględniając działania taktyczne i operacyjne wojsk rosyjskich, a także towarzyszące im decyzje polityczne i przedstawiane narracje, można wskazać na rosyjski plan szybkiego zdobycia Kijowa i przejęcia kontroli nad państwem ukraińskim w ciągu kilku dni od rozpoczęcia ataku. Plan ten nie został osiągnięty z kilku powodów, do których należy zaliczyć przede wszystkim skuteczny opór strony ukraińskiej oraz efektywność struktur władz Ukrainy w przełomowym momencie rozpoczęcia rosyjskiej agresji. Istotne znaczenie w tej kwestii miał również stan rosyjskiej armii, brak właściwego rozpoznania operacyjnego oraz błędy taktyczne.

¹ Szerzej zob.: W. Konończuk, *Fiasko integracji. WNP i inne organizacje międzynarodowe na obszarze poradzieckim 1991-2006*, Warszawa 2007; I. Wiśniewska, *Integracja euroazjatycka. Rosyjska próba ekonomicznego scalenia obszaru poradzieckiego*, Warszawa 2013, s. 26-36, *Prace OSW*, nr 44.

² Zob.: W. Konończuk, *Wojna i nowa Ukraina. Rezultat będzie miał fundamentalne znaczenie dla Europy*, „Nowa Europa Wschodnia”, 5 XII 2022, [online] https://new.org.pl/2607,wojna_i_nowa_ukraina.html, 5 II 2023.

³ T. Kuzio, *Putin's War Against Ukraine: Revolution, Nationalism, and Crime*, North Charleston, SC 2017, s. 1-7.

Polityka i strategia Ukrainy

Rosyjski atak na Ukrainę nie doprowadził do osiągnięcia przez Rosję kluczowych celów strategicznych i taktycznych, co należy uznać za porażkę militarną i polityczną władz Rosji. Jak wspomniano, kluczowa w tym aspekcie była skuteczna obrona i opór wojsk ukraińskich, jak również utrzymanie struktur państwowych w Kijowie i sprawowanej przez nie ciągłości władzy w zaatakowanym państwie. Trwanie najważniejszych ośrodków władzy w Kijowie, przede wszystkim prezydenta Wołodymyra Zełenskiego, miało ogromne znaczenie symboliczne, które w dużej mierze wpłynęło na wzrost morale żołnierzy ukraińskich oraz ich determinację do obrony kraju.

Należy jednak podkreślić, że w odróżnieniu od 2014 r. Ukraina podjęła walkę z rosyjskim najeźdźcą. Skuteczność obrony i efektywność wojsk ukraińskich nie były jednak wynikiem przypadku, a rezultatem realizowanych w ostatnich latach działań, skierowanych na reformę sił zbrojnych, wzmocnienie potencjału obronnego kraju, w kontekście trwającego cały czas zagrożenia ze strony Rosji.

Powyższe przedsięwzięcia były wynikiem doświadczeń wynikających zarówno z aneksji Krymu w 2014 r., jak również toczących się od tego czasu działań zbrojnych we wschodnich obwodach państwa ukraińskiego. Ukraina w tym okresie przyjęła wiele dokumentów strategicznych i doktryn w zakresie szeroko rozumianego bezpieczeństwa, na podstawie których realizowane były reformy sektora bezpieczeństwa i działania skierowane na profesjonalizację sił zbrojnych. W tym zakresie należy wspomnieć o Strategii bezpieczeństwa narodowego Ukrainy, która została przyjęta w 2015 r. W dokumencie tym Rosja uznana została za państwo stanowiące bezpośrednie zagrożenie dla kraju, w związku z czym strategia zakładała konieczność całościowego przygotowania się państwa ukraińskiego do obrony i odparcia zagrożeń ze strony Federacji Rosyjskiej. Strategia wskazywała również na kluczowy kierunek integracji euroatlantyckiej i dążenia do uzyskania członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim, jak również współpracy z NATO i państwami zachodnimi w zakresie reform ukraińskich sił zbrojnych i sektora bezpieczeństwa⁴.

Zakładane cele były realizowane w kolejnych latach w ramach ścisłej współpracy z NATO i wdrażania poszczególnych programów dwustronnej współpracy militarnej. Jednym z kluczowych mechanizmów tej współpracy i wsparcia Sojuszu Północnoatlantyckiego w zakresie wdrażanych przez Ukrainę reform było przyjęcie na szczycie

⁴ Ukaz Prezydenta Ukrainy *Pro rishennia Rady natsional'noi bezpeky i oborony Ukrainy vid 6 travnia 2015 roku*, „Pro Stratehiiu natsional'noi bezpeky Ukrainy”, [online] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text>, 5 II 2023.

NATO w Warszawie specjalnego mechanizmu, jakim był całościowy pakiet wsparcia dla Ukrainy (Comprehensive Assistance Package for Ukraine). Mechanizm ten uwzględniał bardzo konkretne projekty w zakresie działań w sferze reformy ukraińskiego systemu bezpieczeństwa oraz interoperacyjności sił zbrojnych i pozostałych struktur bezpieczeństwa⁵. Dzięki tym działaniom w ostatnich latach doszło do znaczącej poprawy zdolności bojowych oraz operacyjnych sił zbrojnych Ukrainy, co przełożyło się na stawienie czoła rosyjskiej agresji i utrzymanie niezależności państwa ukraińskiego po ataku ze strony Federacji Rosyjskiej.

Po odparciu rosyjskiego ataku w pierwszych dniach inwazji Ukraina wypracowała w kolejnym okresie strategię działania i taktykę w odniesieniu do społeczności międzynarodowej i poszczególnych partnerów. Kluczowe z punktu widzenia Ukrainy było uzyskanie poparcia międzynarodowego, a także pomocy militarnej ze strony sojuszników, dzięki której Ukraina mogłaby kontynuować obronę państwa. Dlatego też w zakresie taktycznym Ukraina realizowała szeroką kampanię informacyjną skierowaną do władz i społeczeństw poszczególnych państw, organizacji i struktur międzynarodowych, której celem było przedstawienie własnej wizji trwającego konfliktu oraz przeciwstawienie się prezentowanej przez Rosję narracji dotyczącej przesłanek realizacji „operacji specjalnej”. Ukraina podkreślała, że rozpoczęty przez Rosję atak jest kolejnym aktem imperialnej polityki władz Federacji Rosyjskiej i stanowi zagrożenie dla demokratycznego ładu i porządku międzynarodowego, gdyż po ewentualnym podbiciu Ukrainy jej celem staną się kolejne państwa regionu Europy Środkowej i Wschodniej. Dlatego też władze Ukrainy wskazywały, że Ukraina walczy w imieniu całego demokratycznego świata, który powinien się zjednoczyć i zmobilizować w zakresie pomocy militarnej. Realizowana przez Ukrainę strategia komunikacji dotyczyła wspólnego interesu, jakim było zatrzymanie rosyjskiej agresji, która nie byłaby możliwa bez znaczącego zwiększenia pomocy wojskowej. Dlatego też władze Ukrainy od początku konfliktu apelowały do swoich sojuszników o przekazywanie pomocy militarnej, wskazując, że jest ona niezbędna do utrzymania zdolności bojowej i możliwości odparcia ataku przez ukraińską armię, która walczy z agresją w imieniu i w obronie kolejnych państw i demokratycznego świata.

⁵ *Comprehensive Assistance Package for Ukraine*, North Atlantic Treaty Organization, lipiec 2016, [online] https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_09/20160920_160920-compreh-ass-package-ukraine-en.pdf, 5 II 2023.

Wymiar informacyjny wojny

W tym aspekcie należy również podkreślić kluczową rolę prezydenta Wołodymyra Zełenskiego w walce Ukrainy z agresorem. Jego wcześniejsze doświadczenie aktorskie, które było dyskredytowane w okresie jego prezydentury, okazało się bardzo istotne i przydatne podczas wojny. Agresja Rosji zweryfikowała pozytywnie przywództwo polityczne Zełenskiego, który stał się symbolem walki i oporu Ukraińców oraz mężem stanu państwa walczącego o zachowanie swojej niepodległości. W tym aspekcie niezwykle istotne były jego zdolności komunikacyjne, które odegrały kluczową rolę w przedstawianiu społeczności międzynarodowej najważniejszych kwestii dotyczących rosyjskiego ataku na Ukrainę oraz jego konsekwencji dla współczesnego świata. Uzupełnieniem tego ogólnego przekazu w zakresie komunikacji strategicznej były również działania informacyjne skierowane do władz i społeczeństw kolejnych państw, które ukraiński prezydent przekazywał m.in. podczas specjalnych przemówień wygłaszanych przed parlamentami poszczególnych krajów⁶.

Należy podkreślić, że powyższa taktyka i działania nie były przypadkowe i wynikały z dotychczasowych doświadczeń Ukrainy związanych z aneksją Krymu oraz trwającym w ostatnich latach konfliktem z Rosją, w którym aspekty informacyjne, dezinformacja oraz propaganda odgrywały bardzo istotną rolę⁷. W celu poprawy sytuacji Ukrainy w tym względzie w 2017 r. przyjęto specjalny dokument, jakim była Doktryna bezpieczeństwa informacyjnego Ukrainy. Na jej podstawie rozpoczęto realizację różnorodnych działań, skierowanych na zwiększenie skuteczności Ukrainy w zakresie zwalczania rosyjskiej dezinformacji, jak również rozwinięcia własnych możliwości komunikacji strategicznej. Dzięki podejmowanym w ostatnich latach działaniom w tym zakresie Ukraina była zdecydowanie lepiej przygotowana do konfrontacji informacyjnej z Rosją, czego potwierdzeniem jest realizowana strategia informacyjna oraz jej efektywność w trakcie rosyjskiej agresji⁸.

Na kanwie dotychczasowych doświadczeń władze Ukrainy podkreślały również konieczność większej aktywizacji na arenie międzynarodowej i dotarcia ze swoją narracją do nowych regionów Afryki, Bliskiego Wschodu, Azji i Ameryki Łacińskiej.

⁶ P. Bajor, *Wojna jako determinanta przywództwa politycznego Wołodymyra Zełenskiego*, „Politeja” 2022, nr 5(80), s. 323-334.

⁷ Zob. także: Ch. Perez, A. Nair, *Information Warfare in Russia's War in Ukraine*, Foreign Policy, 22 VIII 2022, [online] <https://foreignpolicy.com/2022/08/22/information-warfare-in-russias-war-in-ukraine/>, 5 II 2023.

⁸ P. Bajor, *Information Security Policy of Ukraine – Assumptions and Effectiveness*, [w:] *Information Security Policy: Conditions, Threats and Implementation in the International Environment*, red. P. Bajor, Kraków 2022, s. 100-104.

W kolejnych miesiącach wojny trwały rozmowy w tym zakresie i przygotowania organizacyjne dyplomacji ukraińskiej do zwiększenia swojego oddziaływania na tych obszarach. Dlatego też jesienią 2022 r. Ukraina ogłosiła realizację „strategii nowych horyzontów”, która skierowana jest na zwiększenie oddziaływania państwa ukraińskiego na arenie międzynarodowej, w tym intensyfikacji obecności i stosunków z poszczególnymi państwami Afryki, Azji, Bliskiego Wschodu oraz Ameryki Łacińskiej. W ramach realizacji tej strategii minister spraw zagranicznych Ukrainy Dmytro Kułeba jesienią 2022 r. złożył wizyty w Senegal, Wybrzeżu Kości Słoniowej, Ghanie oraz Kenii. Bezpośrednim rezultatem tej wizyty było potwierdzenie otwarcia Ambasady Ukrainy w Ghanie, jak również deklaracje intensyfikacji ukraińskiej obecności w tych regionach oraz pogłębienia współpracy z wymienionymi państwami⁹.

Podsumowanie

Agresja Rosji na Ukrainę, wynikająca z imperialnych dążeń władz rosyjskich, nie doprowadziła do osiągnięcia przez nią zakładanych celów politycznych i militarnych. Zamiany zdobycia Ukrainy i kontroli politycznej nie zostały osiągnięte mimo przedłużających się działań zbrojnych i walk na froncie. Sytuacja ta pod względem propagandowym jest tłumaczona na wiele sposobów, jednak oznacza ona fiasko założeń taktycznych i celów rosyjskiej polityki. Z punktu widzenia budowanego od lat wizerunku rosnącej potęgi Rosji, ogromnego potencjału, skuteczności i profesjonalizmu rosyjskich sił zbrojnych przedłużająca się wojna w Ukrainie jest ważnym procesem weryfikacji tych narracji oraz zderzeniem z rzeczywistością wojenną i polityczną. Niewątpliwie proces ten ma przełożenie na siłę oddziaływania i potencjał reintegracyjny Rosji na przestrzeni posowieckiej, w tym relacji bilateralnych z poszczególnymi państwami będącymi w rosyjskiej strefy wpływów.

Oddzielnym aspektem w tej kwestii jest również pozycja Federacji Rosyjskiej w relacjach z Chińską Republiką Ludową, która dla Rosji stanowi ważny punkt odniesienia w zakresie konfrontacji globalnej ze Stanami Zjednoczonymi. Rosja w ostatnim czasie zabiegała o poparcie Chin na arenie międzynarodowej, podkreślając pogłębiający się sojusz pomiędzy tymi państwami. Władze Rosji podkreślają strategiczne partnerstwo łączące Rosję i Chiny, jednak biorąc pod uwagę powyższe zabiegi i pewne koncesje

⁹ Dmytro Kuleba *rozpoviv pro stratehiiu novykh horyzontiv shchodo Afryky, Azii ta Latyns'koï Ameriky*, Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukraïny, 18 X 2022, [online] <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-rozpoviv-pro-strategiyu-novyh-gorizontiv-shchodo-afriki-aziyi-ta-latynskoyi-ameriki>, 5 II 2023.

o charakterze politycznym oraz gospodarczym, można stwierdzić, że pozycja Rosji w tych relacjach uległa dalszemu osłabieniu.

Na podstawie dotychczasowych doświadczeń Rosja mogła zakładać, że atak na Ukrainę, podobnie jak w 2014 r., nie spowoduje jedności wśród państw zachodnich, jak również konsekwentnego działania w zakresie pomocy, przede wszystkim wojskowej, będącej podstawą możliwości kontynuowania walki i obrony przez ukraińskie siły zbrojne. Biorąc pod uwagę dotychczasowe wpływy Federacji Rosyjskiej w poszczególnych państwach, wypracowanie konsensusu wobec rosyjskiej agresji i wsparcia Ukrainy było ważnym osiągnięciem. Solidarne podejście w tym aspekcie wykazał zarówno Sojusz Północnoatlantycki, jak również Unia Europejska, choć tutaj należy także wspomnieć o znaczącym i symbolicznym wyłomie ze strony Węgier, co było efektem wielu politycznych konfrontacji pomiędzy Ukrainą a Węgrami w ostatnim czasie.

Należy także podkreślić, że celem rosyjskiego ataku było również zatrzymanie postępującej integracji Ukrainy z Unią Europejską i Sojuszem Północnoatlantyckim. Wskutek inwazji doszło jednak do pogłębienia tych relacji i podjęcia przez Unię Europejską historycznej decyzji o nadaniu Ukrainie statusu państwa-kandydata do UE. Decyzja ta ma obecnie wymiar polityczny i symboliczny, jednak znacząco potwierdza wolę wsparcia dla Ukrainy w trakcie trwającej wojny oraz ewentualnej pomocy w odbudowie państwa po jej zakończeniu. W przypadku Sojuszu Północnoatlantyckiego również doszło do dalszego pogłębienia współpracy i wieloaspektowego wsparcia dla ukraińskich struktur bezpieczeństwa. Działania te stanowią potwierdzenie fiaska rosyjskich celów w tym zakresie, które jednak Rosja stara się wykorzystywać propagandowo, zarzucając Unii Europejskiej i NATO wciąganie Ukrainy do swojej strefy wpływów i naruszenie rosyjskich interesów na tym obszarze.

Jednym z ważniejszych skutków rosyjskiej agresji w wymiarze bezpieczeństwa międzynarodowego jest również wzmocnienie polityczne i militarne Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz potwierdzenie kolektywnej obrony w jego ramach, co było jednym z najważniejszych tematów rozmów i ustaleń podczas szczytu NATO w Madrycie w 2022 r. Władze poszczególnych państw, przede wszystkim regionu Europy Środkowej i Wschodniej, zapowiedziały dalsze wzmacnianie potencjału obronnego, co będzie istotnym aspektem uwarunkowań i zagrożeń bezpieczeństwa w tej części Europy. Kluczowa jednak w tym wymiarze jest całkowita zmiana polityki bezpieczeństwa Finlandii i Szwecji, które zdecydowały się na odejście od dotychczasowej linii w zakresie bezpieczeństwa i wstąpienie do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Decyzje te są niezwykle istotne w kontekście bezpieczeństwa basenu Morza Bałtyckiego, czyniąc z niego w większości wewnętrzny akwen NATO.

Biorąc pod uwagę uwarunkowania i skutki rosyjskiej agresji oraz toczące się na terytorium Ukrainy działania zbrojne, należy podkreślić, że mechanizmy w zakresie przywracania pokoju okazały się nieskuteczne w sytuacji bezpośredniej agresji ze strony stałego członka Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych. Ten kluczowy organ międzynarodowego systemu bezpieczeństwa został całkowicie sparaliżowany działaniem Rosji, przy milczącej aprobacie Chin, co po raz kolejny pokazało brak efektywnego mechanizmu działania w zakresie przywracania i utrzymania pokoju, jak również konieczność reformy systemu ONZ, szczególnie w sytuacji bezpośredniej odpowiedzialności stałego członka tego organu za wybuch danego konfliktu.

Uwzględniając realizowaną przez Ukrainę politykę i strategię w okresie rosyjskiej agresji, przeszła ona ewolucję skierowaną na kilka kluczowych kierunków i aspektów. W pierwszej fazie wojny najistotniejsze było dotarcie do społeczności międzynarodowej z ukraińską narracją i przeciwdziałanie rosyjskiej propagandzie, a także z apelami o wsparcie militarne, niezbędne do skutecznego odparcia agresji. W dalszej perspektywie, w związku z ustabilizowaniem sytuacji, konieczne były również zmiany w zakresie komunikacji strategicznej, skupiające się na bestialskich działaniach i atakach ze strony rosyjskich sił zbrojnych oraz zintegrowane z polityką bezpieczeństwa informacyjnego poszczególnych państw. Realizowana przez Ukrainę strategia miała na celu uzyskanie poparcia politycznego i wsparcia militarnego, dzięki którym Ukraina mogła kontynuować obronę państwa i przeciwstawić się rosyjskiej agresji. Dlatego też Ukraina jest zdeterminowana do dalszej obrony i zapowiada, że nie podejmie rozmów pokojowych, które mogą godzić w jej interesy narodowe i sankcjonować rosyjski atak. Uwzględniając więc obecne uwarunkowania wewnętrzne Ukrainy i Rosji, determinanty międzynarodowe, czynniki polityczne i militarne, w dającej się przewidzieć perspektywie najbardziej realnym scenariuszem jest utrzymanie obecnej formy konfliktu. Dlatego też należy zakładać scenariusz kontynuacji działań wojennych według dotychczasowej strategii i taktyki, co będzie oznaczało przedłużanie się konfliktu w tym kształcie oraz brak możliwości zawarcia trwałego pokoju i zakończenia walk.

Bibliografia

- Bajor P., *Information Security Policy of Ukraine – Assumptions and Effectiveness*, [w:] *Information Security Policy: Conditions, Threats and Implementation in the International Environment*, red. P. Bajor, Kraków 2022, s. 99-121, <https://doi.org/10.12797/9788381388276>.
- Bajor P., *Wojna jako determinanta przywództwa politycznego Wołodymyra Zeleńskiego*, „Politeja” 2022, nr 5(80), s. 323-334, <https://doi.org/10.12797/Politeja.19.2022.80.16>.

- Comprehensive Assistance Package for Ukraine*, North Atlantic Treaty Organization, lipiec 2016, [online] https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_09/20160920_160920-compreh-ass-package-ukraine-en.pdf.
- Dmytro Kuleba *rozpoviv pro stratehiiu novykh horyzontiv shchodo Afryky, Azii ta Latyns'koi Ameryky*, Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukraïny, 18 X 2022, [online] <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-rozpoviv-pro-strategiyu-novih-gorizontiv-shchodo-afriki-aziyi-ta-latinskoyi-ameriki>.
- Konończuk W., *Fiasko integracji. WNP i inne organizacje międzynarodowe na obszarze poradzieckim 1991-2006*, Warszawa 2007.
- Konończuk W., *Wojna i nowa Ukraina. Rezultat będzie miał fundamentalne znaczenie dla Europy*, „Nowa Europa Wschodnia”, 5 XII 2022, [online] https://new.org.pl/2607,wojna_i_nowa_ukraina.html.
- Kuzio T., *Putin's War Against Ukraine: Revolution, Nationalism, and Crime*, North Charleston, SC 2017.
- Perez Ch., Nair A., *Information Warfare in Russia's War in Ukraine*, „Foreign Policy”, [online] <https://foreignpolicy.com/2022/08/22/information-warfare-in-russias-war-in-ukraine/>.
- Ukaz Prezydenta Ukraïny Pro rishennia Rady natsional'noi bezpeky i oborony Ukraïny vid 6 travnia 2015 roku, „Pro Stratehiiu natsional'noi bezpeky Ukraïny”, [online] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text>.
- Wiśniewska I., *Integracja euroazjatycka. Rosyjska próba ekonomicznego scalenia obszaru poradzieckiego*, Warszawa 2013, *Prace OSW*, nr 44.

MYKHAILO VOLOKHAI

ROSYJSKIE „GADAJĄCE GŁOWY” UKRAIŃSKIEJ POLITYKI W CZASACH WOJNY

ABSTRAKT

Od początku rosyjskiej inwazji na Ukrainę 24 lutego 2022 r. kwestia stabilizacji wewnętrznej Ukrainy nie cieszyła się popularnością i była zwykle pomijana za granicą. Złożoność ukraińskiego ekosystemu politycznego oraz skomplikowana sieć powiązań między jednostkami i partiami na różnych szczeblach władzy są jednymi z powodów, dla których analiza sceny politycznej Ukrainy w kontekście zdrady i popierania rosyjskich interesów jest zawiła dla osób z zewnątrz. W tym rozdziale podjęty został temat działalności ukraińskich polityków, którzy otwarcie czekali na przybycie Rosjan.

SŁOWA KLUCZOWE: stabilność wewnętrzna, szpiegostwo, manipulacja, korupcja, zdrada

ABSTRACT

Russian „Talking Heads” of Ukrainian Politics in the Times of War

Since the beginning of the full-scale Russian invasion of Ukraine on 24 February 2022, domestic stability has lacked the popularity and was usually omitted outside of Ukraine. One of the reasons for that remains the complexity of the Ukrainian political ecosystem and an entangled web of connections between the individuals and parties on various levels within different branches of power. Henceforth, Ukraine's political web analysis in search of the traitors and promoters of Russian interests needs clarification.

In this chapter, a complex topic of the activity of the Ukrainian political figures who have been openly waiting for Russians to come is unveiled.

KEYWORDS: internal stability, spying, manipulation, corruption, treason

Wprowadzenie

Pierwsze miesiące, jeśli nie tygodnie, rosyjskiej inwazji na Ukrainę w lutym 2022 r. pokazały, że kraj ten jest w stanie wystarczająco skutecznie się bronić. Taki przebieg wydarzeń, poniekąd odmienny od oczekiwania prorosyjskich polityków w Kijowie, pogрузił ich nadzieje na przyniesienie im władzy na rosyjskich bagnetach. W rezultacie zespół wątpliwych polityków pozornie rozpułnął się w powietrzu (a przynajmniej próbował to zrobić). Aby lepiej zrozumieć, kim są ci ludzie i dlaczego ich obecność lub nieobecność w Ukrainie jest tak ważna dla stabilności wewnętrznej, należy przyjrzeć się korzeniom niektórych z najbardziej odrażających ukraińskich prorosyjskich polityków oraz temu, jak udało im się stworzyć siatkę zdrajców i szpiegów, którzy mogą uderzyć w najbardziej nieoczekiwanym momencie.

Rosyjskie lobby w Ukrainie: przykład Wiktora Medwedczuka

Niesławnym liderem rosyjskiego lobby w Ukrainie jest Wiktor Medwedczuk, były przewodniczący prorosyjskiej partii Platforma Opozycji – za Życie (POzŻ), który próbował uciec z Ukrainy przez Mołdawię, ale został złapany, a następnie wymieniony na ukraińskich jeńców wojennych. Był powszechnie znanym rzecznikiem rosyjskich interesów w Ukrainie, nie tylko jako weteran ukraińskiej polityki od końca lat 90. ubiegłego stulecia, ale także jako rzekomy krewny Putina¹. Trudno przecenić znaczenie tej postaci dla szerzenia wpływów Kremla w Ukrainie, gdyż nie tylko stał on na czele najbardziej radykalnego ugrupowania opozycyjnego (jakkolwiek nielicznego w parlamencie), ale był także właścicielem kilku kanałów telewizyjnych o jawnie prorosyjskim nastawieniu². Jego osobiste wpływy, podobnie jak jego partii Wybór Ukrainy, nie uformowały się zaraz po rewolucji godności w 2014 r. czy aneksji Krymu. Siegają 1998 r. i czasów

¹ P. Kalashnyk, *Zavzhdy povertaiet 'sia i zavzhdy prohraie. Istoriia porazok Medvedchuka v Ukraïni*, Hromadske, 14 I 2021, [online] tinyurl.com/5n8str7n, 2 II 2023.

² O. Shevchenko, *Use dlia kumiv. Kryms 'ki „podarunky” Medvedchuku ta Marchenko vid Putina*, Radio Svoboda, 10 IV 2021, [online] tinyurl.com/3e4c27dz, 2 II 2023.

aktywności w kierownictwie parlamentu (jako drugi zastępca przewodniczącego), a następnie kierowania w latach 2002-2005 administracją prezydenta Leonida Kuczmy.

Co ciekawe, budowa jego wpływów we władzach Ukrainy szła w parze z nieudanymi próbami ponownego nawiązania kontaktów z Zachodem przez prezydenta Kuczmę po aferze „Kolczuga”, kiedy to władze USA oskarżyły Ukrainę o sprzedaż nowoczesnych systemów przeciwlotniczych reżimowi Saddama Husajna. Poza dawnymi aferami najbardziej widoczne efekty działalności Medwedczuka miały miejsce w latach 2014-2022. Po pierwsze, jego zaangażowanie w negocjacje w sprawie wymiany więźniów z Rosją w latach 2015-2016 było mocno powiązane ze skandalami handlowymi administracji prezydenta Petra Poroszenki. Głowa państwa ukraińskiego została oskarżona o dopuszczenie do zawierania umów handlowych ze wspieranymi przez Rosję terrorystami w Donbasie, by pozyskać tani węgiel³. Wiosną 2021 r., po zablokowaniu decyzją Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony (RBNiO) trzech kanałów telewizyjnych należących do Medwedczuka, sam Medwedczuk oraz jego partia zagrozili wszczęciem procesu impeachmentu wobec prezydenta Wołodymyra Zełenskiego. Co ciekawe, ta jawnie prorosyjska formacja próbowała bronić swojej działalności od strony prawnej i zagwarantowanej przez konstytucję wolności słowa. Tym samym zasugerowała, że sankcje są niekonstytucyjne i wyraźnie wskazują na autokratyczne nastroje w rządzie. Decyzja RBNiO była jednak uzasadniona faktem, że kanały telewizyjne Medwedczuka były jawnie finansowane ze źródeł rosyjskich⁴.

Ostatni przejaw jego aktywności, który nastąpił już po dramatycznym upadku, pozbawieniu ukraińskiego obywatelstwa i publicznym ośmieszeniu w mediach społecznościowych po aresztowaniu wiosną 2022 r., miał miejsce na początku stycznia 2023 r. Medwedczuk napisał artykuł oskarżający Zachód i Ukrainę o wszczęcie wojny przeciwko Rosji. Twierdził, że NATO zawsze była i pozostaje najbardziej złowrogą siłą, która będzie utrzymywać Rosję w niepewności, chyba że granica Sojuszu zostanie cofnięta do stanu z 1995 r.⁵ Artykuł ten, mimo że jest ogólnym zbiorem najsłynniejszych rosyjskich haseł propagandowych, można uznać za sygnał, że Medwedczuk, niezależnie od swojej porażki w Ukrainie, pozostaje na politycznym zapleczu i może być wykorzystany zarówno przez władze rosyjskie, jak i samego Putina jako mario-

³ I. Sitnikova, *Bihus.info: novi „plivky Medvedchuka” rozkryvaiut’, iak pid chas viiny zakupialos’ vuhillia u boiovykiv na Donbasi*, Hromadske, 31 I 2021, [online] tinyurl.com/4jh77tb3, 3 II 2023.

⁴ O. Komarova, *Vymknuly „kanaly Medvedchuka”: pershi poiasnennia ta reaktsii v sotsmerezhakh*, Radio Svoboda, 3 II 2021, [online] tinyurl.com/27nz943m, 5 II 2023.

⁵ S. Khomenko, *Chto my uznali iz stat’i kuma Putina Medvedchuka o rossiisko-ukrainskom konflikte?*, BBC News, 16 I 2023, [online] <https://www.bbc.com/russian/features-64293953>, 5 II 2023.

netka na wypadek, gdyby Kreml zachował kontrolę nad okupowanymi terytoriami i uruchomił „scenariusz koreański”. Mówiąc najprościej, scenariusz ten oznaczałby podzielenie kraju na dwie części, z których jedna stanie się rosyjskim państwem satelickim. Pomysł ten jest jednak wątpliwy, ponieważ rosyjska inwazja nie ma na celu utworzenia drugiej Ukrainy, ale całkowite wchłonięcie już istniejącej. Rosyjskim propagandystom, Putinowi i wielu Rosjanom otwarcie nie podoba się idea niepodległości Ukrainy⁶. Szczerze pragną oni podporządkowania się narodu ukraińskiego Moskwie i postrzegania go jako integralną część „Imperium Rosyjskiego”. Co więcej, gdyby Putin chciał ustanowić drugą Ukrainę, byłby w stanie to osiągnąć w 2014 r., po aneksji Krymu lub protokołach mińskich z 2015 r. Jednak jego prawdziwy cel wykracza daleko poza posiadanie małego i nierozpoznanego państwa satelickiego. Zasadniczym celem Putina jest przywrócenie Związku Sowieckiego jako nowego monstrum, które mogłoby rozszerzyć swoje wpływy daleko poza Karpaty i ponownie opuścić żelazną kurtynę „od Szczecina nad Bałtykiem do Triestu nad Adriatykiem”.

Innym istotnym aspektem działalności Medwedczuka jest ciągła manipulacja, taktyka szeroko i aktywnie stosowana przez rosyjską propagandę oraz władze tego kraju. Medwedczuk wielokrotnie rozwodził się nad brakiem wolności słowa w Ukrainie, skarżąc się w rosyjskich mediach po zamknięciu jego stacji telewizyjnych. Wiedząc doskonale, że Ukraina zachowuje swój wizerunek jednego z najbardziej demokratycznych państw powstałych na gruzach Związku Sowieckiego, Medwedczuk stosuje klasyczną technikę konspiracyjną, udając demaskowanie rzeczywistości w kraju, w którym wszystko uchodzi za fałszywe. Na przykładzie stałego zakazu nadawania programów przez należące do niego stacje telewizyjne starał się przekonać osoby nieobeznane z ukraińskimi realiami, że jest to tłumienie jego własnego punktu widzenia i sprzeciwia się demokratycznej debacie w kraju.

Jakkolwiek wpływową i zauważalną postacią pozostaje Wiktor Medwedczuk, jest on tylko wierzchołkiem góry lodowej, którą uformowali prorosyjscy politycy i agenci wpływu w Ukrainie. W szczególności chodzi o tych, którzy mimo znanej proveniencji pozostali w Ukrainie, w związku z czym sama ich obecność na arenie politycznej jest sygnałem alarmowym w kontekście możliwości wywołania potencjalnych szkód.

Aby lepiej zrozumieć realne zagrożenie ze strony partii Medwedczuka (POzŻ), należy wspomnieć, że wskutek jej zdelegalizowania po rosyjskiej inwazji posłowie reprezentujący tę partię w Radzie Ukrainy wyjątkowo szybko zmienili strategię polityczną.

⁶ V. Portnykov, *Putin khoche v IEvropi „dvi Korei”: chomu „dvokh Ukraïn” ne bude*, Radio Svoboda, 9 II 2023, [online] tinyurl.com/2nammy9d, 9 II 2023.

W obliczu oficjalnego zakazu i stopniowego usuwania najbardziej kontrowersyjnych postaci z Rady czołowi przywódcy starego prorosyjskiego klanu ukraińskiej sceny politycznej utworzyli nową siłę polityczną pod nazwą Platforma dla Życia i Pokoju (PdŻiP), która zachowała nie tylko ten sam zespół polityków, ale także dawne symbole partyjne⁷. Jednak działalność tej formacji była krótka i ostatecznie zakończyła się delegalizacją w maju 2022 r., zaledwie miesiąc po utworzeniu.

Rosyjscy agenci wpływu na ukraińskiej scenie politycznej

Choć posłowie byłych ruchów prorosyjskich otwarcie nie wykazywali żadnych podejrzanych działań, jasne jest, że jedynym tego powodem jest egzystencjalne pragnienie ratowania swojego życia, zarówno fizycznego, jak i politycznego. Ta ostatnia kwestia budzi jednocześnie konkretne obawy o to, jak może wyglądać ich funkcjonowanie po wojnie. Okazuje się, że mimo rozbicia prorosyjskich stronnictw i ciągłych zapewnień obecnego szefa RBNiO o pozbawieniu wszystkich byłych prorosyjskich posłów formalnego statusu politycznego nieliczni politycy tej frakcji regularnie uczestniczą w posiedzeniach parlamentu i zachowują znaczącą pozycję w ukraińskiej polityce. Chociaż wielu adwokatów rosyjskich interesów uciekło z Ukrainy po inwazji, najbliżsi sojusznicy Medwedczuka, tacy jak Nestor Szufrycz, Jurij Bojko czy Wadym Stolar, pozostają w kraju i mogą grać rolę „śpiochów” (ukrytych agentów Rosji) czekających na dogodny moment, by wznowić aktywną działalność i wrócić do jawnie prorosyjskiej retoryki.

W tym miejscu warto pokrótce wyjaśnić, dlaczego pozostali przywódcy prorosyjskiego nurtu ukraińskiej polityki cieszą się tak dużym zainteresowaniem i jednocześnie budzą poważne obawy. Jurij Bojko jest jednym z najstarszych dinozaurów rosyjskiego lobbingu w ukraińskiej polityce. Jego kariera polityczna trwa prawie 20 lat, a jej korzenie sięgają ukraińskiego przemysłu naftowo-gazowego, Partii Regionów Wiktora Janukowycza oraz rządowych umów z Rosją, które zobowiązywały Ukrainę do kupowania rosyjskiego gazu niezależnie od potrzeb kraju po cenie wyższej niż ustalona dla Polski czy Niemiec⁸. Oprócz uczestnictwa w podejrzanych intrygach dyplomatycznych jego postać została zauważona w związku z serią afer korupcyjnych z udziałem przedsiębiorstw przemysłu gazowego na Krymie. W latach 2010-2012, kiedy Bojko był ministrem energetyki odpowiedzialnym za zagospodarowanie złóż

⁷ I. Berezhański, *Sud zaboronyv „OPZZH”, ale ikhni deputaty prodovzhuiut’ khodyty do Verkhovnoi Rady*, „TSN”, 20 VI 2022, [online] tinyurl.com/unueckxn, 9 II 2023.

⁸ *Boiko IUrii Anatoliiovych*, Chesno, [online] <https://www.chesno.org/politician/1058/>, 5 II 2023.

gazu na Krymie, kupić urządzenia wiertnicze po znacznie zawyżonych cenach za pośrednictwem sieci spółek *offshore*⁹.

Jednak najbardziej „produktywny” okres jego działalności rozpoczął się po rewolucji 2014 r. Odznaczał się zaangażowaniem w Ukrainiejskiej Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Moskiewskiego (kolejnej instytucji intensywnie wykorzystywanej do lobbowania rosyjskich interesów). W 2018 r. Bojko i Medwedczuk uczestniczyli w szeregu konferencji w Rosji, spotykając się z liderami najważniejszej rosyjskiej partii Jedna Rosja. Później, w 2019 r., Bojko próbował ubiegać się o urząd prezydenta, ale został wykluczony z wyścigu wyborczego, zdobywając w pierwszej turze tylko 11,67% głosów. Po inwazji i rządowej rozprawie z wyrazicielami rosyjskich „wartości” politycznych Bojko milczy i jest prawie niezauważalny. Jednak jego kariera polityczna i poglądy pokazują, że ten człowiek nie zawahałby się ich otwarcie promować, gdyby miał zagwarantowane jakiekolwiek bezpieczeństwo ze strony swych przełożonych w Moskwie lub kogoś tak potężnego jak Medwedczuk.

Inne wyżej wymienione postaci polityczne również wymagają bacznej uwagi. Nestor Szufrycz to kolejny weteran ukraińskiej sceny politycznej. Pod koniec lat 90. XX w. przyłączył się do sił socjalistycznych (nurtu ukraińskiej polityki, który zawsze był blisko Rosji). Pierwsze cele polityczne na szczeblu lokalnym osiągnął w obwodach zakarpackich Ukrainy. Szybko jednak zyskał rozgłos, wkracząc w okres rozkwitu kariery po pomarańczowej rewolucji z 2004 r. Szufrycz zasłynął z reprezentowania w tamtym czasie interesów Janukowycza w parlamencie. Później, za jego prezydentury, w latach 2010–2014 był zastępcą szefa RBNiO (jednej z najbardziej wpływowych i owianych tajemnicą instytucji w państwie). W czasie rewolucji 2014 r. aktywnie wspierał Janukowycza, a 16 stycznia 2014 r. głosował za tzw. ustawami dyktatorskimi, uznanymi później za niekonstytucyjne, które znacząco ograniczały podstawowe wolności¹⁰. Od 2017 r. stał się jawnym i bliskim sojusznikiem Medwedczuka oraz Bojki, wstępując do ich partii i otwarcie promując kluczowe rosyjskie tezy, takie jak te, że Ukrainie grozi wojna domowa, kraj pozostaje pod zewnętrzną kontrolą państw zachodnich, a wreszcie, że wojna 2014 r. była wynikiem polaryzacji społecznej i politycznej, która wynikała z dojścia do władzy ultranacjonalistów. Szufrycz znany jest z tego, że był publicznie potępiany za swoje poglądy i działalność. Nie przeszkadza mu to jednak w utrzymaniu pozycji jednego z najbardziej zdeklarowanych prorosyjskich polityków w Ukrainie. Szufrycz, podobnie jak Bojko, milczał w obawie przed oskarżeniem. Zupełnie nie-

⁹ V. Prytula, „Vyshka Bojka”: u bił za enerhetychnu nezalezhnist’ Ukraïny?, Radio Svoboda, 16 I 2012, [online] <https://www.radiosvoboda.org/a/24583138.html>, 5 II 2023.

¹⁰ O. Soloviova, „Drakonivs’ki” zakony: iak 6 rokiv tomu Ukraïnu namahalysia peretvoryty na avtorytarnu derzhavu, 5, 16 I 2020, [online] tinyurl.com/2p8d9z7x, 5 II 2023.

oczekiwanie w listopadzie 2022 r. Szufrycz został wybrany członkiem Ukraińskiego Narodowego Komitetu Olimpijskiego. Ta wiadomość wywołała społeczne oburzenie. Co ciekawe, wraz z Szufryczem w komitecie miał się znaleźć Hryhorij Surkis, oligarcha powszechnie znany z prorosyjskich wypowiedzi i sympatii. Pod naciskiem opinii publicznej Szufrycz i Surkis zrezygnowali z członkostwa. Mimo to Szufrycz pozostaje szefem parlamentarnej Komisji Wolności Słowa¹¹. Trudno uwierzyć, aby w jakimkolwiek innym demokratycznym kraju polityk, którego poglądy polityczne zawsze były po stronie najeźdźcy i okupanta, stał na czele tak ważnej komisji w parlamencie.

Analiza przeszłości wielu prorosyjskich polityków w Ukrainie może zaowocować długimi dociekaniem historycznymi i politycznymi. Jakkolwiek atrakcyjne byłoby to przedsięwzięcie, już jego skrótowe przedstawienie daje jasno do zrozumienia, że siły związane z Rosją, wyznające ideę „rosyjskiego świata”, jak choćby były prezydent Janukowycz i jego Partia Regionów, utrzymują swoją aktywność w Ukrainie. Najważniejsze postaci tego politycznego bagna wciąż krążą po korytarzach parlamentu i gabinetów ministerialnych. Gdyby zagrożenie ze strony osób o prorosyjskiej orientacji ograniczało się do kilku politycznych dziwaków na wysokich szczeblach władzy państwowej, nie byłoby potrzeby zajmowania się tym tematem. Niestety, rzeczywiste efekty działalności wyżej opisanych osób i partii POŻ wyszły daleko poza Kijów. Najbardziej widoczne były na froncie i terenach okupowanych. Wielu samorządowców oraz burmistrzów dużych i małych miast okupowanych przez Rosję na wschodzie i południu Ukrainy otwarcie współpracowało z siłami rosyjskimi. Można się więc zastanawiać, do jakiego stronnictwa należeli ci urzędnicy. Co więcej, odpowiedź byłaby stosunkowo prosta i przewidywalna: POŻ. Niestety, nie tylko szefowie lokalnych społeczności i burmistrzowie, ale także członkowie rad samorządowych, którzy należeli do POŻ, aktywnie pomagają siłom rosyjskim.

Najjaskrawsze przykłady zdrady, która dokonała się przy udziale polityków utrzymywanych i wychwalanych przez liderów POŻ, dotyczą gubernatorów dwóch obwodów ukraińskich: chersońskiego i zaporoskiego. Wołodymyr Saldo i Jewgienij Balicki byli członkami Partii Regionów, blisko związanymi z POŻ¹². Po inwazji chętnie podjęli współpracę z armią rosyjską i ostatecznie po „referendum” z 2022 r. zostali tzw. gubernatorami „nowych regionów” Rosji. Nawet jeśli te przykłady mogą wydawać się zbyt oczywiste, biorąc pod uwagę kaliber polityczny opisywanych osób, nie brakowało przypadków, gdy szeregowi członkowie POŻ stawali się jawnymi kolaborantami.

¹¹ O. Salizhenko, *Svoboda slova i Nestor Shufrych: khto tut zaïvyi?*, *Ukrains'ka Pravda*, 20 VII 2022, [online] tinyurl.com/2ehvm5k6, 5 II 2023.

¹² *Kolaboranty Sal'do ta Balyts'kyi dosi maiut' ukrains'ke hromadianstvo*, *Fokus*, 1 XII 2022, [online] tinyurl.com/4x7wuee7, 5 II 2023.

Na przykład w mieście Kupiańsk (27 tys. mieszkańców) na samym początku rosyjskiej inwazji burmistrz zdecydował się na współpracę z Rosjanami i publicznie zwrócił się do obywateli w formie wideo przemówienia, aby zachęcić ich do pójścia w jego ślady¹³. Na szczęście dla zdrajcy uciekł wraz z wycofującymi się wojskami rosyjskimi i nie wiadomo, kiedy będzie miał możliwość wyjaśnienia swoich motywów przed ukraińskim sądem. Podobna historia wydarzyła się w miasteczku Bałaklija (niedaleko Kupiańska), gdzie burmistrz należący do tej samej partii (POŻŻ) zwrócił się do ludzi na placu miejskim, zachęcając ich do współpracy z najeźdźcami, gdy tylko wojska rosyjskie zbliżyły się do miasta w marcu 2022 r. W końcu po wyzwoleniu miasta uciekł do Rosji, obawiając się nieuniknionego oskarżenia. Wreszcie w tym samym rejonie charkowskim podczas bitwy o Izium członek tamtejszej rady miejskiej (również należący do POŻŻ) wskazał Rosjanom jedyną drogę dojazdową niekontrolowaną przez siły ukraińskie, co pozwoliło armii rosyjskiej zająć miasto po ponad miesiącu nieudanych ataków i zmasowanego ostrzału artyleryjskiego¹⁴.

Wnioski

Główny wniosek płynący z zarysowanego aspektu polityki ukraińskiej po 24 lutego 2022 r. jest stosunkowo prosty. Choć ukraińskie władze i odpowiednie organy ścigania (takie jak Służba Bezpieczeństwa Ukrainy) próbują rozprawiać się z politycznymi demonami przeszłości, trudno uznać, że ta operacja przebiega prawidłowo. Choć mniej znaczące postaci, które w okupowanych miejscowościach zaprzedały ukraińskie interesy Rosjanom, staną przed obliczem nieuchronnej sprawiedliwości, najwybitniejsi działacze prorosyjskiej frakcji ukraińskiego systemu politycznego albo pozostają bezpieczni za granicą, albo są nietykalni w Ukrainie, jak np. Jurij Bojko, który mimo niekończących się próśb Ukraińców nie został nawet pozbawiony orderu Bohatera Ukrainy. Ukraińskim władzom zarzuca się brak wystarczającej woli politycznej do walki z widocznymi zagrożeniami ze strony rosyjskiej piątej kolumny. Wojna stała się silnym motywatorem, by w końcu rozpocząć proces wymierzania sprawiedliwości. Choć władze ukraińskie stały się bardziej zdecydowane w dążeniu do eliminowania rosyjskich wpływów, muszą wykazać upór i konsekwencję, by ten cel został w pełni osiągnięty.

¹³ *Iziurns'kyi deputat vid OPZZH proviv u misto okupantiv – predstavnyk mis'krady*, Ukraïns'ka Pravda, 30 III 2022, [online] tinyurl.com/8d26nbn6, 5 II 2023.

¹⁴ *IA. Korniiienko, „Kup'ians'k okupantam zdav mer razom z deputatamy opzzh”, – mistsevyi deputat*, Slidstvo.info, 1 VI 2022, [online] tinyurl.com/mrywnjr9, 5 II 2023.

Bibliografia

- Berezahans'kyi I., *Sud zaboronyv „OPZZH”, ale ikhni deputaty prodovzhuiut' khodyty do Verkhovnoi Rady*, TSN, 20 VI 2022, [online] tinyurl.com/unueckxn.
- Boiko IUrii Anatoliiovych, Chesno, [online] <https://www.chesno.org/politician/1058/>.
- Iziurns'kyi deputat vid OPZZH proviv u misto okupantiv – predstavnyk mis'krady, Ukraïns'ka Pravda, 30 III 2022, [online] tinyurl.com/8d26nbn6.
- Kalashnyk P., *Zavzhdy povertaiet'sia i zavzhdy prohraie. Istoriia porazok Medvedchuka v Ukraïni*, Hromadske, 14 I 2021, [online] tinyurl.com/5n8str7n.
- Khomenko S., *Chto my uznali iz stat'i kuma Putina Medvedchuka o rossiïsko-ukrainskom konflikte?*, BBC News, 16 I 2023, [online] <https://www.bbc.com/russian/features-64293953>.
- Kolaboranty Sal'do ta Balyts'kyi dosi maiut' ukraïns'ke hromadianstvo, Fokus, 1 XII 2022, [online] tinyurl.com/4x7wuee7.
- Komarova O., *Vymknuly „kanaly Medvedchuka”: pershi poiasnennia ta reaktsii v sotsme-rezhakh*, Radio Svoboda, 3 II 2021, [online] tinyurl.com/27nz943m.
- Korniienko IA., *„Kup'ians'k okupantam zdav mer razom z deputatamy opzzh”, – mistsevyi deputat*, Slidstvo.info, 1 VI 2022, [online] tinyurl.com/mrywnjr9.
- Portnykov V., *Putin khoche v IEvropi „dvi Korei”: chomu „dvokh Ukraïn” ne bude*, Radio Svoboda, 9 II 2023, [online] tinyurl.com/2nammy9d.
- Prytula V., *„Vyshka Boika”: u biï za enerhetychnu nezalezhnist' Ukraïny?*, Radio Svoboda, 16 I 2012, [online] <https://www.radiosvoboda.org/a/24583138.html>.
- Salizhenko O., *Svoboda slova i Nestor Shufrych: khto tut zaïvyï?*, Ukraïns'ka Pravda, 20 VII 2022, [online] tinyurl.com/2ehvm5k6.
- Shevchenko O., *Use dlia kumiv. Kryms'ki „podarunky” Medvedchuku ta Marchenko vid Putina*, Radio Svoboda, 10 IV 2021, [online] tinyurl.com/3e4c27dz.
- Sitnikova I., *Bihus.info: novi „plivky Medvedchuka” rozkryvaiut', iak pid chas viïny zakupialos' vuhillia u boïovykiv na Donbasi*, Hromadske, 31 I 2021, [online] tinyurl.com/4jh77tb3.
- Skandal dovkola „Kol'chuh” poznachyvsia vzhe i na protsesi asyhnuvan' amerykans'koi uriadovoi dopomohy Ukraini na 2003 biudzhetniï rik, Radio Svoboda, 2 VII 2002, [online] <https://www.radiosvoboda.org/a/894697.html>.
- Soloviova O., *„Drakonivs'ki” zakony: iak 6 rokiv tomu ukrainu namahalysia peretvoryty na avtorytarnu derzhavu*, 5, 16 I 2020, [online] tinyurl.com/2p8d9z7x.

PIOTR ORŁOWSKI

DZIAŁANIA SIŁ SPECJALNYCH UKRAINY I FEDERACJI ROSYJSKIEJ PODCZAS KONFLIKTU W UKRAINIE

ABSTRAKT

Siły specjalne, jako najbardziej elitarna część w strukturze każdej armii, stanowią ważny element w ramach prowadzenia działań bojowych w każdym współczesnym konflikcie zbrojnym. Agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę uwidoczniała zasadnicze różnice w zdolności prowadzenia operacji specjalnych pomiędzy stroną atakującą a Ukrainą. Jak dotąd wyraźną przewagę w tym obszarze posiadają ukraińskie siły specjalne, co biorąc pod uwagę skuteczność działania analogicznych rosyjskich formacji od 2014 r., jest zaskakujące. Dotychczas ukraińskie siły specjalne wykazały się bardzo wysokim poziomem skuteczności, prowadząc całą serię spektakularnych operacji nie tylko na terytorium Ukrainy, ale również Federacji Rosyjskiej. Rosyjskie Siły Operacji Specjalnych zdają się być nie tylko wykorzystywane niezgodnie ze swoim przeznaczeniem, ale można także zaobserwować zjawisko przenoszenia tych zdolności w kierunku prywatnych firm wojskowych.

SŁOWA KLUCZOWE: Rosja, Ukraina, siły specjalne, operacje specjalne

ABSTRACT

The Activities of the Special Forces of Ukraine and the Russian Federation During the Conflict in Ukraine

Special forces, as an elite part in the structure of any army, are an important element in combat operations in each modern armed conflict. The Russian Federation's aggression against Ukraine has highlighted fundamental differences in the ability to conduct special

operations between the attacking side and Ukraine. So far, the Ukrainian Special Forces have gained a clear advantage in this area, which, taking into account the effectiveness of similar Russian formations since 2014, is surprising. So far, the Ukrainian Special Forces have demonstrated a very high level of effectiveness, conducting a series of spectacular operations not only in the territory of Ukraine where the fighting is taking place, but also in the territory of the Russian Federation. The Russian Special Operations Forces seem to be misused, or one can observe the phenomenon of transferring these capabilities to private military companies.

KEYWORDS: Russia, Ukraine, special forces, special operations

Wprowadzenie

Analizując przebieg konfliktu w Ukrainie od momentu wybuchu wojny 24 lutego 2022 r., można zauważyć wyraźne różnice w podejściu i sposobie wykorzystania pododdziałów specjalnych walczących po obydwu stronach konfliktu. Różnice te uwidoczniły się w zasadzie już od pierwszych godzin rosyjskiej napaści. Wnioski płynące z analizy odmiennych technik, taktyk i procedur stosowanych przez obydwie strony wyraźnie wskazują, która z walczących stron „odrobiła lekcję” w aspekcie efektywnego użycia sił specjalnych. Obraz ten jest o tyle ciekawy, że w kwestii działania SOF (Special Operations Forces) od roku 2014 do roku 2022 doszło w dużym stopniu do zaskakujących wręcz zmian, często nie korespondujących z analizami publikowanymi przez rozmaite ośrodki badawcze, think tanki i ekspertów zajmujących się bezpieczeństwem.

Specyfika działania ukraińskich Sił Operacji Specjalnych

Pierwsza zasadnicza różnica rysująca się już na poziomie polityczno-strategicznym wynika z faktu, że Federacja Rosyjska po roku 2014, dokonując w ramach działań poniżej progu wojny aneksji Krymu oraz inicjując konflikt w Donbasie, była w stanie używać swoich elementów SOF niezwykle skutecznie, zgodnie z ich przeznaczeniem. Słynne „zielone ludziki” wspierające rozmaite grupy paramilitarne, często zresztą szkolone przez rosyjskie SOF, stały się symbolem działań Federacji Rosyjskiej od 2014 r. i wysokiego poziomu ich skuteczności. Aktywność ta była należycie wsparta przez odpowiednio działające grupy wydzielone z rosyjskiego wywiadu Głównego Zarządu Wywiadowczego (GRU) Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, jak i Federalnej Służby Bezpieczeństwa (FSB).

Immanentną cechą działania SOF jest ich bliska współpraca z wywiadem i kontrwywiadem, szczególnie w odniesieniu do operacji wspierających obecność wojsk własnych, operujących na terytorium przeciwnika. Szkolenie grup paramilitarnych i zaangażowanie w dostarczanie sprzętu były niejednokrotnie odnotowywane przez analityków wojskowych czy służby specjalne państw zachodnich. W tym samym czasie siły zbrojne Ukrainy, w tym siły specjalne, nie były zdolne do wykonywania nawet podstawowych zadań z zakresu przeciwdziałania obecności rosyjskich pododdziałów operujących na terytorium Ukrainy. Taki stan rzeczy wynikał z kilku powodów. Ukraińskie SOF były mocno niedoinwestowane zarówno w odniesieniu do nowoczesnych środków walki, jak i zdolności do dokonywania przerzutu operatorów na szczeblu taktycznym. Towarzyszył temu brak procedur skoordynowania pododdziałów, ogromne braki związane z łącznością kodowaną na szczeblu taktycznym i niedostatek świadomości sytuacyjnej na szczeblu strategicznym. Niskie morale i brak właściwego przywództwa pogłębiły tylko niekorzystny dla Ukrainy stan rzeczy. Taka sytuacja w dużej mierze dotyczyła całości Sił Zbrojnych Ukrainy (ZSU), nie tylko SOF. Sytuacja uległa diametralnej zmianie w roku 2022. Całość ZSU, w tym SOF, przeszła bardzo głęboką przemianę, zarówno na szczeblu dowodzenia, jak i wyposażenia w sprzęt, a także całościowego, mentalnego podejścia do prowadzenia operacji przeciwko Federacji Rosyjskiej¹.

Początkowe sukcesy ukraińskie Siły Operacji Specjalnych (SSO) odnotowały już w pierwszych godzinach wojny. Polegało to na skutecznej ochronie prezydenta Wołodymyra Zełenskigo i przeciwdziałaniu próbom jego pochwylenia lub zabicia przez skierowane do tego zadania siły wydzielone z całości potencjału militarnego Rosji, grup paramilitarnych czy prywatnych firm wojskowych (PMC). Według informacji niepotwierdzonych oficjalnie pierwsze próby zamachów na prezydenta Ukrainy zostały przeprowadzone już 24 i 26 lutego 2022 r. SSO współpracując ściśle w tym obszarze z ukraińskim wywiadem, nie tylko były w stanie skutecznie ochronić prezydenta przed śmiertelnym zagrożeniem, ale również przeprowadziły śmiało operacje likwidacji elementów wyznaczonych do wykonania tego specyficznego i zarazem strategicznie ważnego zadania. Uważa się, że takie działanie było wypadkową kilku lat szkoleń z obszaru VIP Protection, w ramach których ukraińskie SSO miały być szkolone przez brytyjskie siły specjalne, a w szczególności przez 22. Pułk SAS².

¹ M. Gawęda, *Ukraina rozwija „specjalsów”*, Defence24, 3 VI 2021, [online] <https://defence24.pl/sily-zbrojne/ukrainskie-sily-specjalne-doswiadczenia-bojowe-i-standardy-nato>, 4 II 2023.

² 22 Special Air Service – elitarna brytyjska jednostka specjalna, utworzona w okresie II wojny światowej, stanowiąca wzór organizacyjny i szkoleniowy podczas tworzenia jednostek Delta Force, zespołów Navy Seals i GROM.

Analizując problem szerzej, ukraińskie SOF cechowały się prowadzeniem całego spektrum operacji w ramach działań przeciwko siłom przeciwnika operującym w Ukrainie. Doskonałym przykładem, pokazującym niezwykłą skuteczność ukraińskich sił specjalnych, była seria rajdów (akcji bezpośrednich) na oddziały Kadyrowa operujące pod Kijowem w pierwszej fazie wojny. Na przestrzeni kilkudziesięciu godzin 27 lutego ukraińskie SOF były zdolne zadać kadyrowcom tak daleko idące straty, że pododdziały, które same nagłaśniały za pomocą mediów społecznościowych swoją obecność w Ukrainie, przestały w zasadzie istnieć. Dzięki skutecznie przeprowadzonym operacjom specjalnym na szczeblu taktycznym udało się uzyskać efekt na szczeblu strategicznym. Oddziały kadyrowców, rekrutujące się głównie z prorosyjskich Czeczenów, po klęsce zadanej im przez ukraińskie SOF przestały w zasadzie liczyć się w późniejszych etapach wojny. Ich obecność spadła niemalże do zera, a poziom zaangażowania nie powrócił jak dotąd do tego porównywalnego z sytuacją z pierwszych tygodni wojny. Analiza tych konkretnych działań wskazuje również, że operatorzy ukraińskich sił specjalnych są w stanie realizować bardzo skutecznie zadania z zakresu akcji bezpośrednich, ale świadczą też o wysokim poziomie świadomości sytuacyjnej po stronie broniących się. Operacje te bowiem były wykonane z dużą precyzją, bez konieczności poszukiwania celu i kontaktu ogniowego dla identyfikacji jego położenia. Uzyskany efekt psychologiczny oraz odpowiednio skonstruowana narracja w mediach, w tym społecznościowych, zaowocowały praktycznie pełnym zniwelowaniem istotnego zaangażowania tych pododdziałów w ramach tzw. operacji specjalnej³.

Obecnie, po upływie roku od rozpoczęcia inwazji Rosji na Ukrainę, SSO wykonują całe spektrum działań przeciwko rosyjskim pododdziałom, zarówno regularnym, jak i nieregularnym. Przede wszystkim, co pokazała ukraińska ofensywa pod Chersoniem, SSO są wykorzystywane do prowadzenia rajdów na umocnione pozycje przeciwnika. Działania te polegają na zastosowaniu taktyk, technik i procedur umożliwiających bliskie podejście lub wejście w rejon umocnionych pozycji Rosjan, dokonanie wyłomu w okopach przeciwnika i tym samym umożliwienie reszcie sił, czy to z armii regularnej, czy z formacji ochotniczych, kontynuację natarcia w określonym kierunku. Tak wysoka skuteczność ukraińskich SOF wynika z trzech czynników. Po pierwsze, siły specjalne posługują się taktyką odmienną od pozostałej części sił zbrojnych, która znacznie zwiększa zdolności manewrowe i adaptację do szybko zmieniających się uwarunkowań pola walki i niekoniecznie podlega sztywnym regułom dowodzenia. Taka kombinacja stwarza

³ M. Dąbrowski, *Wnioski specjalsów z Ukrainy*, Defence24, 4 X 2022, [online] <https://defence24.pl/sily-zbrojne/ukraińskie-sily-specjalne-doswiadczenia-bojowe-i-standardy-nato>, 3 II 2023.

dużo większe możliwości uzyskania efektu zaskoczenia, szczególnie w odniesieniu do przeciwnika często niedoświadczonego, źle wyszkolonego, słabo wyposażonego i o niskim morale. Po drugie, siły specjalne Ukrainy posiadają przewagę w sprzęcie. Najnowocześniejsze noktowizory, broń zmodyfikowana często pod konkretnego operatora z całkowitym ominięciem wytycznych regulaminowych, celowniki, umundurowanie, hełmy, obuwie itp. dają operatorowi SSO dużo większe możliwości działania na szczeblu taktycznym i, co najważniejsze, stwarzają przewagę w kontakcie bojowym z przeciwnikiem. Po trzecie, ukraińskie SOF skutecznie potrafią wykorzystywać poszczególne elementy wyniesione ze swojego szkolenia do prowadzenia konkretnych operacji i dostosowywać owe umiejętności do charakteru wykonywanego zadania. W ramach opisywanych operacji ofensywnych, gdzie SSO, stanowiąc swoistą szpicę nacierającą na umocnione pozycje rosyjskie, chodzi przede wszystkim o elementy szkolenia w ramach tzw. czarnej taktyki, czyli walki w bliskim kontakcie, inaczej – w pomieszczeniach zamkniętych. Ta część szkolenia w ramach każdych sił specjalnych stanowi nieodzowny element w procesie przygotowania sił specjalnych do prowadzenia operacji w budynkach; szczególnie tych, których zadaniem jest uwalnianie zakładników. SSO bardzo zręcznie wykorzystują te umiejętności do zwalczania rosyjskich pododdziałów w okopach. Taktyki, techniki i procedury są tutaj bardzo podobne, niejednokrotnie wręcz identyczne. Rosyjski żołnierz, nieprzygotowany do konfrontacji tego typu, źle wyszkolony i z niskim morale, nie ma większych szans w takim kontakcie⁴.

Wymienione trzy elementy zastosowane przez ukraińskie SOF, stanowiące mieszankę unikatowych zdolności, nieszablonowego podejścia i przewagi w ramach posiadanego sprzętu, stanowią dobitny przykład tego, jak należy postrzegać i definiować nowocześnie rozumiane siły specjalne i ich właściwe zastosowanie na polu walki w ramach prowadzenia operacji specjalnych w konflikcie pełnoskalowym. Ponadto ukraińskie siły specjalne wykazały się dużą skutecznością w likwidacji tzw. celów wysokowartościowych. Chodzi tutaj zarówno o cele osobowe, jak i stanowiska dowodzenia, ważne instalacje i sprzęt wojskowy, czy wreszcie infrastrukturę krytyczną. Nie są znane dokładne dane, ale można przyjąć, że około połowa ze wszystkich poległych dotychczas rosyjskich dowódców wojskowych, pułkowników i generałów zginęła w następstwie akcji prowadzonych przez SSO, albo w wyniku bezpośrednich działań lub zastosowania par snajperskich, albo dzięki rozpoznaniu specjalnemu prowadzonemu przez SSO, które ostatecznie zaowocowało precyzyjnym naprowadzeniem ognia artylerii. Tak działające ukraińskie SOF były widoczne już w pierwszej fazie wojny, kiedy

⁴ A. Łukasiński, *Eskalacja wojny w Ukrainie a rola i zadania Sił Specjalnych*, War Gang, 21 IV 2022, [online <https://wargang.pl/eskalacja-wojny-na-ukrainie-a-rola-sil-specjalnych/>], 2 II 2023.

systematycznie załamywała się rosyjska ofensywa na Kijów, ostatecznie zakończona całkowitym niepowodzeniem. Podobne działania na masową skalę SSO prowadziły na zaporoskim kierunku operacyjnym, w ramach walk o Chersoń czy Charków.

Ważnym elementem aktywności ukraińskich SOF, który należy wyraźnie zaznaczyć, jest wysoka zdolność do prowadzenia operacji ofensywnych. Chodzi tu przede wszystkim o zdolności do przenikania na terytorium Federacji Rosyjskiej i dokonywania aktów sabotażu wymierzonych w rosyjskie instalacje, fabryki, składy broni, amunicji lub paliw. W przestrzeni medialnej od pewnego czasu często pojawiają się informacje o dużych, nagłych pożarach, w Moskwie, Petersburgu itd. Ponadto ukraińskie SOF były w stanie skoordynować ataki na lotnisko wojskowe Saki w Nowofedoriwce na Krymie czy na bazę Engels-2 pod Saratowem, ponad 700 kilometrów od linii frontu w głąb terytorium Federacji Rosyjskiej. Tak śmiałe rajdy są oczywiście możliwe dzięki świetnie działającemu systemowi świadomości sytuacyjnej, który wykorzystując dane zbierane i dostarczane głównie przez Amerykanów, pozwala stronie ukraińskiej na dokonywanie tak zuchwałych operacji, przynosząc efekty na szczeblu taktycznym, operacyjnym czy strategicznym⁵.

Operacje tego typu mają ogromny wpływ na całą aktywność państwa ukraińskiego w infosferze, wojnie informacyjnej, propagandzie oraz podtrzymywaniu i budowaniu morale. Najbardziej spektakularnym przykładem jest operacja zakończona poważnym uszkodzeniem Mostu Kerczeńskiego o strategicznym znaczeniu dla komunikacji i transportu między Krymem a Rosją. Oficjalnie strona ukraińska nigdy nie przyznała, że ta operacja była dziełem Sił Specjalnych Ukrainy, jednakowoż można z bardzo dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że efekty tej operacji były wynikiem działania SSO, prawdopodobnie wspartych logistycznie przez państwa zachodnie. Uzupełnieniem opisywanych zdolności jest położenie nacisku na integrację w obszarze prowadzenia lotniczych operacji specjalnych. Utworzone w 2016 r. ukraińskie Dowództwo Sił Operacji Specjalnych zdecydowało o sformowaniu opartej na zróżnicowanym sprzętowo komponencie lotniczej jednostki operacji specjalnych, zdolnej do przerzutu taktycznego operatorów w rejon wykonywania zadania, prowadzenia wsparcia ogniowego oraz ewakuacji medycznej. Zdolności te są obecnie rozbudowywane, opierając się zarówno na standardach NATO, jak i doświadczeniu wyniesionym z walk w ramach trwającej wojny.

Zdecydowanie należy przyjąć, że jeżeli wojna w Ukrainie będzie konfliktem długotrwałym, rola i znaczenie SOF będą wzrastać. Wynika to z konieczności uzupełniania

⁵ D. Boffey, „We Killed Three Russians”: *The Secretive Ukrainian Special Forces Taking the Fight Across the Border*, „The Guardian”, 4 II 2023, [online] <https://www.theguardian.com/world/2023/feb/04/ukraine-special-forces-russia-border>, 4 II 2023.

luk w operacjach bojowych wszędzie tam, gdzie reszta ukraińskich sił zbrojnych nie będzie w stanie prowadzić skutecznych działań w konsekwencji poniesionych strat i braków w uzupełnieniach. Ponadto wciąż napływający sprzęt zasilający zdolności sił zbrojnych Ukrainy będzie stopniowo nasyczał ukraińskie SOF, co z biegiem czasu będzie powiększało dystans między poziomem nowoczesnego wyposażenia operatora SSO a żołnierzami innych rodzajów sił zbrojnych Ukrainy, a przede wszystkim siłami przeciwnika. Niezwykle dynamiczny rozwój takich elementów wewnątrz ukraińskich SOF, jak 3. oraz 8. Samodzielny Pułk Specjalnego Przeznaczenia, czy 73. Morskie Centrum Specjalnego Przeznaczenia, wyposażanych w nowoczesny sprzęt w postaci broni, środków łączności, łodzi bojowych typu Zodiak, dronów rozpoznawczych i uderzeniowych, daje mocne podstawy, by sądzić, że ukraińskie siły specjalne dadzą o sobie znać niejednokrotnie i w sposób bardzo bolesny dla agresora⁶.

Rosyjskie Siły Operacji Specjalnych w ramach konfliktu w Ukrainie

Jak zatem na tle ukraińskich sił specjalnych prezentują się Siły Operacji Specjalnych Federacji Rosyjskiej, działające w ramach prowadzonej wojny na terytorium Ukrainy? Rosjanie w sytuacji konieczności prowadzenia operacji specjalnych w ramach konfliktu pełnoskalowego, a nie działań hybrydowych z lat 2014-2022, okazali się dużo mniej przygotowani i skuteczni. Jednym z klasycznych przykładów z pierwszej fazy wojny była operacja zajęcia kluczowego dla Rosjan lotniska w Hostomelu, które miało być swoistym hubem logistycznym z wykorzystaniem lądujących tam samolotów typu Il-76. Połączona operacja desantowa prowadzona przez rosyjskie wojska powietrznodesantowe wsparte elementami specnazu miała doprowadzić do zajęcia lotniska jako kluczowego przyczółka do rozwinięcia natarcia na Kijów, a w konsekwencji zabezpieczenia logistycznego całości rosyjskich sił działających w tym rejonie. Walki wokół Hostomela zakończyły się w marcu 2022 r. i ostatecznie Rosjanie nie uzyskali zamierzonego celu. Znamienne, że Siły Operacji Specjalnych zostały rzucone do walki w ramach operacji nie tyle specjalnej, co powietrznodesantowej, bez koniecznego przygotowania; w zasadzie bez wyraźnego pomysłu, jak mają one wykonać swoje zadania. Co więcej, w konfrontacji z regularnymi ukraińskimi pododdziałami ponosiły straty i nie były w stanie utrzymać zajętych pozycji. Analizując pierwszą fazę wojny,

⁶ Zob. więcej: A.L. Brown, „*A Perilous Future*”: *High Intensity Conflict and the Implications for SOF*, Ottawa 2022.

bitwa o Hostomel stała się symbolem chaosu w dowodzeniu oraz prowadzeniu działań zbrojnych przez rosyjskie siły zbrojne i wykazała niską skuteczność elementów rosyjskiego specnazu na polu walki. Jeszcze bardziej spektakularnym przykładem tego typu były walki o Mariupol, a ściślej o kombinat Azowstal. Pomimo znacznej przewagi liczebnej Rosjan i wysłania do walki przeciwko broniącemu tej pozycji ukraińskiemu pułkowi Azow pododdziałów specnazu i GRU Ukraińcy byli w stanie bardzo długo utrzymać pozycje i zadać Rosjanom dotkliwe straty w ludziach i sprzęcie. Ostatecznie Mariupol padł, jednak analizując przytoczone dwa przykłady z punktu widzenia *modus operandi* sił specjalnych, rosyjski model daleki jest od wyobrażenia, jakie powinno się kształtować na temat potencjału w tym obszarze reprezentowanego przez drugą armię świata. Należy zadać pytanie, co jest tego przyczyną.

Odpowiedzi jest kilka. Jedną z nich jest brak spójnej koncepcji użycia Sił Operacji Specjalnych w ramach konfliktu pełnoskalowego, co wyraża się w łączeniu, czy bardziej myleniu działań SOF z operacjami powietrznodesantowymi. Z pewnością nieumiejętne wysyłanie rosyjskich pododdziałów specjalnych do wykonywania zadań oddziałów regularnych bez wykorzystywania przewagi wynikającej z bycia „specjalną” formacją zbrojną świadczy również o istotnych brakach w rosyjskiej sztuce wojennej. Przykłady z historii poniekąd wskazują na brak spójności zarówno na szczeblu doktrynalnym, jak i w fazie faktycznej realizacji zadań, jeżeli rozpatrujemy zdolności Sił Operacji Specjalnych Federacji Rosyjskiej. Operacje uwalniania zakładników przeprowadzone w teatrze na Dubrowce w 2002 r. czy w szkole w Biesłanie w 2004 r. w zasadzie w oczach zachodnich ekspertów były kompromitacją zarówno rosyjskich formacji siłowych, jak i SOF.

Wiele wskazuje na to, że pomimo głośnych i „reklamowanych” w przestrzeni informacyjnej reform sił zbrojnych sygnowanych przez Anatolija Sierdiukowa i Siergieja Szojgu niewiele się zmieniło. Owszem, operacje hybrydowe, poniżej progu wojny, z wykorzystaniem SOF, były przeprowadzone przez Rosjan wręcz modelowo z punktu widzenia sztuki wojennej. Inaczej sytuacja wygląda obecnie. To prowadzi do dwóch zasadniczych wniosków, jeżeli chodzi o elementy rosyjskich sił specjalnych operujących w Ukrainie. Pierwszy związany jest z łańcuchem i sposobem dowodzenia. Jak wspomniano wcześniej, ukraińskie SOF działają niezwykle sprawnie, ponieważ łańcuch dowodzenia i reguły są nieco inne, łatwiejsze i dające swobodę oraz inicjatywę dowódcom „w polu”. W przypadku Rosjan taka zależność zupełnie nie występuje. Pojęcie *mission command*⁷, związane z pozostawieniem inicjatywy i możliwości szybkiego dostosowania

⁷ Zob. więcej: Center for Army Lessons Learned, *Mission Command Training in Large Scale Combat Operations*, Fort Leavenworth, KS 2020.

wywania się do dynamicznie zachodzących zmian na polu walki dowódcom niskiego szczebla taktycznego, czasami nawet do poziomu pojedynczego plutonu czy kompanii, nie wchodzi w grę, jeżeli chodzi o kulturę organizacyjną i mentalność Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej. W początkowej fazie wojny podstawowy moduł bojowy Rosjan, którym była batalionowa grupa taktyczna, miał stwarzać względnie samowystarczalnym elementom na szczeblu batalionu zdolności do pewnej samodzielności na polu bitwy. Model ten nie zadziałał ze względu na brak kultury organizacyjnej i co za tym idzie, właściwej kadry przygotowanej do jego wdrożenia. Stąd obecnie obserwowany powrót w Rosji do ładu sowieckiego modelu dowodzenia opierającego się na brygadach i dywizjach, gdzie każdy rozkaz musi być zatwierdzony na odpowiednich szczeblach⁸. Taki proces jest czasochłonny i z racji tego, że decyzje zapadają w sztabach znacząco oddalonych od rejonów walk, często powoduje, że treść rozkazów nie odzwierciedla faktycznej sytuacji w wymiarze taktycznym, a nawet operacyjnym. Rosjanie poruszają się znacznie wolniej w pętli decyzyjnej niż Ukraińcy. Taki stan rzeczy ma swoje kolosalne znaczenie dla prowadzenia operacji specjalnych.

Drugim wnioskiem płynącym z opisywanej sytuacji jest częściowe przenoszenie zadań w obszarze działań SOF do prywatnych firm. Doskonałym przykładem może być tu słynna Grupa Wagnera, dowodzona przez fanatycznego neonazistę Dmitrija Utkina, a sponsorowana przez rosyjskiego oligarchę Jewgienija Prigożyna. Cechująca się brakiem zbędnej biurokratyzacji, szybszym procesem podejmowania decyzji, dostępem do sprzętu pozyskiwanego z międzynarodowego rynku dzięki finansowaniu Prigożyna oraz rekrutująca w dużej mierze były oficerów specnazu, GRU czy FSB Grupa Wagnera stała się groźnym narzędziem w rękach Kremla. Szkoląc prorosyjskie pododdziały ochotnicze, działając na Białorusi, wagnerowcy zdefiniowali zupełnie nowy obszar aktywności na froncie walk z siłami ukraińskimi⁹.

Implikacje dla Polski

Z punktu widzenia bezpieczeństwa Polski i wschodniej flanki NATO wnioski płynące z aktywności sił specjalnych walczących stron są dwojakie. Ukraińskie SOF już stanowią nadzwyczajne wsparcie, a w razie sukcesów Ukrainy w tej wojnie będą

⁸ L.W. Grau, C.K. Bartles, *The Russian Way of War: Forces Structure, Tactics and Modernization of the Russian Ground Forces*, Fort Leavenworth, KS 2016, s. 34-35, [online] <https://www.armyupress.army.mil/portals/7/hot%20spots/documents/russia/2017-07-the-russian-way-of-war-grau-bartles.pdf>, 3 II 2023.

⁹ Zob.: G. Kuczyński, *Wagnerowcy. Psy wojny Putina*, Warszawa 2022.

niezwykle doświadczonym, wartościowym bojowo komponentem sił specjalnych na wschód od Polski, istotnie wzmacniającym bufor bezpieczeństwa oddzielający NATO od Federacji Rosyjskiej. Po drugie, to wagnerowcy, bardziej niż wojskowe siły operacji specjalnych, stanowią poważne zagrożenie dla Polski i państw regionu. Operując na terytorium państw NATO pod fałszywą tożsamością, mogą prowadzić rozpoznanie celów osobowych i infrastruktury krytycznej, a nawet mogą być wykorzystani do przeprowadzania aktów sabotażu czy ataku terrorystycznego, jako elementu oddziaływania hybrydowego. Biorąc pod uwagę specyfikę działania Grupy Wagnera, Kreml może formalnie wyprzeć się aktywności „swoich ludzi” na terenie państw trzecich. Taka sytuacja rodzi szereg konkretnych wyzwań przed państwami wschodniej flanki NATO i musi pociągać za sobą budowę konkretnych zdolności do przeciwdziałania zagrożeniom tego typu, również z wykorzystaniem potencjału polskich jednostek Wojsk Specjalnych.

Bibliografia

- Boffey D., „We Killed Three Russians”: *The Secretive Ukrainian Special Forces Taking the Fight Across the Border*, „The Guardian”, 4 II 2023, [online] <https://www.theguardian.com/world/2023/feb/04/ukraine-special-forces-russia-border>.
- Brown A.L., „A Perilous Future”: *High Intensity Conflict and the Implications for SOF*, Ottawa 2022.
- Center for Army Lessons Learned, *Mission Command Training in Large Scale Combat Operations*, Fort Leavenworth, KS 2020.
- Dąbrowski M., *Wnioski specjalsów z Ukrainy*, Defence24, 4 X 2022, [online] <https://defence24.pl/sily-zbrojne/wnioski-specjalsow-z-ukrainy-analiza>.
- Gawęda M., *Ukraina rozwija „specjalsów”*, Defence24, 3 VI 2021, [online] <https://defence24.pl/sily-zbrojne/ukrainskie-sily-specjalne-doswiadczenia-bojowe-i-standardy-nato>.
- Grau L.W., Bartles C.K., *The Russian Way of War: Forces Structure, Tactics and Modernization of the Russian Ground Forces*, Fort Leavenworth, KS 2016, [online] <https://www.armyupress.army.mil/portals/7/hot%20spots/documents/russia/2017-07-the-russian-way-of-war-grau-bartles.pdf>.
- Kuczyński G., *Wagnerowcy. Psy wojny Putina*, Warszawa 2022.
- Łukasinski A., *Eskalacja wojny w Ukrainie a rola i zadania Sił Specjalnych*, War Gang, 21 IV 2022, [online] <https://wargang.pl/eskalacja-wojny-na-ukrainie-a-rola-sil-specjalnych/>.

CZĘŚĆ II

SKUTKI KONFLIKTU

W UKRAINIE

DLA BEZPIECZEŃSTWA POLSKI

DARIUSZ KOZERAWSKI

KONFLIKT ZBROJNY W UKRAINIE – REPERKUSJE DLA ZDOLNOŚCI MILITARNYCH POLSKI

ABSTRAKT

Niniejszy rozdział dotyczy aktualnej sytuacji w Ukrainie związanej z konfliktem zbrojnym wywołanym przez Federację Rosyjską oraz jego reperkusjami dla zdolności militarnych Polski. W artykule przedstawiono wybrane zagadnienia w kontekście poziomu zdolności militarnych państwa polskiego takie jak: sytuacja militarna w Ukrainie; nowe polskie akty normatywne z zakresu bezpieczeństwa państwa; zasoby osobowe Wojska Polskiego; działania dotyczące przekazywania sprzętu uzbrojenia i amunicji Ukrainie.

SŁOWA KLUCZOWE: konflikt zbrojny, Ukraina, Federacja Rosyjska, bezpieczeństwo Polski, zdolności militarne

ABSTRACT

The Armed Conflict in Ukraine – Repercussions for Military Capabilities of Poland

The present chapter refers to the current situation in Ukraine, light of the armed conflict provoked by the Russian Federation along with its repercussions for military capabilities of Poland. In the chapter several issues are discussed such as: the military situation in Ukraine; new Polish normative acts concerning the state's security; personal resources of the Polish Armed Forces; activities related to the transfers of the military equipment of the armament and ammunition to Ukraine – in the context of the level of military capabilities of the Polish state.

KEYWORDS: armed conflict, Ukraine, Russian Federation, Poland's security, military capabilities

Wprowadzenie

W trakcie konfliktu zbrojnego, którego czas trwania jest dłuższy niż kilka tygodni, zazwyczaj dochodzi do różnych form aktywności militarnej poszczególnych jego stron. I tak dzieje się w przypadku konfliktu, który został zapoczątkowany przez inwazję zbrojną Federacji Rosyjskiej (FR) na Ukrainę 24 lutego 2022 r. Po przejęciu inicjatywy przez wojska ukraińskie i prowadzeniu działań ofensywnych (wrzesień 2022 r.) oraz wyzwalaniu kolejnych miejscowości obecnie¹ toczą się walki na wschodzie terytorium Ukrainy o kilka istotnych pod względem taktycznym i propagandowym miejscowości (jak np. Bachmut, Sołedar). Oczywiście kierunki i rejony działania wojsk operacyjnych Ukrainy (np. Charków i Chersoń) nie są przypadkowe. Ich położenie miało i ma istotne znaczenie dla każdej ze stron zarówno w wymiarze militarnym, jak i psychologicznym oraz politycznym. Stąd też działania ofensywne strony ukraińskiej nie powinny zaskakiwać. Jest to przykład wykorzystania problemów wojsk rosyjskich, które na tym etapie konfliktu nie tylko utraciły zdolności do dalszego zajmowania i utrzymania części rejonów obwodów ługańskiego i donieckiego, ale również zostały zmuszone do wycofania się z wielu zajętych wcześniej pozycji. Jednak warto zaznaczyć, iż w niektórych rejonach (takich jak np. wspomniany już Bachmut) siły rosyjskie wraz ze wspierającymi je innymi formacjami militarnymi (np. Grupa Wagnera) podejmują próby odbicia zajętych przez oddziały ukraińskie miejscowości.

Wycofywanie od września 2022 r. części zgrupowań rosyjskich (jak np. 1. Gwardyjskiej Armii Pancernej) może oznaczać, iż na skutek poniesionych strat w ludziach i sprzęcie oraz problemów ze wsparciem logistycznym utraciły one zdolność bojową pozwalającą na prowadzenie skutecznych działań ofensywnych w zajmowanych wcześniej rejonach (np. w obwodach: charkowskim, ługańskim, chersońskim lub zaporoskim). Należy również pamiętać i doceniać jakość ofensywnych działań wojsk ukraińskich, które wykorzystując aktualne problemy Rosjan, zmusiły ich armię do opuszczenia tak ważnych strategicznie rejonów. Wycofywane oddziały rosyjskie, ze względu na bliskość terytorium Federacji Rosyjskiej, odtwarzają zdolności bojowe poprzez uzupełnianie zasobów osobowych i sprzętu poszczególnych jednostek organizacyjnych², aby móc kontynuować walkę w kolejnym etapie konfliktu – w okresie zimowo-wiosennym 2023 r.

¹ Stan na przełom stycznia i lutego 2023 r.

² E. Żemła, *To właśnie dlatego Putin zarządził mobilizację*, Onet, 29 IX 2022, [online] <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/to-wlasnie-dlatego-putin-zarzadzil-mobilizacje-ekspert-nie-ma-watpliwosci/12014nj>, 29 I 2023.

Mimo iż skutecznie prowadzona ofensywa sił Ukrainy zmusiła część jednostek armii rosyjskiej do wycofania się z zajmowanych rejonów, należy jednak wstrzymać się ze zbyt wczesnym ogłaszaniem zbliżającego się końca wojny i sukcesu Ukrainy, z czym spotykamy się w licznych doniesieniach medialnych i opiniach eksperckich. Zacięte walki na wschodzie Ukrainy, które mają obecnie charakter pozycyjny, ćwiczenia rosyjskie prowadzone na własnym terytorium oraz w Białorusi, odtwarzanie zdolności bojowej wycofanych i formowanie nowych jednostek wojskowych wyraźnie wskazują na przygotowania do nowej ofensywy Sił Zbrojnych FR. Warto pamiętać, iż Rosja ma ciągle znaczące zdolności mobilizacyjne i sprzętowe, z których może skorzystać. Ponadto władze rosyjskie podjęły decyzję o przestawieniu wielu gałęzi gospodarki na produkcję wojenną. Zmiany warunków pogodowych, jakie występują w okresie zimowo-wiosennym, mogą jednak znacząco utrudniać prowadzenie działań bojowych, szczególnie tych ofensywnych, każdej ze stron konfliktu.

Potrzeby sił ukraińskich

Siły ukraińskie potrzebują wszystkiego, aby kontynuować walkę zbrojną z przeciwnikiem o dużo większym potencjale militarnym, ekonomicznym i demograficznym. Oczywiście uzbrojenie pozwalające na niszczenie wojsk przeciwnika na dużych odległościach – jak podkreślają oficerowie Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy – ma dla Kijowa kluczowe znaczenie. Lotnictwo, artyleria rakietowa i lufowa dalekiego zasięgu, bezpilotowe platformy latające (drony bojowe i rozpoznawcze), rakietowe zestawy przeciwlotnicze i przeciwpancerne – to tylko jedne z pierwszych pozycji na długiej liście potrzeb. Przyznawane przez USA oraz państwa NATO i UE środki pomocowe zostaną również przeznaczone na zwiększenie zdolności rozpoznawczych, wywiadowczych oraz zapewnienie cyberbezpieczeństwa podczas działań bojowych. Warto jednocześnie podkreślić, iż część wsparcia finansowego podobnie jak wcześniej zostanie przeznaczona na szkolenie zasobów osobowych wojska i innych grup dyspozycyjnych Ukrainy. Tylko kompleksowe podejście do zwiększania zdolności obronnych tego państwa daje szansę na utrzymanie jego niepodległości oraz odzyskanie części utraconych wcześniej terytoriów.

Nowa ustawa z zakresu bezpieczeństwa RP

Po wybuchu konfliktu zbrojnego w Ukrainie spowodowanego inwazją sił rosyjskich wprowadzono kilka szczególnie istotnych dokumentów normatywnych mających wpływ na bezpieczeństwo Polski. Do tych najważniejszych należy zaliczyć w wymiarze narodowym Ustawę z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, której autorzy, wykorzystując sytuację związaną z wybuchem wojny w Ukrainie, podjęli próbę kompleksowego unormowania funkcjonowania państwa polskiego w obszarze jego bezpieczeństwa, starając się zastąpić nim kilka poprzednich ustaw³. Niestety, wbrew intencjom ustawodawcy środowiska prawne wskazują na liczne błędy w tym dokumencie. Istotnym przykładem może być kwestia dotycząca ochrony małżonków żołnierzy odbywających obowiązkową zasadniczą służbę wojskową przed utratą pracy, która w żaden sposób nie występuje z powodu wadliwych prawnie zapisów ustawowych⁴. Do kluczowych kwestii dotyczących tego pośpiesznie przygotowanego przez polskie władze rozwiązania legislacyjnego należy między innymi zaliczyć: zmiany w systemie mobilizacji Sił Zbrojnych RP (SZ RP), w tym likwidacji Wojskowych Komend Uzupełnień; zmiany systemu finansowania zakupów dla armii polegające na stworzeniu Funduszu Wsparcia Sił Zbrojnych, który zostanie utworzony w Banku Gospodarstwa Krajowego⁵; znaczące zwiększenie wydatków na obronność⁶; zwiększenie liczebności armii. Z kolei przedstawiciele opozycji parlamentarnej, wskazując na niejasności i niedociągnięcia zawarte w tej ustawie, przypomnieli część błędów obozu władzy w polityce obronnej na przestrzeni ostatnich lat, takich jak: program pancerny rozpoczęty w 2013 r., który praktycznie nie istnieje (obecny rząd aż sześć razy zmieniał koncepcję pozyskania nowego czołgu); blokowanie przez około siedem lat rozwoju polskiej technologii dronów i zakupienie za miliard złotych tureckich dronów (informując, że polskie zakłady nie posiadają takich zdolności); czterokrotna zmiana koncepcji zakupu okrętów podwodnych⁷, brak zakupu deklarowanej liczby śmigłowców bojowych, brak realizacji w planowanym zakresie programów dotyczących tarczy antyrakietowej (Wisła, Narew).

³ Należy zaznaczyć, iż obecnie wraz z Ustawą o obronie Ojczyzny obowiązuje około 190 dokumentów wykonawczych.

⁴ Szerzej zob.: G.J. Leśniak, *Ustawa o obronie Ojczyzny nie chroni tych, których miała chronić*, Prawo.pl, 18 V 2022, [online] <https://www.prawo.pl/kadry/ustawa-o-obronie-ojczyzny-bulem-prawnym-dlaczego,515185.html>, 30 I 2023.

⁵ Środki na ten cel mają też płynąć z przychodów ze zbycia akcji lub udziałów spółek przemysłowego potencjału obronnego.

⁶ Deklaracje przedstawicieli polskich władz dotyczą wydatków na obronność do 3% PKB.

⁷ K. Dziubka, *Ustawa o obronie ojczyzny. Opozycja popiera, ale wytyka błędy*, Onet, 3 III 2022, [online] <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/ustawa-o-obronie-ojczyzny-opozycja-popiera-ale-wytyka-bledy/crje202>, 29 I 2023.

Za kluczowy niedostatek dotyczący wdrażania tej ustawy, ze względu na szereg zagrożeń bezpieczeństwa państwa i Sojuszu Północnoatlantyckiego – wynikających z pełnoskalowego konfliktu zbrojnego w Ukrainie – należy uznać brak przywrócenia obowiązkowej zasadniczej służby wojskowej. Jej zawieszenie w 2009 r. znacząco ograniczyło dopływ świeżo przeszkolonych rezerw osobowych do struktur zasobów mobilizacyjnych RP⁸. Zastanawiać może bezczynność w tej kwestii polskich władz, tym bardziej, iż w państwach neutralnych, takich jak Finlandia i Szwecja (ubiegających się obecnie o członkostwo w NATO), ze względu na zagrożenie ze strony ekspansywnej polityki Rosji z powodzeniem funkcjonuje obowiązkowa powszechna służba wojskowa.

Ostatnie kilkanaście lat to okres stałego topnienia zasobów lepiej lub gorzej przeszkolonych rezerw osobowych na czas kryzysu lub wojny, których kolejne ekipy rządzące w Polsce zdawały się nie dostrzegać, doprowadzając do trwającej ponad dekadę zapaści w tej kwestii. Inwazja rosyjska na Ukrainę to właściwy moment, aby przywrócić obowiązek pełnienia przez obywateli RP zasadniczej służby wojskowej, w ramach której poborowi przechodziliby kilkumiesięczne przeszkolenie podstawowe⁹.

Kluczowe wyzwania dotyczące zasobów osobowych SZ RP

Obecny stan liczebny SZ RP to ok. 120 tys. żołnierzy zawodowych oraz ok. 33 tys. żołnierzy Wojsk Obrony Terytorialnej (WOT). Docelowo obecny obóz władzy deklaruje budowę ok. 300-tysięcznej armii (z czego ponad 50 tys. stanowiliby żołnierze jednostek WOT). Niestety, te deklaracje polityczne nie idą w parze z realną sytuacją kadrową w Wojsku Polskim. Od kilku lat obserwuje się znaczący odpływ doświadczonych żołnierzy zawodowych (oficerów i podoficerów) nie posiadających jeszcze pełnej wysługi emerytalnej. Jakościowy stan zasobów osobowych WP szczególnie strategiczno-operacyjnego znacząco pogorszyły czystki kadrowe w grupach generałów i oficerów starszych¹⁰ w latach 2015-2017, kiedy to z przyczyn politycznych szeregi wojska opuściło wielu doświadczonych oficerów. W 2022 r. pojawiały się informacje o kolejnej fali ruchów kadrowych skutkujących pozbywaniem się kompetentnych

⁸ Program Narodowych Sił Rezerwowych okazał się nieskuteczny w wymiarze ilościowym i jakościowym.

⁹ Przykładowo poszczególne specjalności wojskowe mogłyby być rozwijane i doskonalone w trakcie corocznych kilkutygodniowych szkoleń rezerwy, jak to ma miejsce w wielu innych armiach.

¹⁰ Oficerowie starsi to żołnierze posiadający stopień majora (lub równorzędny) i wyższe stopnie oficerskie.

i doświadczonych dowódców¹¹. W roku 2021 z armii odeszło ponad 6 tys. żołnierzy, a w roku 2022 ponad 10 tys. Niestety, nie zahamowano tego procesu, a zwiększanie liczby szeregowych przy jednoczesnym odpływie około 8-10% zasobów SZ RP, jakie stanowią doświadczeni oficerowie i podoficerowie, wyrażnie zmniejsza zdolności sił zbrojnych na wszystkich szczeblach funkcjonalnych.

Jak już wspomniano, ostatnie kilkanaście lat to okres stałego zmniejszania się zasobów przeszkolonych rezerw osobowych na czas kryzysu lub wojny. Skromne w wymiarze ilościowym programy szkolenia studentów w ramach Legii Akademickiej, niewystarczające szkolenie żołnierzy Wojsk Obrony Terytorialnej, zbyt rzadkie i ograniczone ilościowo w ostatniej dekadzie szkolenia rezerw osobowych, dotyczące zarówno korpusu szeregowych i podoficerów, jak i oficerów (szczególnie tych sztabowych szczebla taktyczno-operacyjnego), stanowią poważne wyzwanie dla władz państwowych, a przede wszystkim kierownictwa resortu obrony w zakresie przygotowania realnych zasobów mobilizacyjnych państwa.

Szkolenie rezerw osobowych to kolejny problem, którego realizacja od lat pozostawia wiele do życzenia. Jeśli dodamy do tego sukcesywne rozbrajanie za sprawą pozbywania się uzbrojenia wysyłanego w tak znaczących ilościach do Ukrainy, nasuwają się dość kluczowe pytania: w co wyposażone będą nowo mobilizowane bataliony, brygady i dywizje? kiedy w deklarowanych ilościach obiecane czołgi, wozy bojowe, samobieżna artyleria, systemy przeciwlotnicze zostaną dostarczone? kiedy wyszkolą się na nich załogi i zespoły obsługi oraz kiedy zostaną skoordynowane pododdziały (kompanie, bataliony, baterie, dywizjony) oraz oddziały i związki taktyczne (brygady, dywizje), aby mogły stanowić realny potencjał militarny państwa?

Działania dotyczące przekazywania sprzętu uzbrojenia i amunicji Ukrainie

Zaangażowanie polskich władz w proces wspierania Sił Zbrojnych Ukrainy poprzez przekazywanie różnego rodzaju systemów uzbrojenia oraz amunicji należy oceniać pozytywnie. Aktywność ta wpisuje się w działania Stanów Zjednoczonych¹² oraz innych

¹¹ Szerzej zob.: E. Żemła, *Kolejne czystki w polskiej armii. „Nikt nie zna dnia ani godziny”*, Onet, 1 XII 2022, [online] <https://www.onet.pl/informacje/onetwiadomosci/kolejne-czystki-w-polskiej-armii-nikt-nie-zna-dnia-ani-godziny/h5hr6gp,79cfc278>, 31 I 2023.

¹² Ł. Gadzała, *Taki plan dla Ukrainy mają Amerykanie. To zasadniczo zmieni pozycję Polski*, Onet, 26 I 2023, [online] <https://www.onet.pl/informacje/onetwiadomosci/taki-plan-dla-ukrainy-maja-amerykanie-co-to-oznacza-dla-polski-analiza/nfyh1fs,79cfc278>, 29 I 2023.

państw NATO i UE. Zastanawiać jednak powinien brak poszerzonej analizy strategicznej i kontroli nad tym procesem, co *de facto* prowadzi do stopniowego rozbierania zarówno zawodowych Sił Zbrojnych RP, jak i w przyszłości nowo tworzonych jednostek mobilizowanych w sytuacji kryzysu i zagrożenia wojennego. Przykładem tego może być przekazanie od wybuchu konfliktu ok. 300 czołgów stronie ukraińskiej¹³, co stanowi potencjał sprzętowy dywizji pancernej, a w zamian otrzymano deklaracje amerykańskie dotyczące pozyskania 116 eksploatowanych wcześniej czołgów M1 Abrams z zasobów rezerw wojskowych. Ponadto podpisano umowy na dostawy czołgów K2 A1, haubic samobieżnych K9 A1 oraz wieloprowadnicowych wyrzutni rakietowych K239 z Korei Południowej¹⁴. Niestety, terminy dostaw poszczególnych partii tego sprzętu będą rozciągały się nie tylko na miesiące, ale i na lata, a realne zagrożenie militarne ze strony Federacji Rosyjskiej jest aktualne tu i teraz.

Zastanawiać również powinien wybór koreańskiego producenta, którego sprzęt nie był wcześniej sprawdzony w warunkach bojowych, a łańcuchy dostaw logistycznych, usług serwisowych w sytuacji kryzysowej lub wojennej (ze względu na odległości dzielące dostawcę i odbiorcę) mogą zostać skutecznie przerwane. Podjęcie decyzji o wyposażeniu SZ RP w cztery rodzaje czołgów (konstrukcje: radziecka, niemiecka, amerykańska i koreańska) również budzi poważne obawy co do zdolności wsparcia logistycznego poszczególnych jednostek operacyjnych w realnych działaniach bojowych. Swoiste „ściganie się” z innymi państwami odnośnie do liczby przekazywanego Ukrainie sprzętu uzbrojenia i amunicji (co wyraźnie widać na przykładzie czołgów Leopard 2) w sytuacji państwa flankowego/frontowego NATO, jakim jest Polska, graniczącego z Obwodem Kaliningradzkim i ze zwasalizowaną przez Rosję Białorusią, już doprowadziło do znaczącego osłabienia potencjału militarnego państwa. Niestety,

¹³ Minister obrony narodowej podczas konferencji prasowej w Rammstein (styczeń 2023 r.) potwierdził przekazanie stronie ukraińskiej przez Polskę ponad 240 czołgów.

¹⁴ W lipcu 2022 r. zawarto umowę z Hyundai Rotem na pozyskanie łącznie 1000 czołgów K2 i jego spolonizowanej wersji K2 PL wraz z wozami towarzyszącymi, pakietem szkoleniowym i logistycznym, zapasem amunicji oraz wsparciem technicznym producenta. Kolejna umowa zawarta z Hanwha Defense dotyczy pozyskania 672 haubic samobieżnych K9 A1 ich spolonizowanych wersji K9 PL wraz z wozami towarzyszącymi, pakietem szkoleniowym, logistycznym, zapasem amunicji oraz wsparciem technicznym producenta. Pod koniec sierpnia 2022 r. zawarto umowy wykonawcze na dostarczenie pierwszych 180 czołgów K2 w latach 2022-2025 oraz 212 haubic samobieżnych K9 w latach 2022-2025. Pod koniec października 2022 r. zawarto umowę na pozyskanie wieloprowadnicowych wyrzutni rakietowych CHUNMOO; 18 takich systemów miałyby zostać dostarczonych już w 2023 r. Zob.: J. Pawłowski, *Czołgi, haubice i amunicja za miliardy już w tym roku. Umowy wykonawcze z Koreą już podpisane*, Defence24, 26 VIII 2022, [online] <https://defence24.pl/przemysl/czolgi-haubice-i-amunicja-za-miliardy-juz-w-tym-roku-umowy-wykonawcze-z-korea-podpisane>, 30 I 2023.

w miejsce tego deficytu zdolności obronnych nie zapewniono transferu wsparcia militarnego ze strony sojuszników z NATO, w postaci chociażby kilku brygad pancernych rozlokowanych na wschodniej granicy RP. Należy podkreślić, iż ok. 11 tys. żołnierzy państw sojusznicznych przebywających na terytorium Polski ma istotne znaczenie w wymiarze politycznym, ale nie wypełnia luki w polskim potencjale obronnym, jaka powstała w wyniku pozbycia się znaczących ilości sprzętu uzbrojenia i amunicji. Na większe wsparcie militarne tego typu mogą sobie pozwolić te państwa, które nie graniczą z Rosją i nie będą narażone w sytuacji wybuchu konfliktu zbrojnego na konieczność prowadzenia działań bojowych w strefie walk bezpośrednich.

Innym kontrowersyjnym problemem są deklaracje polskich władz dotyczące przekazania stronie ukraińskiej myśliwców F-16. Zastanawiać może brak postrzegania zagrożenia ze strony rosyjskiej w wymiarze konieczności realnego powstrzymania sił agresora, zanim strategicznego wsparcia wojskowego udzieli Polsce państwa sojusznicze NATO. Same obietnice ze strony USA lub innych producentów dotyczące dostarczania systemów uzbrojenia z zagranicy – w zamian za pozbycie się tych dotychczas posiadanych i znanych – nie zapewnią Polsce realnych zdolności obronnych. Warto też przypomnieć, iż zasoby osobowe (załogi czołgów, wozów bojowych, dział samobieżnych, obsługi wyrzutni raketowych) zostały wyszkolone na dotychczas posiadanym sprzęcie, a przygotowanie ich do skutecznego wykorzystywania na polu walki nowo zakupionych systemów uzbrojenia (w tym ich napraw i serwisowania) będzie wymagało sporo czasu, którego ze względu na skomplikowaną sytuację bezpieczeństwa w regionie po prostu może zabraknąć.

Podsumowanie

Po roku trwania konfliktu zbrojnego w Ukrainie wywołanego agresją Federacji Rosyjskiej podjęto szereg działań, które miały zwiększyć zdolności militarne Polski. Należy do nich zaliczyć przede wszystkim: uchwalenie Ustawy o obronie Ojczyzny, deklaracje zwiększenia liczebności WP do 300 tys., zmiany organizacyjne (w tym utworzenie nowej dywizji na wschodzie), zakupy wielu rodzajów systemów uzbrojenia z zagranicy. Jednak większość tych działań to: próby pospiesznego nadrobienia wcześniejszych niedociągnięć i opóźnień w realizacji programów modernizacji SZ RP, a także zaniedbań w systemie utrzymywania wymaganych zasobów osobowych (tych w służbie czynnej i mobilizowanych na czas kryzysu i wojny, czystek kadrowych w korpusie oficerskim); wieloletnie braki ilościowe i jakościowe w szkoleniu rezerw osobowych; stopniowe pozbywanie się sprzętu uzbrojenia

i amunicji bez zapewnienia jego natychmiastowego uzupełnienia (wraz z uwzględnieniem realnego poziomu wyszkolenia załóg i obsługi na nowych systemach uzbrojenia).

Warto zauważyć, że działania związane z deklarowaną politycznie rozbudową organizacyjną i ilościową polskiej armii w kontekście zagrożenia wynikającego z konfliktu zbrojnego w Ukrainie coraz bardziej przypominają o zbliżających się w tym roku wyborach parlamentarnych i nie zawsze idą w parze z realnym budowaniem i rozwijaniem zdolności militarnych państwa polskiego w kontekście aktualnej sytuacji zagrożenia ze strony ekspansywnej i nieprzewidywalnej polityki Federacji Rosyjskiej.

Bibliografia

- Dziubka K., *Ustawa o obronie ojczyzny. Opozycja popiera, ale wytyka błędy*, Onet, 3 II 2022, [online] <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/ustawa-o-obronie-ojczyzny-opozycja-popiera-ale-wytyka-bledy/crje202>.
- Gadzała Ł., *Taki plan dla Ukrainy mają Amerykanie. To zasadniczo zmieni pozycję Polski*, Onet, 26 I 2023, [online] <https://www.onet.pl/informacje/onetwiadomosci/taki-plan-dla-ukrainy-maja-amerykanie-co-to-oznacza-dla-polski-analiza/nfyh1fs,79cfc278>.
- Leśniak G.J., *Ustawa o obronie Ojczyzny nie chroni tych, których miała chronić*, Prawo.pl, 18 V 2022, [online] <https://www.prawo.pl/kadry/ustawa-o-obronie-ojczyzny-bulem-prawnym-dlaczego,515185.html>.
- Pawłowski J., *Czołgi, haubice i amunicja za miliardy już w tym roku. Umowy wykonawcze z Koreą już podpisane*, Defence24, 26 VIII 2022, [online] <https://defence24.pl/przemysl/czolgi-haubice-i-amunicja-za-miliardy-juz-w-tym-roku-umowy-wykonawcze-z-korea-podpisane>.
- Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny*, Dz. U. z 2022 r. poz. 655.
- Żemła E., *Kolejne czystki w polskiej armii. „Nikt nie zna dnia ani godziny”*, Onet, 1 XII 2022, [online] <https://www.onet.pl/informacje/onetwiadomosci/kolejne-czystki-w-polskiej-armii-nikt-nie-zna-dnia-ani-godziny/h5hr6gp,79cfc278>.
- Żemła E., *To właśnie dlatego Putin zarządził mobilizację*, Onet, 29 IX 2022, [online] <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/to-wlasnie-dlatego-putin-zarzadzil-mobilizacje-ekspert-nie-ma-watpliwosci/12014nj>.

BOGDAN KOSOWSKI

SYSTEM ZARZĄDZANIA KRYZYSOWEGO SFERY CYWILNEJ RP W OBLICZU WOJNY W UKRAINIE

ABSTRAKT

W przedstawionym tekście autor diagnozuje wybrane problemy związane z funkcjonowaniem administracji publicznej kierującej systemem zarządzania kryzysowego wobec wojny w Ukrainie. Wskazuje na potrzebę zintegrowania działań nie tylko bezpośredniego reagowania, ale także planistycznych. Odnosi się do potrzeby uregulowania sfery obrony cywilnej, przedsięwzięć logistycznych oraz sektora bezpieczeństwa ekonomicznego.

SŁOWA KLUCZOWE: zarządzanie, kryzys, zagrożenia, planowanie, współdziałanie

ABSTRACT

Crisis Management System of the Polish Civilian Sphere in the Face of the War in Ukraine

In this chapter the author diagnoses selected problems which concern the functioning of the public administration in charge of the crisis management system in the face of the war in Ukraine. It indicates the need to integrate not only a direct response, but also planning activities. It refers to the need for regulating the sphere of civil defence, logistics and the sector of economic security.

KEYWORDS: management, crisis, cooperation, planning, logistics

Wprowadzenie

Zarządzanie kryzysowe determinowane jest przez trudną sytuację, w której występują zagrożenia dla priorytetowych wartości, interesów i celów, a funkcjonowanie struktur państwa i więzi społecznych jest w niebezpieczeństwie. W takim rozumieniu przyjmuje się, że kryzys oznacza rozwój wydarzeń wewnętrznych lub zewnętrznych stanowiących bezpośrednie zagrożenie żywotnych interesów społeczeństwa, w szczególnym przypadku zaistnienia gwałtownego wzrostu napięć między stronami, mogącego doprowadzić do konfliktu zbrojnego¹. Sytuacja ta wymusza na władzy publicznej państwa niezwłoczne podjęcie szczególnych działań związanych z ograniczeniem skutków powstałego zagrożenia. Stąd też poszczególne szczeble administracji publicznej, działając na podstawie i w granicach prawa, wykorzystują funkcjonujący system zarządzania kryzysowego, który poza ich strukturami obejmuje podmioty gospodarki publicznej i prywatnej oraz ogół społeczeństwa. System ten oddziałuje na wszelkiego rodzaju zagrożenia naturalne, technologiczne, społeczno-ekonomiczne oraz wojenne. W tym miejscu należy jednak wskazać, że zarządzanie kryzysowe w okresie zagrożenia polityczno-militarnego oraz wojny jest realizowane w odmiennych uwarunkowaniach funkcjonowania państwa. Co prawda, obecnie w Polsce nie występują działania wojenne, jednak nie można tego wykluczyć w planach ewentualnościowych. Nieprzewidywalność decydentów w Rosji powoduje bowiem, że wojna w Ukrainie może się rozszerzyć także na terytorium Polski i bezpośrednio objąć nie tylko cele militarne, ale również obiekty cywilne.

Diagnoza stanu obecnego

Prawo międzynarodowe w trosce o ochronę ludności stwarza możliwości i obliuguje strony ewentualnego konfliktu do przygotowania szczególnej formy realizacji zadań humanitarnych (obrony cywilnej), zapewniających ochronę także pod okupacją. Obserwując jednak działania militarne prowadzone przez Rosję na terenie Ukrainy, można mieć duże wątpliwości co do przestrzegania tych zasad przez agresora. Z drugiej strony prawo międzynarodowe² zobowiązuje władze krajowe do wydania aktów prawa wewnętrznego umożliwiających wypełnianie zadań obrony cywilnej, co w tym przypadku

¹ Szerzej: B. Kosowski, *Współdziałanie cywilno-wojskowe w sytuacji zagrożeń bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 2011.

² *Protokoły dodatkowe do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczące ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I) oraz dotyczące ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II), sporządzone w Genewie dnia 8 czerwca 1977 r., Dz. U. z 1992 r. poz. 175.*

w Polsce stoi pod dużym znakiem zapytania, bowiem praktycznie instytucja obrony cywilnej w Polsce nie istnieje. A przecież w sytuacji prowadzenia działań zbrojnych realizacja zadań obrony cywilnej, np. przygotowanie budowli ochronnych i schronów, ma zapewnić warunki przetrwania ludności. Ponadto gotowość cywilna w okresie zagrożenia polityczno-militarnego i wojny wymaga częściowej zmiany priorytetów z uwagi na zwiększone wymagania w zakresie zaspokojenia potrzeb sił zbrojnych. Stąd też w Polsce konieczne staje się przygotowanie dobrze funkcjonującej obrony cywilnej, która będzie bazować na strukturach zarządzania kryzysowego³. Z doświadczeń innych państw wynika, że zadania obrony cywilnej realizowane są prawie wyłącznie przez samorząd lokalny, które to organizują określone służby dla potrzeb gotowości cywilnej w czasie pokoju, uwzględniając jednocześnie specyfikę działań zbrojnych. W Polsce natomiast problem ten nie jest uregulowany. W tym zakresie konieczne jest ustanowienie nowoczesnego prawa na miarę XXI w. przy wykorzystaniu doświadczeń wyniesionych z działań wojennych występujących w Ukrainie i współdziałania państw w ramach UE i NATO.

Bezpośrednim przykładem działań związanych z obroną cywilną jest chociażby pomoc humanitarna dla uchodźców z Ukrainy w pierwszych tygodniach wojny. Polskie społeczeństwo stanęło na wysokości zadania, udzielając wszechstronnej pomocy osobom przybywającym z Ukrainy. Dało się wtedy zauważyć, że w początkowym okresie wojny w Ukrainie organa administracji publicznej w Polsce były zagubione i nie podjęły efektywnych działań pomocowych dla uchodźców, mimo że przyjęty w systemie planistycznym model współdziałania instytucjonalnego w przypadku zagrożeń cywilnych i militarnych obejmuje:

- ogniwa kierowania:
 - administrację rządową wraz z administracją zespoloną oraz niezespoloną,
 - administrację samorządową;
- układ militarny – jednostki organizacyjne Sił Zbrojnych RP;
- układ pozamilitarny:
 - podmioty ochronne,
 - podmioty gospodarcze, zwłaszcza te nadzorowane przez Skarb Państwa,
 - podmioty informacyjne.

Można więc wysnuć wniosek, że opracowane plany nie są wykorzystywane w praktyce, co osłabia systemową działalność zorganizowaną wielu podmiotów funkcjonujących w państwie. Być może przyczyną jest brak merytorycznej wiedzy osób sporządzających plany. Prawidłowe formalno-prawne ustalenie zakresów i procedur wykonywania wielu

³ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. z 2023 r. poz. 122.

zadań w czasie pokoju, a także przygotowanie do realizacji zadań w czasie kryzysu polityczno-militarnego i wojny w wielu wypadkach wymaga bardzo skomplikowanego powiązania współdziałających jednostek organizacyjnych. W przypadku zagrożeń polityczno-militarnych jest to tym bardziej istotne, że zadania związane z obronnością państwa wykonywane przez samorząd terytorialny nie mają bezpośredniego przełożenia na zaspokajanie potrzeb wspólnot samorządowych. Kwalifikuje się je jako zadania z zakresu administracji rządowej, zlecane do realizacji administracji samorządowej. Stąd też na etapie planistycznym istotne jest ustalenie wszystkich uczestników systemu, zależności występujących między nimi, a także określenie możliwości i zasad zaspokajania potrzeb ludzkich i sprzętowych podsystemu militarnego oraz cywilnego. Należy przy tym pamiętać, że wskazanie podmiotów bezpośrednio uczestniczących w systemie zarządzania kryzysowego oraz tych, które będą realizować planowane przedsięwzięcia zadaniowo, musi odbywać się z uwzględnieniem wszelkich wymagań finansowych i konsekwencji prawnych, a planowanie zadań powinno obejmować nie tylko wykonanie planu, ale także jego aktualizowanie.

Obowiązek planowania w ramach przygotowań obronnych państwa⁴ oraz na wypadek wystąpienia sytuacji kryzysowej⁵ wynika nie tylko z obowiązujących unormowań prawnych, lecz również z konieczności zapewnienia efektywnych działań podmiotów uczestniczących w systemie bezpieczeństwa narodowego. Z reguły plany opracowuje się na każdym szczeblu funkcjonowania administracji publicznej, przy czym podstawę opracowania każdego planu stanowią informacje uzyskane w wyniku:

- dokonanej oceny zewnętrznych i wewnętrznych zagrożeń bezpieczeństwa państwa,
- przyjętego zamiaru reagowania,
- przyjętych zadań operacyjnych przeznaczonych do wykonania przez organ sporządzający oraz podmioty współuczestniczące w ich realizacji,
- przedsięwzięć dotyczących podwyższenia gotowości obronnej państwa, a także procedur związanych z przygotowaniem systemu kierowania bezpieczeństwem narodowym,
- zasad współdziałania z innymi organami oraz siłami zbrojnymi RP oraz sojusznikami siłami zbrojnymi i organizacjami międzynarodowymi.

W działaniach planistycznych uwzględnia się:

- możliwości zapewniające funkcjonowanie jednostki w czasie pokoju,
- możliwości dodatkowego uruchamianych planowanych sił i środków,

⁴ Szerzej: P. Górski, *Planowanie operacyjne funkcjonowania administracji publicznej i przedsiębiorstw w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny*, Warszawa 2004.

⁵ *Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r.*

- wsparcie udzielane przez państwa sojusznicze lub wspierające,
- umiejętności decydentów w zakresie uruchomienia działań nieplanowanych w czasie pokoju.

Na uwagę zasługuje także fakt, że w działaniach planistycznych należy stosować inne podejście do opracowania planów obronnych niż planów zarządzania kryzysowego dla poszczególnych jednostek administracyjnych państwa. W praktyce bowiem punktem wyjścia przy opracowaniu planów obronnych jest szczebel centralny państwa bezpośrednio współpracujący z NATO i UE. W przypadku zagrożeń związanych z niemilitarną sytuacją kryzysową opracowanie planu zarządzania kryzysowego winno rozpoczynać się na szczeblu gminnym, bowiem to administracja samorządowa w pierwszej kolejności reaguje na zaistniałe zagrożenie niemilitarne. Jeśli samorząd gminny nie posiada wystarczających sił i środków, to dopiero wtedy do działań włączają się struktury szczebli wyższych. W taki sposób w systemie planistycznym można dopiero uwzględnić działania najbardziej realne, wynikające z przewidywanego, a nie fikcyjnego rozwoju sytuacji.

Czynniki efektywnego działania administracji publicznej

Realizacja zadań w zakresie zarządzania kryzysowego, jak każde działanie zorganizowane, powiązana jest z systemem planistycznym oraz ekonomiką bezpieczeństwa. Wykonanie zadań ujętych w planach obronnych poszczególnych szczebli cywilnej administracji publicznej jest trudna do oceny, bowiem plany te są dokumentami niejawnymi. Niemniej jednak, biorąc uwagę możliwość rozszerzenia się konfliktu zbrojnego poza Ukrainę, a także ewentualny przypadkowy ostrzał terytorium Polski, występuje potrzeba dokonania korekty opracowanych już planów i uwzględnienia łamania prawa międzynarodowego przez agresora, jakim jest wojsko rosyjskie, które nie przestrzega zasad szczególnej ochrony ludności cywilnej. Istotne jest także uregulowanie i określenie służb oraz personelu gotowości cywilnej, które w razie ewentualnej wojny na terenie Polski tworzyć będą strukturę obrony cywilnej w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa osób cywilnych w aspekcie ich schronienia, dostaw podstawowych środków zaopatrzenia, usług medycznych, a także ewentualnego zabezpieczenia bądź ewakuacji ruchomych dóbr kultury. Działania te związane są bezpośrednio z logistyką⁶, przed którą współcześnie stoi wiele poważnych problemów. Organizacja systemu logi-

⁶ Szerzej: T. Tanimoto, *Butsuryu-Logistics no riron to jittai (Theory and Practice of Physical Distribution and Logistics)*, Hakutoshobo 2000; za: M. Baudin, *Lean Logistics: The Nuts and Bolts of Delivering Materials and Goods*, New York 2005.

stycznego winna bowiem nie tylko odpowiadać oczekiwaniom decydentów w zakresie skutecznego i efektywnego zapewnienia warunków działania, ale także integrować tradycyjne funkcje związane z zaopatrzeniem, dystrybucją, transportem, magazynowaniem i eksploatacją. W zależności od szczebla zarządzania państwem jej ogniwa decyzyjno-wykonawcze powinny stanowić komórki organizacyjne funkcjonującego systemu zarządzania kryzysowego, z wykorzystaniem koordynatora logistycznego posiadającego zakres zadań i kompetencji określony we właściwym planie zarządzania kryzysowego.

W tym miejscu warto wskazać także na potrzebę wykorzystania w zarządzaniu kryzysowym zintegrowanego systemu informatycznego wspomagania decyzji. W dzisiejszych czasach nie wystarczy bowiem posiadać tylko dużego zaplecza logistycznego. Sytuacje kryzysowe rozwijają się bardzo dynamicznie, co powoduje, że w procesie reagowania liczą się nie tylko wartości materialne, ale także wartości niematerialne, do których zalicza się informację. Wskutek tego decydent może prowadzić działania efektywnie przy jednoczesnym koordynowaniu wysiłków wszystkich jednostek występujących w systemie. Trzeba jednak pamiętać, że zarządzanie zasobami to nie tylko logistyka dotycząca jednostek uczestniczących w działaniach obronnych czy akcjach ratowniczych. To także zabezpieczenie logistyczne na rzecz poszkodowanej ludności, w tym także, co widać na obecnym etapie konfliktu zbrojnego w Ukrainie, zapewnienie w Polsce w całej rozciągłości, warunków przetrwania i codziennego życia uchodźców. Jest to tym bardziej istotne, że działanie systemu na każdym szczeblu zarządzania w państwie warunkowane jest zbiorem oczekiwań. Wszystkie strumienie i zbiory „na wejściu” do systemu oraz działania podejmowane w ramach tego systemu wpływają na poziom bezpieczeństwa społeczeństwa jako ogółu. Mamy więc do czynienia z organizacją dostaw i usług w celu zapewnienia warunków przetrwania, użycia dostępnego potencjału sił i środków oraz działania w zakresie kulturowej asymilacji uchodźców, bowiem wysoką sprawność systemu uzyskuje się dzięki integracji, która powinna tworzyć warunki dla odbiorców usługi. Warunki te obejmują: właściwy czas, właściwą ilość, właściwą jakość i właściwe miejsce. Spełnienie tych założeń traktowane jest w logistyce jako działanie skuteczne. Zatem bezpieczeństwo państwa jest zdeterminowane i w pewnym sensie zależne od szerszego ujęcia ogólnoeconomicznego. Zadanie ekonomii polega bowiem na wskazywaniu ograniczeń wynikających z komplementarności celów społecznych i racjonalności gospodarowania ograniczonymi zasobami⁷. W systemie zarządzania kryzysowego nałożenie odpowiedzialności na konkretną władzę, instytucję, podmiot

⁷ Szerzej: B. Kosowski, *Współdziałanie instytucjonalne na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa ludności w Polsce*, Warszawa 2012.

gospodarczy czy osobę fizyczną pociąga za sobą skutki finansowe. Stąd też rozłożenie odpowiedzialności musi skutkować przejrzystością ponoszenia kosztów, a zatem sprawą zasadniczą pozostaje transparentny podział odpowiedzialności w całym procesie zarządzania kryzysowego.

Zakończenie

Sytuacje kryzysowe ujawniają słabe i mocne strony systemu planistycznego. Stąd też istotne jest ciągle ulepszanie reagowania na zagrożenia, m.in. poprzez ćwiczenia doskonalące. Wykonane analizy po ćwiczeniach pozwalają dokonać korekt przyjętych w planie działań likwidujących bądź minimalizujących straty materialne i ludzkie w przypadku rzeczywistego kryzysu. Ponadto w obecnej sytuacji związanej z wojną w Ukrainie dostarczane są dodatkowe realne informacje, które pozwalają na korektę opracowanych wcześniej planów. Należy więc na bieżąco dokonywać aktualizacji dokumentów planistycznych. Jest to istotny problem do rozwiązania, bowiem jednym z podstawowych zadań państwa jest zorganizowanie systemu zarządzania kryzysowego w taki sposób, by jego poziom był akceptowany przez społeczeństwo, wspomagał działalność instytucji pozarządowych i nie ograniczał w sposób administracyjny bieżącej możliwości prowadzenia działalności gospodarczej podmiotom prywatnym. W tej sytuacji postawione cele do osiągnięcia wymagają ciągłego doskonalenia poprzez:

- podnoszenie sfery bezpieczeństwa państwa realizowanego zarówno przez jednostki publiczne, jak i prywatne, w tym także jednostki pożytku publicznego,
- udoskonalenie funkcjonowania struktur zarządzania kryzysowego,
- podnoszenie sprawności systemu w wykrywaniu zagrożeń, kierowaniu przygotowaniem oraz reagowaniem na zagrożenia,
- określanie i aktualizowanie warunków prawno-organizacyjnych funkcjonującego systemu, w tym dofinansowywania podmiotów w przypadku ich rzeczywistego wykorzystania w systemie,
- rozwijanie świadomości o powinnościach obywateli oraz kształtowanie zachowań w razie wystąpienia zagrożenia.

Niezbędnym warunkiem, bez którego osiągnięcie wyznaczonych celów byłoby trudne, jest ściśle współdziałanie wszystkich podmiotów dysponujących określonymi siłami, środkami i możliwościami, przy czym zagwarantowanie najwyższego poziomu bezpieczeństwa państwa uzyskuje się na etapie współpracy koncepcyjnej, a nie tylko w trakcie reagowania na zaistniałe zagrożenie.

Bibliografia

- Baudin M., *Lean Logistics: The Nuts and Bolts of Delivering Materials and Goods*, New York 2005, <https://doi.org/10.4324/9781482278316>.
- Górski P., *Planowanie operacyjne funkcjonowania administracji publicznej i przedsiębiorstw w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny*, Warszawa 2004.
- Kosowski B., *Współdziałanie cywilno-wojskowe w sytuacji zagrożeń bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 2011.
- Kosowski B., *Współdziałanie instytucjonalne na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa ludności w Polsce*, Warszawa 2012.
- Protokoły dodatkowe do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I) oraz dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II), sporządzone w Genewie dnia 8 czerwca 1977 r.*, Dz.U. z 1992 r. poz. 175.
- Tanimoto T., *Butsuryu-Logistics no riron to jittai (Theory and Practice of Physical Distribution and Logistics)*, Hakutoshobo 2000.
- Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym*, Dz. U. z 2023 r. poz. 122.

WIKTOR HEBDA

ROSYJSKA AGRESJA MILITARNA NA UKRAINĘ A BEZPIECZEŃSTWO ENERGETYCZNE POLSKI

ABSTRAKT

W rozdziale przedstawiono wybrane aspekty bezpieczeństwa energetycznego Polski w kontekście rosyjskiej agresji na Ukrainę. Dokonano analizy aktualizacji założeń Polityki energetycznej Polski do 2040 r. z marca 2022 r. W dalszej części rozdziału odniesiono się do kondycji polskiego sektora paliw kopalnych w 2022 r. Rozważania zostały zwieńczone zwięzłą analizą prognostyczną bezpieczeństwa energetycznego Polski w perspektywie najbliższych miesięcy 2023 r.

SŁOWA KLUCZOWE: bezpieczeństwo energetyczne, polityka energetyczna, Polska, wojna w Ukrainie

ABSTRACT

Russian Military Aggression against Ukraine and Poland's Energy Security

The chapter presents selected aspects of Poland's energy security in the context of the Russian aggression against Ukraine. An analysis of the updates to the Energy Policy of Poland until 2040, adopted in March 2022 is offered. The next section describes the condition of the Polish fossil fuel sector in 2022. Finally, a concise prognostic analysis of Poland's energy security in the coming months of 2023 is outlined.

KEYWORDS: energy security, energy policy, Poland, war in Ukraine

Wprowadzenie

Atak militarny Federacji Rosyjskiej na Ukrainę ma bezpośrednie przełożenie na bezpieczeństwo energetyczne wielu państw europejskich, w tym również Polski. Nie można jednak pominąć faktu, że sygnały agresywnej polityki surowcowej Rosji były dostrzegalne już kilkanaście lat temu. Wystarczy wspomnieć o kryzysach gazowych z lat 2006–2009 spowodowanych polityką Gazpromu potocznie określaną jako „zakręcania kurka”. Państwo rosyjskie systematycznie testowało reakcję instytucji Unii Europejskiej (UE), które przez szereg kolejnych lat nie wypracowały wspólnej polityki energetycznej. Niemniej nie tylko UE nieadekwatnie reagowała wobec nacisków surowcowych Rosji, podobnie polskie władze przez wiele lat nie potrafiły zmniejszyć uzależnienia od rosyjskich węglowodorów. Tymczasem kwestia dywersyfikacji źródeł dostaw ropy czy gazu stała się palącym problemem nie tylko dla Polski, ale też innych państw Europy Środkowej. Efektywna rosyjska ofensywa inwestycyjna w infrastrukturę przesyłową (Turkish Stream, Nord Stream) miała zagwarantować Rosji dominującą rolę w dostawach gazu ziemnego na wiele lat. Nie tylko błękitne paliwo stało się ważnym elementem rosyjskiej gry politycznej wobec Europy, ale też ropa naftowa oraz węgiel kamienny. W tym kontekście Polska znalazła się w szczególnie trudnej sytuacji, wynikającej nie tylko z kapitałochłonnej transformacji energetyki, ale też braku zrozumienia ze strony partnerów z UE dla zagrożenia wynikającego z rosyjskiej polityki surowcowej.

W rozdziale przedstawiono syntetyczną analizę wpływu rosyjskiej agresji militarnej na kluczowe obszary polskiego bezpieczeństwa energetycznego. W tym kontekście postawiono zasadnicze pytanie: w jakim stopniu polska energetyka była uzależniona od rosyjskich surowców energetycznych i jak wojna w Ukrainie zmieniła sytuację w tym względzie? Wstępna, hipotetyczna odpowiedź brzmi: agresja rosyjska na Ukrainę destabilizowała bezpieczeństwo energetyczne Polski oraz przyspieszyła dywersyfikację źródeł dostaw strategicznych surowców energetycznych.

Polityka energetyczna Polski do 2040 r. i wpływ wojny w Ukrainie na jej założenia

Obecnie obowiązująca Polityka energetyczna Polski (PEP 2040) weszła w życie na początku 2021 r., czyli na rok przed agresją rosyjską na Ukrainę¹. Niewątpliwie zakładane

¹ W. Hebda, *Energy Policy of Poland Until 2040: The Challenges and Threats to Energy Security in the Next Two Decades*, „Politeja” 2022, t. 19, nr 4(79), s. 174–177.

w niej cele musiały zostać dostosowane do kształtującej się sytuacji geopolitycznej, która wysoce się skomplikowała i bezpośrednio oddziałuje na funkcjonowanie wielu państw europejskich. Polska będąc sąsiadem obu skonfliktowanych stron, tym bardziej znalazła się w trudnym położeniu, nie tylko ze względu na rosnące zagrożenie militarne, ale też w kontekście zachowania bezpieczeństwa energetycznego.

Jeszcze rok temu Rosja była dla Polski kluczowym dostawcą ropy naftowej, gazu ziemnego czy węgla kamiennego. Natomiast Ukraina stanowiła ważny węzeł tranzytowy dla rosyjskich surowców dostarczanych na rynki europejskie. Z tego względu założenia do aktualizacji PEP 2040 zostały przyjęte przez Radę Ministrów już 29 marca 2022 r. Najważniejszym zapisem wyżej wymienionego dokumentu było dodanie czwartego filaru polityki energetycznej – suwerenność energetyczna². Jest ona rozumiana jako zapewnienie szybkiego uniezależnienia krajowej gospodarki od importowanych paliw kopalnych (węgiel, ropa naftowa i gaz ziemny) oraz pochodnych (LPG, olej napędowy, benzyna) z Federacji Rosyjskiej oraz innych krajów objętych sankcjami gospodarczymi, poprzez dywersyfikację dostaw, inwestycje w moce produkcyjne, infrastrukturę liniową i magazynowanie oraz w alternatywne paliwa. Powyższy cel będzie osiągany poprzez zróżnicowane działania w obszarze polskiej energetyki. W pierwszej kolejności zakłada się zwiększenie dywersyfikacji technologicznej i rozbudowę mocy opartych o źródła krajowe. Po drugie, przewiduje się dynamiczny rozwój OZE we wszystkich sektorach. Trzecim elementem jest poprawa efektywności energetycznej, zwłaszcza w przemyśle oraz poprzez termomodernizację gospodarstw domowych. Niezwyklej wagi jest także czwarty punkt wskazujący na zdynamizowanie dywersyfikacji dostaw i zapewnienie alternatyw dla węglowodorów. W szczególności mowa tu o uniezależnieniu się od rosyjskich surowców energetycznych i wykorzystaniu alternatywnych źródeł energii nie tylko w energetyce, ale też w transporcie.

Kolejne założenia odnoszą się w głównej mierze do struktury wytwarzania energii elektrycznej, jako że potwierdzono potrzebę okresowego zwiększenia wykorzystania jednostek węglowych, m.in. w przypadku ograniczenia dostaw gazu ziemnego. Nie ulega wątpliwości, że powyższa decyzja spowolni proces dekarbonizacji. Niemniej zabezpieczenie na odpowiednim poziomie produkcji energii elektrycznej ma charakter priorytetowy. W tej materii także zwrócono uwagę na potrzebę przyspieszenia inwestycji w energetykę jądrową. Odniesiono się nie tylko do dużych elektrowni zawodowych, ale też do SMR-ów, tzn. małych reaktorów modułowych, które mogą stanowić czynnik wzmocnienia bezpieczeństwa energetycznego na poziomie lokalnym. Aktualizacja PEP

² *Polityka Energetyczna Polski do 2040 r.*, Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Załącznik do uchwały nr 22/2021 Rady Ministrów z dnia 2 lutego 2021 r., Warszawa 2021, s. 5.

2040 w niektórych obszarach jest wyraźnie niespójna z kluczowym wyznacznikiem UE, jakim jest osiągnięcie zeroemisyjnej energetyki do 2050 r. Z tego też powodu Polska będzie podejmować negocjacje w zakresie reformy mechanizmów polityki klimatycznej UE. Zakładanym celem jest dopuszczenie zwiększonego wykorzystania konwencjonalnych mocy wytwórczych (węglowych) bez ponoszenia nadmiernych kosztów wynikających z unijnej polityki klimatycznej³. Niestety, wojna w Ukrainie uwydatniła słabości polskiej elektroenergetyki w tym wymiarze, przez co w ostatnich miesiącach zauważalny był trend zwiększonej produkcji oraz konsumpcji węgla.

Polski sektor paliw kopalnych po agresji Rosji na Ukrainę

Wojna w Ukrainie już od roku kształtuje sytuację polskiego sektora paliw kopalnych z racji tego, że rosyjski agresor jeszcze w 2022 r. był najważniejszym dostawcą węglowodorów. Dokonane zbrodnie przełożyły się na konieczność ograniczenia lub wstrzymania współpracy z rosyjskim reżimem. Wiele państw europejskich, w tym Polska, zostało zmuszonych do dynamicznej dywersyfikacji źródeł oraz kierunków dostaw strategicznych surowców energetycznych. Warto podkreślić, że w niektórych sektorach proces ten nie wywołał większych zaburzeń, natomiast w innych wiązał się z działaniami *ad hoc*, które negatywnie wpływały na bezpieczeństwo energetyczne.

Z perspektywy ostatnich kilkunastu miesięcy wydaje się, że największym wyzwaniem było utrzymanie stabilności w sektorze węgla kamiennego. Warto zauważyć, że nieco ponad 20 lat temu polska produkcja sięgała poziomu ponad 100 mln ton rocznie⁴, natomiast w roku 2021 r. blisko połowę mniej, tzn. 55 mln ton⁵. Na rok 2022 planowano nieznaczną redukcję, jednakże wojna rosyjsko-ukraińska przełożyła się na zwiększone wydobycie i prawdopodobnie ten trend utrzyma się w 2023 r. Obecnie węgiel pozyskiwany jest w głównej mierze na potrzeby elektrowni zawodowych, dlatego też niezbędny jest jego import dla odbiorców indywidualnych (gospodarstwa domowe). W ostatnich latach zauważalna była tendencja do wzrastającego uzależnienia Polski od importowanego węgla, co jest konsekwencją systematycznie obniżanej własnej

³ *Założenia do aktualizacji Polityki Energetycznej Polski do 2040 r. (PEP2040). Wzmacnianie bezpieczeństwa i niezależności energetycznej*, Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Warszawa 2022, s. 1-4.

⁴ A. Szpor, K. Ziółkowska, *The Transformation of the Polish Coal Sector*, GSI Report, styczeń 2018, s. 4.

⁵ *Wyniki techniczno-ekonomiczne działalności oraz inwestycje w górnictwie węgla kamiennego w Polsce w 2021 r.*, Agencja Rozwoju Przemysłu, Katowice 2021, s. 14.

produkcji. Tym bardziej kwestia ta stała się problematyczna, ponieważ dominującym kierunkiem importu przed wybuchem wojny w Ukrainie była Rosja (ok. 62% w 2021 r.⁶).

15 kwietnia 2022 r. weszła w życie ustawa o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego, której jednym z założeń było wprowadzenie zakazu przywozu do Polski i tranzytu przez terytorium naszego kraju węgla oraz koksu pochodzących z Rosji i Białorusi⁷. Embargo oznaczało całkowitą rezygnację z węgla rosyjskiego, więc tym samym zaistniała konieczność jego zastąpienia w stosunkowo krótkim czasie. Mając na uwadze brak możliwości zwiększenia własnej produkcji (m.in. przez ograniczenia technologiczne), jedynym rozwiązaniem pozostawał import. Negocjacje spółek Skarbu Państwa zaowocowały kontrakcją węgla z Kolumbii, Australii, Indonezji oraz Kazachstanu⁸. W tym kontekście dużym wyzwaniem była reorganizacja dystrybucji wewnętrznej surowca z racji tego, że zdecydowana większość trafiała drogą morską do polskich portów (w tym celu przygotowano port w Świnoujściu). Z pewnością wątpliwym rozwiązaniem było obarczenie samorządów terytorialnych (gminy) dystrybucją węgla dla potrzeb gospodarstw domowych⁹. Nie do końca przemyślana koncepcja obrotu tym surowcem oraz jego wysoka cena przełożyły się na panikę konsumentów już w okresie wakacyjnym 2022 r. Pojawiły się także zastrzeżenia do jakości sprowadzanego z zagranicy węgla. W konsekwencji ostatnie miesiące 2022 r. charakteryzowały się dużą niestabilnością na rynku węgla, jednakże tylko w obrocie detalicznym.

Rok 2022 upłynął pod znakiem poważnych komplikacji w sektorze gazu ziemnego w Polsce. Wprawdzie już od wielu lat inwestowano w infrastrukturę umożliwiającą dywersyfikację kierunków jego dostaw, niemniej wojna w Ukrainie wyraźnie utrudniła ten proces. W tym kontekście warto wspomnieć, że uzależnienie od rosyjskiego surowca wyraźnie się obniżyło (z ok. 89% w 2016 r. do 55% w 2021 r.), głównie za sprawą uruchomienia gazoportu LNG w Świnoujściu¹⁰. Jeszcze przed wybuchem konfliktu polski rząd deklarował całkowitą rezygnację z rosyjskiego gazu. Niemniej

⁶ *Import i przywóz (nabycie wewnątrzzunijne) węgla kamiennego (stan na 22 sierpnia 2022 r.), Grudzień oraz styczeń-grudzień 2021 r.*, Agencja Rozwoju Przemysłu, Katowice 2022, s. 5.

⁷ *Ustawa z dnia 13 kwietnia 2022 r. o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego*, Dz.U. z 2022 r., poz. 835, art. 8.

⁸ W. Hebda, *Polski „cut-off” dla rosyjskich surowców energetycznych: czy to możliwe?*, „Analiza KBN” 2022, nr 12(107), s. 4.

⁹ *Ustawa z dnia 27 października 2022 r. o zakupie preferencyjnym paliwa stałego dla gospodarstw domowych*, Dz.U. z 2022 r., poz. 2236, art. 3 i n.

¹⁰ W. Hebda, *The North-South Gas Corridor in the Context of Poland's Gas Transmission System – A Perfect Opportunity to Diversify Gas Resources*, „Energies” 2021, t. 14, nr 21(7188), s. 4.

już na przełomie 2021 i 2022 r. wystąpiły problemy z przepływem błękitnego paliwa Gazociągiem Jamalskim. W kolejnych miesiącach oczywistym stało się to, że Rosjanie nie wywiążą się z kontraktu, który *notabene* obowiązywał do końca 2022 r. Ostatecznie w maju 2022 r. Polska wypowiedziała porozumienie gazowe z Rosją w sprawie Jamału. Zaistniała sytuacja oznaczała konieczność jak najszybszej finalizacji gazociągu Baltic Pipe oraz Korytarza Gazowego Północ-Południe. W przypadku pierwszej z wymienionych inwestycji oficjalne uruchomienie nastąpiło 27 września 2022 r., natomiast pełną przepustowość gazociągu osiągnięto dwa miesiące później. Baltic Pipe umożliwia import 10 mld m³ gazu w skali roku, co pokrywa ponad 60% krajowego zapotrzebowania na ten surowiec. Jednocześnie realizowano przedsięwzięcia w zakresie Korytarza Gazowego Północ-Południe, który docelowo ma stanowić system połączeń gazowych między państwami Europy Środkowej wraz z gazoportami zlokalizowanymi na wybrzeżu Morza Bałtyckiego i Adriatyckiego¹¹. W maju 2022 r. uruchomiono interkonektor Polska-Litwa, tzw. GIPL, dzięki któremu strona polska uzyskała dostęp do litewskiego gazoportu LNG w Kłajpedzie z przepustowością ok. 2 mld m³ rocznie. Natomiast pół roku później oddano do użytku interkonektor Polska-Słowacja, którego roczna przepustowość w kierunku Polski wynosi 5,7 mld m³. Do końca 2022 r. w sektorze gazu ziemnego osiągnięto cel, jakim było wybudowanie infrastruktury umożliwiającej przesył surowca z kierunków alternatywnych wobec rosyjskiego. Z pewnością w ostatnich miesiącach większym wyzwaniem dla polskiego rządu okazała się kontraktacja stosownych ilości gazu z nowymi partnerami oraz wysoka cena gazu na rynkach światowych.

W 2022 r. zdecydowanie mniejszymi komplikacjami charakteryzował się sektor ropy naftowej w Polsce. Nie można jednak zapominać, że w ostatnich dekadach polska gospodarka funkcjonowała, opierając się na rosyjskiej ropie; tylko w 2021 r. stanowiła ona blisko 61% importu¹². Niemniej jednak w przypadku potrzeby zwiększenia dostaw z innych państw istnieje techniczna możliwość zmiany tradycyjnego kierunku. W tym aspekcie kluczową inwestycją, która wydatnie wzmocniła polskie bezpieczeństwo, jest oddany do użytku już w 1991 r. Naftoport w Gdańsku. Obecne możliwości przeładunkowe to 36 mln ton ropy naftowej oraz 4 mln ton produktów naftowych rocznie. Należy podkreślić, że w ostatnich kilku latach w Naftoporcie dokonywane są coraz większe przeładunki surowca. W 2021 r. osiągnięto rekordowy wynik operacyjny na poziomie 17,9 mln ton (w 2011 r. – 9,9 mln ton). Jak już wspomniano,

¹¹ Tamże, s. 13.

¹² *Przemysł i handel naftowy. Raport roczny 2021*, Polska Organizacja Przemysłu i Handlu Naftowego, Warszawa 2022, s. 20.

moce przeładunkowe są dwukrotnie większe, dzięki czemu w przypadku wykluczenia dostaw ropociągami Przyjaźń zaistnieje możliwość uzupełnienia potrzeb przez Naftoport. Na mocy podpisanego w 2021 r. dwuletniego kontraktu między Orlenem a Rosneftem import rosyjskiej ropy zredukowano do poziomu 3,6 mln ton rocznie, jednak ze względu na embargo UE z grudnia 2022 r. (na rosyjską ropę sprowadzaną drogą morską) należy spodziewać się obniżonego wolumenu dostaw. Warto zaznaczyć, że import ropy naftowej z Rosji jeszcze w latach 2016-2019 wynosił 6-8,4 mln ton rocznie, a następnie 5,4-6,6 mln ton rocznie w latach 2019-2021¹³. Rozbudowa oraz modernizacja infrastruktury w sektorze naftowym przekłada się na zwiększone możliwości dywersyfikacji źródeł dostaw surowca do Polski, ale nadal istnieje potrzeba dalszych przedsięwzięć w kierunku całkowitego uniezależnienia się od rosyjskiej ropy i produktów ropopochodnych (olej napędowy).

Bezpieczeństwo energetyczne Polski a.d. 2023 w kontekście wojny w Ukrainie

Niewątpliwie tocząca się już od roku wojna w Ukrainie ma istotny wpływ na bezpieczeństwo energetyczne Polski. W tym też aspekcie należy sformułować kilka uwag odnośnie do kształtowania się sytuacji w kolejnych miesiącach 2023 r. Wspomniany konflikt uwypuklił dużą zależność od rosyjskich surowców energetycznych, tym samym Polska powinna jeszcze bardziej zdynamizować działania wzmacniające bezpieczeństwo energetyczne państwa, jak też regionu. Mowa tu nie tylko o realizacji kolejnych projektów infrastruktury przesyłowej czy wytwórczej, ale też o zacieśnianiu współpracy z sąsiadami oraz Unią Europejską i USA. W tej materii Polska oraz państwa z nią sąsiadujące (wchodzące w skład UE) powinny zmierzać w kierunku wspólnotowej polityki energetycznej (sektorowej), przede wszystkim w zakresie zmniejszania zależności od rosyjskich surowców oraz zwiększenia nakładów finansowych UE na modernizację i rozbudowę infrastruktury energetycznej w regionie. Należy pogłębiać polsko-amerykańską współpracę energetyczną, która może przełożyć się na zwiększoną dywersyfikację źródeł strategicznych surowców (USA są obecnie największym producentem ropy naftowej oraz gazu ziemnego). W dalszej perspektywie Polska może stać się państwem tranzytowym amerykańskiej (i nie tylko) ropy oraz gazu do Europy Środkowej i Wschodniej.

¹³ W. Hebda, *Polski „cut-off”...*, s. 2-3.

Konieczna jest intensyfikacja działań zwiększających możliwości wykorzystania odnawialnych źródeł energii; w pierwszej kolejności energetyki wiatrowej, lądowej (liberalizacja zasady 10H) oraz morskiej (zainicjowanie budowy Baltic Power). Równolegle należy zadbać o rozwój innych OZE, z tym że nacisk winien być położony na budowę średnich bądź dużych elektrowni solarnych (powyżej 100 MW) czy biomasowni. W kontekście mocy wytwórczych energii elektrycznej istotne będzie także zdynamizowanie sektora energetyki jądrowej, zwłaszcza co do możliwości instalacji SMR-ów. Nie można także zapominać o stosownym zabezpieczeniu źródeł strategicznych surowców energetycznych. Polska winna dążyć do terminowego zwiększenia produkcji węgla kamiennego, przynajmniej w perspektywie najbliższych kilkunastu miesięcy. W tym zakresie istotne będzie zmniejszenie poziomu węgla importowanego bądź też kontraktowanie surowca w korzystnej cenie. Kluczowe znaczenie będzie miało także ustabilizowanie nastrojów społecznych w kontekście sezonu grzewczego 2023/2024. Natomiast w zakresie sektora gazu ziemnego nieodzowna pozostaje kontynuacja inwestycji wzmacniających dywersyfikację i dystrybucję błękitnego paliwa. Do końca 2023 r. planowana jest rozbudowa terminalu LNG w Świnoujściu (z 6,2 do 8,3 mld m³ rocznie) oraz modernizacja krajowych sieci przesyłowych gazu ziemnego. W tym też okresie należy spodziewać się wytężonej współpracy polsko-czeskiej w kierunku budowy interkonektora gazowego Stork II i terminalu FSRU w Gdańsku (pływający terminal gazowy). W przypadku sektora ropy naftowej najważniejszym przedsięwzięciem powinno być zwiększenie możliwości przeładunkowych w gdańskim Naftoporcie. W tym względzie konieczne jest oddanie do użytku nowego stanowiska do rozładunku ropy naftowej z tankowców. Konieczne będzie także zwiększenie możliwości magazynowych ropy oraz gazu ziemnego. Wyzwaniem w najbliższych miesiącach pozostanie także modernizacja krajowego systemu elektroenergetycznego. Warto przypomnieć, że w listopadzie 2022 r. prezes URE oraz szefowie pięciu największych dystrybutorów energii elektrycznej podpisali Kartę efektywnej transformacji sieci dystrybucyjnych polskiej energetyki. Jej zasadniczym celem jest odpowiednie przygotowanie systemu energetycznego do przyłączenia nowych mocy wytwórczych energii elektrycznej, w głównej mierze z OZE (solarna, wiatrowa).

Zakończenie

Rosyjska agresja na Ukrainę wyraźnie zdestabilizowała bezpieczeństwo energetyczne Polski, o czym świadczy konieczność aktualizacji Polityki energetycznej Polski do 2040 r. W tym też okresie największe wyzwanie stanowiła rezygnacja z rosyjskich paliw

kopalnych (węgiel, gaz ziemny), tym samym potrzeba niezwłocznego zapewnienia dostaw z alternatywnych źródeł. Generalnie należy pozytywnie ocenić działania polskich władz, w efekcie których zagwarantowano import węgla kamiennego, gazu ziemnego i ropy naftowej na odpowiednim poziomie. Niemniej w tym względzie słabością kreowanej polityki surowcowej *ad hoc* była i wciąż jest cena nośników energii (choć nie można zapominać, że jest to problem globalny). Z pewnością wojna w Ukrainie przełożyła się na dynamizację przedsięwzięć na rzecz zwiększania dywersyfikacji kierunków i źródeł strategicznych surowców energetycznych, zwłaszcza gazu ziemnego. Ponadto uwydatniła słabości polskiej energetyki, którymi są m.in. miks energetyczny zdominowany przez węgiel, wciąż niewielki udział OZE w elektroenergetyce, czy też wymuszona dywersyfikacja źródeł dostaw surowców energetycznych (zwłaszcza węgla kamiennego). Wydaje się, że rozpoczęte oraz planowane działania w zakresie szeroko pojętej energetyki będą mieć pozytywne przełożenie na bezpieczeństwo energetyczne Polski w 2023 r. Niemniej jednak kwestia ta jest sprzężona zwłaszcza z regionalną sytuacją polityczno-gospodarczą. Z tego względu wciąż istotny wpływ na polskie bezpieczeństwo energetyczne będzie mieć konflikt rosyjsko-ukraiński.

Bibliografia

- Hebda W., *Energy Policy of Poland Until 2040: The Challenges and Threats to Energy Security in the Next Two Decades*, „Politeja” 2022, t. 19, nr 4(79), s. 167-186, <https://doi.org/10.12797/Politeja.19.2022.79.10>.
- Hebda W., *Polski „cut-off” dla rosyjskich surowców energetycznych: czy to możliwe?*, „Analiza KBN” 2022, nr 12(107), s. 1-5.
- Hebda W., *The North-South Gas Corridor in the Context of Poland’s Gas Transmission System – A Perfect Opportunity to Diversify Gas Resources*, „Energies” 2021, t. 14, nr 21(7188), <https://doi.org/10.3390/en14217188>.
- Import i przywóz (nabycie wewnątrznijne) węgla kamiennego (stan na 22 sierpnia 2022 r.), Grudzień oraz styczeń-grudzień 2021 r.*, Agencja Rozwoju Przemysłu, Katowice 2022.
- Polityka Energetyczna Polski do 2040 r.*, Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Załącznik do uchwały nr 22/2021 Rady Ministrów z dnia 2 lutego 2021 r., Warszawa 2021.
- Przemysł i handel naftowy. Raport roczny 2021*, Polska Organizacja Przemysłu i Handlu Naftowego, Warszawa 2022.
- Szpor A., Ziółkowska K., *The Transformation of the Polish Coal Sector*, GSI Report, styczeń 2018.
- Ustawa z dnia 13 kwietnia 2022 r. o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego*, Dz.U. z 2022 r., poz. 835.

Ustawa z dnia 27 października 2022 r. o zakupie preferencyjnym paliwa stałego dla gospodarstw domowych, Dz.U. z 2022 r., poz. 2236.

Wyniki techniczno-ekonomiczne działalności oraz inwestycje w górnictwie węgla kamiennego w Polsce w 2021 r., Agencja Rozwoju Przemysłu, Katowice 2021.

Założenia do aktualizacji Polityki Energetycznej Polski do 2040 r. (PEP2040). Wzmacnianie bezpieczeństwa i niezależności energetycznej, Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Warszawa 2022.

ARKADIUSZ NYZIO

INWAZJA FEDERACJI ROSYJSKIEJ NA UKRAINĘ A BEZPIECZEŃSTWO WEWNĘTRZNE POLSKI

ABSTRAKT

Rosyjska napaść na Ukrainę w 2022 r. doprowadziła do istotnych zmian w polityce bezpieczeństwa wewnętrznego Polski. Wpisują się one w trend zaostrzania przepisów karnych, rozbudowy uprawnień służb, częstych zmian prawa i stosowania rozwiązań *ad hoc*. W niniejszym rozdziale omawiane są najważniejsze działania w tym obszarze, ogólne kierunki możliwego rozwoju wypadków, jak również główne problemy i wyzwania.

SŁOWA KLUCZOWE: Policja, Straż Graniczna, Ukraina, wojna, uchodźcy

ABSTRACT

The 2022 Russian Invasion of Ukraine and Polish Internal Security

The 2022 Russian invasion of Ukraine led to significant changes in Poland's internal security policy. They are consistent with previously observed trends, such as adopting more stringent criminal law measures and expanding the powers of law enforcement agencies, combined with employing frequent amendments and *ad hoc* legislation. In this chapter, the most important events and likely future developments in the internal security field are examined. Furthermore, the author discusses various problems and challenges faced by the system.

KEYWORDS: Police, Polish Border Guard, Ukraine, war, refugees

Wstęp

W tym rozdziale przedstawione zostaną wybrane aspekty polityki i aparatu bezpieczeństwa wewnętrznego Polski w kontekście konsekwencji napaści Federacji Rosyjskiej (FR) na Ukrainę 24 lutego 2022 r. Przedmiotem zainteresowania autora są przede wszystkim Straż Graniczna (SG), Policja i Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ABW), a także Służba Kontrwywiadu Wojskowego (SKW) i Żandarmeria Wojskowa (ŻW). Uwaga zostanie poświęcona również administracji cywilnej: Ministerstwu Spraw Wewnętrznych i Administracji (MSWiA), Kancelarii Prezesa Rady Ministrów (KPRM), Rządowemu Centrum Bezpieczeństwa (RCB), Urzędowi do Spraw Cudzoziemców (UdSC), ministrowi koordynatorowi służb specjalnych oraz prokuraturze.

Artykuł jest oparty na materiałach źródłowych, uzupełnionych przez archiwalne wydania prasowe. Najpierw opisane zostanie tzw. specjalne prawodawstwo, a następnie kwestia ścigania sprawców przestępstw. W zastępującej podsumowanie części pt. *Wyzwania* przedstawiono okoliczności, które będą najsilniej oddziaływać na omawiany obszar w najbliższym czasie¹.

Specjalne prawodawstwo

Jeszcze przed inwazją przy rządzie utworzono dwa międzyresortowe zespoły: ds. przyjęcia uchodźców² i ds. opracowania programu przyjęcia poszkodowanych i rannych³. Zajmują się one m.in. oceną wpływu migracji na bezpieczeństwo wewnętrzne i porządek publiczny.

Skala wywołanej przez inwazję migracji (obecnie w Polsce przebywa ok. 1,3 mln uchodźców z Ukrainy) wymusiła wiele zmian prawnych. Już w marcu 2022 r. została przyjęta tzw. specustawa pomocowa⁴. W dużym stopniu ułatwiła ona przyjmowanie uchodźców, legalizując ich pobyt i umożliwiając podjęcie pracy.

¹ Artykuł oddaje stan na dzień 5 II 2023 r.

² Zarządzenie nr 37 Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 lutego 2022 r. w sprawie Międzyresortowego Zespołu do spraw przyjęcia przez Rzeczpospolitą Polską osób napływających z terytorium Ukrainy, M.P. z 2022 r. poz. 268.

³ Zarządzenie nr 36 Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 lutego 2022 r. w sprawie Międzyresortowego Zespołu do spraw opracowania programu przyjęcia przez Rzeczpospolitą Polską osób poszkodowanych i rannych napływających z terytorium Ukrainy, M.P. z 2022 r. poz. 267.

⁴ Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, Dz. U. z 2022 r. poz. 583.

Utworzono też dwie nowe funkcje pełnomocników rządu: ds. uchodźców⁵ i ds. bezpieczeństwa przestrzeni informacyjnej⁶. Pierwszą z nich objął Paweł Szefernaker, sekretarz stanu w MSWiA odpowiedzialny za nadzorowanie wojewodów i współpracę z samorządami. Drugą powierzono Stanisławowi Żarynowi, wówczas dyrektorowi Departamentu Bezpieczeństwa Narodowego KPRM i rzecznikowi prasowemu ministra koordynatora służb specjalnych. W odniesieniu do obowiązków obu pełnomocników prawodawca posłużył się sformułowaniem „koordynacja”, wskazującym na uprawnienia władcze. Nie wyjaśnił jednak, w jaki sposób miałyby być one realizowane. Przykładowo Żaryn ma koordynować realizację czynności analityczno-informacyjnych służb specjalnych, co nie ma umocowania w ich ustawach kompetencyjnych. W praktyce jego aktywność to przede wszystkim dementowanie rosyjskiej propagandy na podstawie informacji otrzymanych od służb.

Obecnie ważą się losy tzw. komisji weryfikacyjnej ds. wpływów FR. Ciało, którego utworzenie zaproponowała w grudniu 2022 r. sejmowa większość, miałoby zajmować się badaniem, w jaki sposób w latach 2007-2022 Moskwa wpływała na działanie polskiego państwa i bezpieczeństwo wewnętrzne RP. Aktualnie projekt jest na etapie prac w komisji sejmowej.

Inną ważną specustawą jest tzw. ustawa sankcyjna⁷. Jej drogą ustanowiono listę osób i podmiotów objętych sankcjami, powierzając szefowi MSWiA obowiązek jej prowadzenia. Jest ona kształtowana dzięki informacjom służb, np. ABW. Obecnie znajduje się na niej 38 osób i 39 podmiotów, m.in. Kaspersky Lab i Wildberries. Sankcje mają charakter zindywidualizowany, od pełnego instrumentarium (w tym zamrożenia środków) do wpisu do wykazu cudzoziemców, których pobyt na terytorium RP jest niepożądany (prowadzi go szef UdSC).

⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 kwietnia 2022 r. w sprawie ustanowienia Pełnomocnika Rządu do spraw uchodźców wojennych z Ukrainy, Dz. U. z 2022 r. poz. 721.

⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 sierpnia 2022 r. w sprawie ustanowienia Pełnomocnika Rządu do spraw Bezpieczeństwa Przestrzeni Informacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 2022 r. poz. 1714.

⁷ Ustawa z dnia 13 kwietnia 2022 r. o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego, Dz. U. z 2022 r., poz. 835.

Postępowania karne

Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości i wojenne

Tuż po rozpoczęciu „specjalnej operacji” przez Rosję Ukraina zwróciła się do Polski o pomoc w postawieniu odpowiedzialnych za nią osób przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym (MTK) w Hadze, zajmującym się rozliczaniem sprawców ludobójstw, zbrodni przeciwko ludzkości i wojennych oraz, co ważne w tym przypadku, agresji. Ukraina i FR nie ratyfikowały jednak Rzymskiego Statutu MTK i poprawek do niego, co komplikuje jurysdykcję MTK. Nie ma wątpliwości, że Moskwa łamie prawo, ale do ewentualnego rozliczenia jej włodarzy może być potrzebny trybunał *ad hoc*. Tym niemniej po przedstawieniu sprawy prokuratorowi MTK (*referral*) przez szereg państw, w tym Polskę, 2 marca trybunał wszczął śledztwo w sprawie sytuacji w Ukrainie (w okresie od listopada 2013 r.), badając ją pod kątem ludobójstwa oraz zbrodni wojennych i przeciwko ludzkości.

W Polsce już 28 lutego na polecenie prokuratura generalnego wszczęto śledztwo w sprawie wojny napastniczej prowadzonej przez Rosję we współpracy z Białorusią. Rozważane są też inne czyny zabronione. Powstał zespół śledczy, w skład którego wchodzi prokuratorzy oraz funkcjonariusze ABW i Policji. Jego prace koordynuje prokurator krajowy Dariusz Barski. Prowadzone są rozmowy z uchodźcami, potencjalnymi świadkami zamachów na życie jeńców wojennych i ludności cywilnej (do października przesłuchano 1,4 tys. osób). Warszawa zadeklarowała bliską współpracę z Kijowem i wnioskowanie do innych państw o udzielenie pomocy prawnej⁸. 25 marca Ukraina, Polska i Litwa powołały wspólny zespół śledczy (*joint investigation team*, JIT). W kolejnych miesiącach dołączyły do niego Łotwa, Estonia, Słowacja i Rumunia, a także MTK.

W polskim prawie spenalizowane są nie tylko wszczynanie i prowadzenie wojny napastniczej, ale też publiczne nawoływanie do jej wszczęcia oraz pochwalanie jej wszczęcia lub prowadzenia. Głośna była sprawa świdniczanina Marcina Mikołajka, który od lat w mediach społecznościowych wspierał działania Rosji w Ukrainie, a później poparł „specjalną operację”. W maju ubiegłego roku usłyszał w związku z tym zarzuty, a następnie uciekł z Polski w obawie przed procesem pokazowym i stał się instrumentem propagandy Moskwy oraz Mińska. W styczniu 2023 r. do sądu trafił

⁸ Informacja ministra sprawiedliwości, 1 III 2022, www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/dzialania-ministerstwa-sprawiedliwosci-i-polskiej-prokuratury-wobec-wojny-na-ukrainie, 5 II 2023; S. Żaryn, *W ostatnich dniach...* [wpis na Twitterze], 6 III 2022, [online] twitter.com/StZaryn/status/1500387021747101704?ref_src=twsrc%5Etfw, 5 II 2023.

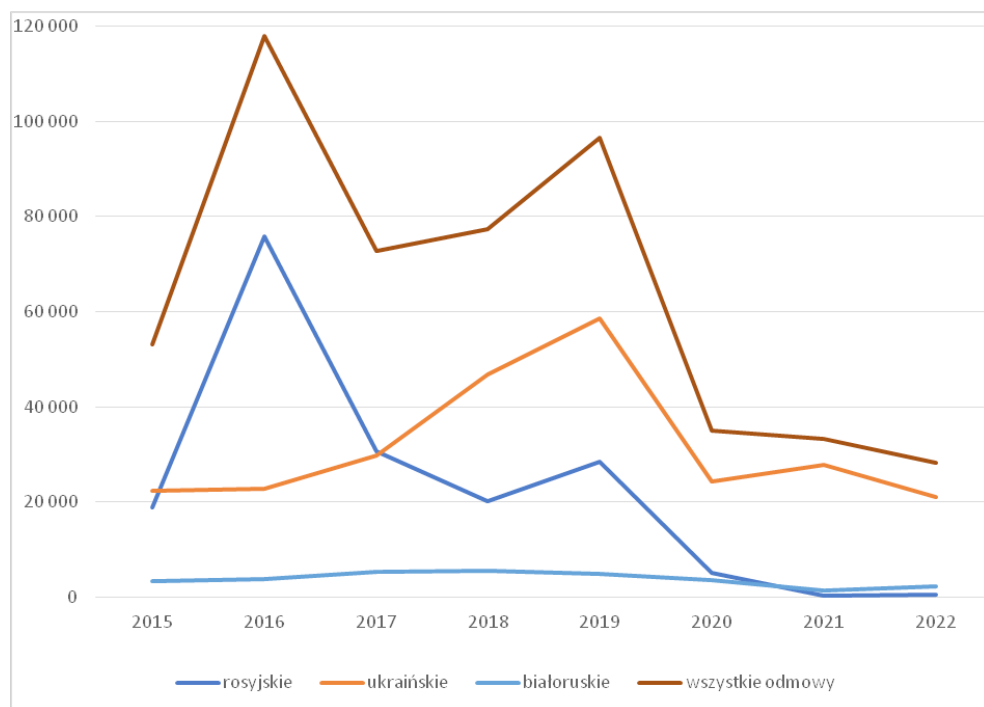
dotyczący go akt oskarżenia. W prokuraturach toczą się podobne sprawy, a zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa składała m.in. ABW⁹.

Przestępczość graniczna

We wrześniu 2022 r., spodziewając się ogłoszenia częściowej mobilizacji w FR, w porozumieniu z krajami bałtyckimi, szef MSWiA *de facto* zamknął przejścia graniczne dla Rosjan. Trzy miesiące później podpisano umowę na budowę bariery elektronicznej na granicy z Rosją, wzorem fortyfikowanej w ostatnich miesiącach granicy z Białorusią. Jeśli zaś chodzi o granicę polsko-ukraińską, to od 25 lutego 2022 r. na wszystkich drogowych przejściach granicznych umożliwiono uchodźcom przejście na polską stronę w ruchu pieszym. Nie oznacza to otwarcia granicy – zewnętrzna granica UE pozostaje strzeżona, a kodeks graniczny Schengen obowiązuje. Zwalczane są wszelkie formy przestępczości granicznej. Stwierdzano m.in. brak podstaw do pobytu, np. z uwagi na brak dokumentów podróży czy przemieszczanie się bez związku z wojną. Zatrzymywano także Ukraińców poszukiwanych przez instytucje krajowe i służby innych państw, w tym osoby, wobec których wydano europejski nakaz aresztowania czy wystawiono czerwoną notę Interpolu (*red notice*). Wciąż zatrzymywani są przedstawiciele różnych nacji, w tym Polacy i Ukraińcy, zajmujący się pomaganiem w nielegalnym przekraczaniu granicy na różnych odcinkach, organizowaniem transportów czy umożliwianiem pobytu przez fikcyjną działalność gospodarczą (*vide* grupa łódzka). Prowadzona jest także kontrola legalności zatrudnienia cudzoziemców, w tym Ukraińców. Spośród ponad 28 tys. cudzoziemców, którzy w ubiegłym roku spotkali się z odmową wjazdu do UE przez polskie przejścia, 75% stanowili obywatele Ukrainy. W latach 2015-2022 odpowiadają za blisko połowę odmów. Ilustruje to wykres 1.

⁹ S. Żaryn, ABW w ostatnim czasie... [wpis na Twitterze], 10 VI 2022, [online] twitter.com/StZaryn/status/1535272247069495297, 5 II 2023.

Wykres 1. Odmowy wjazdu do UE przez polską granicę z podziałem na obywatelstwo

Źródło: opracowanie własne na podstawie corocznych „Informacji Statystycznych” Straży Granicznej.

Liczba odmów udzielonych Ukraińcom jest od kilku lat najwyższa spośród wszystkich nacji, co wynika ze skali ruchu. W przypadku co siódmego Ukraińca przesłanką odmowy było w 2022 r. „stwarzanie zagrożenia” dla Polski lub UE. W identyfikowaniu takich osób polscy pogranicznicy korzystają z informacji strony ukraińskiej, opierając się na umowie o współpracy granicznej z 1993 r. Liczba wydaje się wysoka, ale osoby „stwarzające zagrożenie”, a przynajmniej te wykryte, stanowiły 0,03% Ukraińców, którzy wjechali w ubiegłym roku do Polski.

Na rozpatrzenie w Senacie czeka uchwalona przez Sejm w styczniu 2023 r. ustawa zaostrzająca przepisy migracyjne, rozwijająca korzystanie z systemu SIS II i (zgodnie z trendem) przenosząca niektóre uprawnienia z szefa UdSC na komendanta głównego SG¹⁰. Przykładowo obecnie decyzję o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu, a co za tym idzie, także o zakazie ponownego wjazdu na obszar Schengen (obecnie –

¹⁰ Ustawa o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw, druk senacki nr 907, 27 I 2023.

maksymalnie 5 lat, po zmianie – 10), wydają komendanci oddziałów i placówek SG. Organem wyższego stopnia w stosunku do nich jest szef UdSC. Jeśli ustawa wejdzie w życie bez zmian, stanie się nim komendant główny SG. Będzie to kolejna sytuacja, w której organem odwoławczym od decyzji SG jest SG.

Cudzoziemcy a przestępczość

Drogą specustawy pomocowej sądy zostały zobowiązane do orzekania wyższych kar za określone przestępstwa w zdefiniowanych „widełkach”, jeśli popełniono je „w czasie trwania konfliktu zbrojnego na terytorium Ukrainy”. Chodzi o przestępstwa przeciwko wolności uchodźców: pozbawienie wolności, zmuszanie do określonego zachowania i uprawiania prostytucji, stręczycielstwo, sutenerstwo i kuplerstwo czy handel ludźmi. Przykładowo, zgodnie z przepisami kk, w normalnym trybie zmuszenie do prostytucji podlega karze pozbawienia wolności w wymiarze 1-10 lat. Natomiast zgodnie z pierwotną (marcową) wersją specustawy pomocowej sąd został zobowiązany, aby w kontekście ukraińskim orzekać karę pozbawienia wolności w wysokości 8-15 lub 25 lat.

W lipcu 2022 r. przyjęto kontrowersyjną nowelizację prawa karnego¹¹, zmieniającą szereg ustaw, m.in. wspomnianą specustawę. Nowela usuwa z systemu karę 25 lat więzienia jako karę odrębną i wprowadza „elastyczny wymiar kar”. Po wejściu jej w życie, co stanie się (w większości) 14 marca br., przedstawione wcześniej przepisy zostaną uelastycznione (tryb zwykły: 1-10 lub 2-15 lat; tryb wojenny: 8-25 lat), co otworzy drogę do wyższych wyroków.

W chwili zamykania artykułu nie były znane pełne dane dotyczące przestępczości w 2022 r. Wstępne informacje Policji wskazują, że uchodźcy są popularnym celem przestępców. Chodzi zwłaszcza o kradzieże (np. dokumentów) i oszustwa (np. związane z wynajmowaniem mieszkania). Odnotowywano przypadki nawoływania do przestępstw z nienawiści i ataków na uchodźców. Do pierwszych zatrzymań w tych sprawach doszło krótko po rozpoczęciu inwazji. Policja rozpoczęła w związku z tym działania informacyjne w języku ukraińskim.

Jeśli chodzi o odwrotny wymiar zjawiska, czyli przestępczość migrantów, to trzeba zaznaczyć, że liczba przestępstw zwiększa się wraz z rosnącą populacją. Zasadnicza wątpliwość dotyczy skali i kierunków zjawiska. Dostępne obecnie dane nie wskazują na niepokojące względem poprzednich lat zmiany. Ponownie odnotowano wzrost przypadków kradzieży sklepowych, ale ma to raczej związek z pauperyzacją społe-

¹¹ Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2022 r. poz. 2600.

czeństwa, a nie migracją. Zauważono natomiast udział Ukraińców w kolizjach i wypadkach drogowych¹².

Szpiegostwo

Operacjom wojskowym zawsze towarzyszy wzmożona aktywność szpiegowska. Nad Wisłą intensywna penetracja wywiadowcza ze strony FR jest widoczna od kilku lat. O ile jednak w latach 2015-2019 wydano 5 rosyjskich dyplomatów i zatrzymano 3 osoby pod zarzutem szpiegostwa na rzecz FR¹³, o tyle przez ostatni rok ABW i SKW wykryły kilku działających w Polsce szpiegów Kremla oraz zidentyfikowały 45 Rosjan prowadzących działania wywiadowcze pod przykryciem dyplomatycznym¹⁴. W 2018 r. wszystkie państwa UE wydały ok. 70 rosyjskich dyplomatów, a w 2022 r. – ok. 490 (najwięcej z Bułgarii i Polski)¹⁵.

W lutym 2022 r. zatrzymano Pabla Gonzáleza, hiszpańskiego dziennikarza rosyjskiego pochodzenia. Został oskarżony o pracę na rzecz Głównego Zarządu Wywiadowczego (GRU). Dla jej cywilnego odpowiednika, Służby Wywiadu Zagranicznego, miał zaś pracować zatrzymany w marcu ubiegłego roku Tomasz Lichocki, wieloletni warszawski urzędnik i m.in. członek Komisji do spraw likwidacji Wojskowych Służb Informacyjnych. Śledztwo wciąż trwa. Z kolei w kwietniu 2022 r. ŻW, dzięki współdziałaniu z SKW, zatrzymała Rosjanina i Białorusina. Mieli oni dostarczać GRU informacje na temat polskich jednostek wojskowych. Pod koniec roku do sądu wpłynęły akty oskarżenia. Natomiast w styczniu bieżącego roku doszło do nieprawomocnego skazania dwóch polskich przedsiębiorców zatrzymanych jeszcze w 2021 r. przez ABW. W ich przypadku chodziło o relację z Federalną Służbą Bezpieczeństwa FR.

W związku z tymi sprawami wiosną i jesienią 2022 r. oraz na początku 2023 r. w mediach pojawiały się zapowiedzi nowych uregulowań dotyczących zwalczania szpiegostwa, ponoć inspirowanych rozwiązaniami francuskimi. Obowiązującym przepisom wytykano niewystarczającą dotkliwość sankcji skutkującą niewielkim potencjałem odstraszenia i zbyt wąską regulację (np. brak penalizacji aktywności prowadzącej do szpiegostwa lub służącej mu). Przedstawiciele obozu władzy zapowiadali m.in. karę dożywocia dla szpiega-funkcjonariusza publicznego, penalizację oferentstwa czy stworzenie nowego przestępstwa – szpiegostwa nieumyślnego. Poza tym uprawnienia

¹² I. Kacprzak, *Nie wszystkich Ukraińców witamy z otwartymi ramionami*, „Rzeczpospolita”, 26 VII 2022.

¹³ ABW w latach 2015-2019, s. 2, [online] <http://www.abw.gov.pl/download/1/2908/ABWwlatach2015-2019.pdf>, 3 II 2023.

¹⁴ G. Zawadka, I. Kacprzak, *Wyroki dla szpiegów*, „Rzeczpospolita”, 2 II 2023.

¹⁵ E. Kaca, *Szpiegostwo Rosji w UE – metody działania i wyzwania*, „Biuletyn PISM” 2023, nr 5.

ABW dotyczące zapobiegania i zwalczania terroryzmu miałyby zostać „rozszerzone na przestępstwa o charakterze szpiegowskim”¹⁶. Być może chodzi m.in. o prowadzenie kontroli operacyjnej w trybie analogicznym do tego, jaki wprowadzono w 2016 r. drogą tzw. ustawy antyterrorystycznej. Jak dotąd projekt tych zmian nie został opublikowany.

Za sprawą wspomnianej lipcowej noweli prawa karnego zmieni się wysokość kar. Obecnie udział w działalności obcego wywiadu zagrożony jest karą pozbawienia wolności 1-10 lat (i na razie tak zostanie), natomiast udział lub działanie na jego rzecz połączone z przekazaniem informacji mogących wyrządzić szkodę Polsce – przynajmniej 3 lata. Po 14 marca 2023 r. będzie to 3-20 lat. Z kolei za organizowanie lub kierowanie działalnością obcego wywiadu grozić będzie kara 5-25 lat (obecnie: nie krótsza niż 5 lat lub 25 lat).

Wyzwania (zamiast podsumowania)

Przy założeniu, że szybki koniec wojny jest mało prawdopodobnym scenariuszem, na rozwój sytuacji w obszarze bezpieczeństwa wewnętrznego będą miały wpływ głównie dwie kwestie: finansowo-kadrowa i wyborcza.

Tak jak pandemia, kryzys migracyjny obnażył braki kadrowe aparatu – tym większe, że w praktyce zlikwidowano Obronę Cywilną (rząd pracuje nad projektem ustawy o ochronie ludności i o stanie klęski żywiołowej – jego robocza wersja jest niezgodna z konstytucją). Ponownie luki kadrowe zasypywano specjalnymi nadgodzinami funkcjonariuszy, m.in. Policji, SG i ABW. 1 stycznia 2022 r. wszedł w życie nowy program modernizacji służb, obejmujący lata 2022-2025. Jego realizacja ma doprowadzić do rozbudowy infrastruktury i zwiększenia liczby etatów, m.in. w Policji i SG. Jednakże nawet wypełnienie planowanych etatów, co nie będzie łatwe, nie wystarczy do pokrycia zapotrzebowania. Wartościowych kandydatów, których deficyt jest wielkim problemem, nie przyciągnie się do służb niskimi zarobkami i politycznymi kontrowersjami (*vide* aktywność SG na granicy z Białorusią oraz rozliczne „wpadki” wizerunkowe Policji). Na razie rząd próbuje powstrzymać przemęczonych i sfrustrowanych funkcjonariuszy przed odejściem na emeryturę, oferując im np. specjalny dodatek motywacyjny (tzw. dziadkowe).

W związku z planowanymi na jesień 2023 r. wyborami parlamentarnymi należy spodziewać się nasilenia antyukraińskiej propagandy, prowadzonej pod szyldami

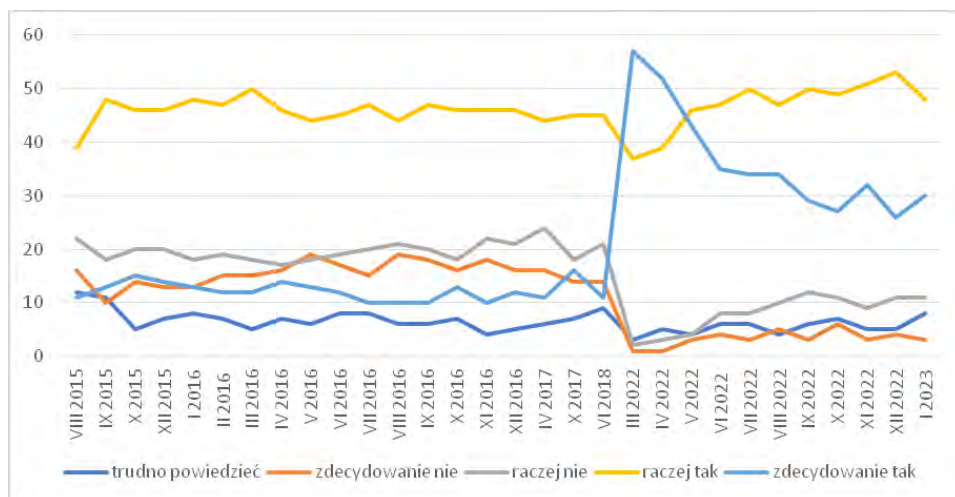
¹⁶ Informacja ministra sprawiedliwości, 29 III 2022, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/zmiany-w-kodeksie-karnym-zwiazane-z-zagrozeniem-bezpieczenstwa-panstwa>, 5 II 2023; I. Kacprzak, *Rosyjski szpieg persona non grata*, „Rzeczpospolita”, 24 III 2022.

„neutralności”, „geopolityki” i „realizmu”, zazwyczaj przez skrajną prawicę: „trutherów”, antysemitów, antyszczepionkowców, panslawistów i neopogan. „Specjalnej operacji” towarzyszy prowadzona na wielką skalę (także w Polsce) operacja dezinformacyjna, częściowo sterowana, ale też spontaniczna, wynikająca z osobowości autorytarnej i mentalności spiskowej części społeczeństw lub je eksploatująca. Zalew fake newsów, kolportowanych przez wyspecjalizowane w teoriach spiskowych konta, grupy i portale, dotyczy też spraw związanych z bezpieczeństwem, np. fali przestępstw rzekomo popełnianych przez uchodźców. Wiosną 2022 r. zablokowano (prawdopodobnie stała za tym ABW) wiele stron internetowych szerzących kremlowską propagandę, na czele z popularną „spiskową” telewizją internetową. Niezbędne są kolejne kroki w tym kierunku. W marcu RCB zdefiniowało sześć popularnych fałszywych linii narracji, koncentrujących się na rzekomo uprzywilejowanej pozycji Ukraińców w Polsce i przypominających popularny koncept „wielkiego zastąpienia” (*great replacement*)¹⁷. Wprawdzie żadna z sił politycznych głównego nurtu nie odwołuje się do tych haseł wprost, ale ich echa przebrzmiewają w narracji Konfederacji, nazywanej w związku z tym w sieci „Konfederosją” i „Konfabulacją”.

Zdecydowana większość Polaków wciąż popiera sprawę ukraińską, więc sięganie po tego rodzaju narrację nie opłaca się najważniejszym ugrupowaniom. Jednakże może się to zmienić, jako że entuzjazm Polaków słabnie. Obrazuje to wykres 2.

¹⁷ RCB, *Rosyjskiej agresji zbrojnej...* [wpis na Twitterze], 2 III 2022, twitter.com/RCB_RP/status/1498991005307080707, 5 II 2023.

Wykres 2. Czy Polska powinna przyjmować ukraińskich uchodźców? Odpowiedzi w badaniach Centrum Badania Opinii Społecznej (w %)

Do czerwca 2018 r. pytanie brzmiało: „W związku z konfliktem na wschodzie Ukrainy odnotowano także wzrost liczby uchodźców z tego kraju. Czy, Pana(i) zdaniem, Polska powinna przyjąć ukraińskich uchodźców z terenów objętych konfliktem?”. Później zmieniono je na: „Czy, Pana(i) zdaniem, Polska powinna przyjmować ukraińskich uchodźców z terenów objętych konfliktem?”.

Źródło: opracowanie własne na podstawie komunikatów Centrum Badania Opinii Społecznej.

Im trwalszy okaże się ten trend, tym śміiej będzie politycznie instrumentalizowany. To zaś przyczyniać się będzie do jego dalszej konsolidacji i pogłębienia. Efektem może być sekurytyzacja obecności Ukraińców w Polsce i konflikty międzygrupowe – zwłaszcza gdyby w przyszłym rządzie znalazła się Konfederacja. Mechanizm ten ma (i będzie miał) bezpośredni wpływ na skłonność organów ścigania do podejmowania działań. Na „policyjnym” poziomie kluczowe jest egzekwowanie zakazu publicznego nawoływania do nienawiści. Z kolei na szczeblu „politycznym” wiodącą rolę powinna odgrywać ABW, uznając otwarcie wrogie wobec Ukrainy i ukraińskich uchodźców ruchy społeczne za stwarzające zagrożenie godzące w bezpieczeństwo wewnętrzne Polski i jej porządek konstytucyjny.

Wojna wzmocniła w polskich służbach i polityce trendy centralizmu, skupienia na represyjności i poszerzania uprawnień. Tymczasem po ustaniu zjawisk będących przyczyną ich wprowadzenia prawne i funkcjonalne zmiany stają się nową normą. Dwa poprzednie kryzysy, pandemiczny i migracyjny na granicy z Białorusią, zostały jak dotąd zmarnowane. Polski nie stać na zmarnowanie trzeciego.

Bibliografia

- ABW w latach 2015-2019, [online] <http://www.abw.gov.pl/download/1/2908/ABWwlatach2015-2019.pdf>.
- Informacja ministra sprawiedliwości, 1 III 2022, [online] www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/dzialania-ministerstwa-sprawiedliwosci-i-polskiej-prokuratury-wobec-wojny-na-ukrainie.
- Informacja ministra sprawiedliwości, 29 III 2022, [online] <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/zmiany-w-kodeksie-karnym-zwiazane-z-zagrozeniem-bezpieczenstwa-panstwa>.
- Kaca E., Szpiegostwo Rosji w UE – metody działania i wyzwania, „Biuletyn PISM” 2023, nr 5.
- Kacprzak I., Rosyjski szpieg persona non grata, „Rzeczpospolita”, 24 III 2022.
- Kacprzak I., Nie wszystkich Ukraińców witamy z otwartymi ramionami, „Rzeczpospolita”, 26 VII 2022.
- RCB, Rosyjskiej agresji zbrojnej... [wpis na Twitterze], 2 III 2022, [online] twitter.com/RCB_RP/status/1498991005307080707.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 kwietnia 2022 r. w sprawie ustanowienia Pełnomocnika Rządu do spraw uchodźców wojennych z Ukrainy, Dz. U. z 2022 r. poz. 721.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 sierpnia 2022 r. w sprawie ustanowienia Pełnomocnika Rządu do spraw Bezpieczeństwa Przestrzeni Informacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 2022 r. poz. 1714.
- Ustawa o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw, druk senacki nr 907, 27 I 2023.
- Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, Dz. U. z 2013 r. poz. 1650.
- Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, Dz. U. z 2022 r. poz. 583.
- Ustawa z dnia 13 kwietnia 2022 r. o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego, Dz. U. z 2022 r., poz. 835.
- Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2022 r. poz. 2600.
- Zarządzenie nr 36 Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 lutego 2022 r. w sprawie Międzyresortowego Zespołu do spraw opracowania programu przyjęcia przez Rzeczpospolitą Polską osób poszkodowanych i rannych napływających z terytorium Ukrainy, M.P. z 2022 r. poz. 267.
- Zarządzenie nr 37 Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 lutego 2022 r. w sprawie Międzyresortowego Zespołu do spraw przyjęcia przez Rzeczpospolitą Polską osób napływających z terytorium Ukrainy, M.P. z 2022 r. poz. 268.
- Zawadka G., Kacprzak I., Wyroki dla szpiegów, „Rzeczpospolita”, 2 II 2023.
- Żaryn S., W ostatnich dniach... [wpis na Twitterze], 6 III 2022, [online] twitter.com/StZaryn/status/1500387021747101704?ref_src=twsrc%5Etfw.
- Żaryn S., ABW w ostatnim czasie... [wpis na Twitterze], 10 VI 2022, [online] twitter.com/StZaryn/status/1535272247069495297.

MATEUSZ KOLASZYŃSKI

BEZPIECZEŃSTWO WYWIADOWCZE POLSKI PO 24 LUTEGO 2022 ROKU

ABSTRAKT

Celem rozdziału jest analiza aktualnego statusu polskiej wspólnoty wywiadowczej. Agresja Rosji na Ukrainę zapoczątkowała na całym świecie diametralną zmianę w tym obszarze funkcjonowania państwa. Niniejszy artykuł składa się z dwóch zasadniczych części. W pierwszej przedstawiono działalność polskich służb wywiadowczych w nowej sytuacji. W drugiej skupiono się na perspektywie reform polskich instytucji wywiadowczych.

SŁOWA KLUCZOWE: wspólnota wywiadowcza, Polska, rosyjska agresja na Ukrainę w 2022 r.

ABSTRACT

Poland's Intelligence Security after 24 February 2022

The aim of this chapter is to analyze the current state of Poland's intelligence community. Russia's aggression against Ukraine marked the beginning of a sea change in this area of functioning intelligence worldwide. This article is composed of two main parts. The first part provides the activity of the Polish intelligence services in the new situation. The second section focusses on the perspective of reform in the Polish intelligence community.

KEYWORDS: intelligence community, Poland, Russian aggression against Ukraine in 2022

Wprowadzenie

Agresja Rosji na Ukrainę unaoczniała znaczenie instytucji wywiadowczych w państwie. Informacja zawsze miała duże znaczenie dla przebiegu wojen i konfliktów. Jednak współcześnie w dobie społeczeństwa informacyjnego zaczyna odgrywać ona kluczową rolę¹. Widoczna, zwłaszcza na początku 2022 r., duża częstotliwość wykorzystania produktów wywiadowczych w przestrzeni publicznej skłoniła wielu komentatorów do wskazania na przełomowość tego zjawiska². Z pewnością nowatorska jest skala takiej aktywności, która ma służyć zarówno odstraszeniu, jak i osłabianiu potencjału militarnego przeciwnika. Szczególnie w przypadku amerykańskich i brytyjskich instytucji wywiadowczych widać od kilku lat swoiste „wyjście z cienia”³. Pewne symptomy takich tendencji możemy zaobserwować w funkcjonowaniu rodzimego wywiadu. Jednak są one oparte na kruchych podstawach instytucjonalnych, które już od wielu lat wymagają reformy. Obecnie, mimo większego zagrożenia, trudno dostrzec realną perspektywę systemowych, jakościowych zmian. W Polsce ciągle przeważa myślenie o służbach informacyjnych w kategoriach policyjnych. Nie budujemy wspólnoty wywiadowczej w rozumieniu zespołu instytucji odpowiedzialnych za współdziałanie, koordynację i wymianę informacji istotnych z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa⁴. Brakuje też sprawnego nadzoru opartego na trwałych, profesjonalnych strukturach oraz niezależnej kontroli procesu pozyskiwania i wykorzystania informacji istotnych z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego⁵. Dopełnieniem tego są niedostateczne nakłady finansowe

¹ G. Akrap, I. Mandić, I.R. Žigo, *Information Supremacy, Strategic Intelligence, and Russian Aggression Against Ukraine in 2022*, „International Journal of Intelligence and CounterIntelligence” 2022 (published online), s. 2.

² Zob. m.in.: K.B. Lillis, N. Bertrand, K. Atwood, *How the Biden Administration Is Aggressively Releasing Intelligence in an Attempt to Deter Russia*, CNN, 11 II 2022, [online] <https://edition.cnn.com/2022/02/11/politics/biden-administration-russia-intelligence/index.html>, 5 II 2023; D. Sabbagh, *Ukraine Crisis Brings British Intelligence Out of the Shadows*, „The Guardian”, 18 II 2022, [online] <https://www.theguardian.com/world/2022/feb/18/ukraine-crisis-bring-british-intelligence-out-of-the-shadow-warning-russian-invasion-information-war-with-kremlin>, 5 II 2023; D. London, *To Reveal, or Not to Reveal*, „Foreign Affairs”, 15 II 2022, [online] <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-02-15/reveal-or-not-reveal>, 5 II 2023.

³ H. Dylan, T.J. Maguire, *Secret Intelligence and Public Diplomacy in the Ukraine War*, „Survival” 2022, t. 64, nr 4, s. 34-35.

⁴ Zob. m.in.: A. Gruszczak, *Służby specjalne Polski w dobie współczesnych wyzwań cywilizacyjnych i technologicznych*, [w:] *Wyzwania dla bezpieczeństwa współczesnej Polski*, Raport Fundacji Instytutu Bezpieczeństwa i Strategii, Warszawa 2019, s. 18 i n.

⁵ Zob. m.in.: M. Kolaszyński, *Cywilna kontrola nad służbami specjalnymi w Polsce z perspektywy trzech dekad funkcjonowania*, „Politeja” 2021, t. 18, nr 6, s. 312 i n.

na ten obszar działalności państwa. Wojna w Ukrainie zdaje się raczej odsuwać niż przybliżać perspektywę przełomu w bezpieczeństwie wywiadowczym naszego kraju.

Wywiad wychodzi z cienia

Wydarzenia z 24 lutego 2022 r. spowodowały konieczność wykorzystania pełnego potencjału wywiadowczego państwa. Po pierwsze, nasiliła się potrzeba uzyskania wiarygodnych informacji dla decydentów politycznych i wojskowych na temat zagrożenia. Po drugie, konieczna stała się wzmożona ochrona przed agresywnymi działaniami przeciwnika, w tym także w cyberprzestrzeni⁶. Z racji posiadania granicy z Ukrainą oraz udzielanej jej pomocy politycznej, militarnej i humanitarnej Polska zajęła kluczowe miejsce na mapie wywiadowczej świata. Świadczą o tym choćby wizyty Williama Burnsa w Polsce 21 marca 2022 r. i 16 listopada 2022 r. dyrektor CIA spotkał się m.in. z ministrem koordynatorem służb specjalnych Mariuszem Kamińskim oraz szefami polskich służb wywiadowczych (ABW, AW, SKW, SWW). Rozmowy koncentrowały się na aktualnych wyzwaniach związanych z działaniami wojennymi Rosji przeciwko Ukrainie oraz na kwestii współpracy polsko-amerykańskiej w obszarze bezpieczeństwa⁷. Tych samych kwestii dotyczyło spotkanie ministra koordynatora i szefów służb z dyrektorką Wywiadu Narodowego USA Avril Haines, które odbyło się 17 listopada 2022 r.⁸

Ścisła współpraca z USA na rzecz Ukrainy, a także polskie zaangażowanie w pomoc humanitarną, wojskową czy logistyczną z definicji oznaczały zwiększenie zainteresowania naszym państwem przez wywiad Federacji Rosyjskiej. Dla strony rosyjskiej istotne mogło być m.in. rozpoznanie skali zachodniej pomocy wojskowej dla Ukrainy, rozmieszczenie amerykańskich wojsk prowadzących szkolenia w obsłudze uzbrojenia, ale także informacje o nastrojach społecznych. Oprócz działań wywiadowczych istniało realne niebezpieczeństwo podjęcia przeciwko Polsce akcji sabotażowych, dezinformacyjnych i dywersyjnych. Konieczne okazało się zatem zabezpieczenie „operacji

⁶ Zagadnienie cyberbezpieczeństwa zostało omówione w osobnym rozdziale niniejszego tomu.

⁷ Komunikat rzecznika ministra koordynatora służb specjalnych, *Dyrektor CIA w Polsce*, 22 III 2022, [online] <https://www.gov.pl/web/sluzby-specjalne/dyrektor-cia-w-polsce>, 5 II 2023; Komunikat Departamentu Bezpieczeństwa Narodowego KPRM, *Dyrektor CIA z wizytą w Warszawie*, 16 XI 2022, [online] <https://www.gov.pl/web/sluzby-specjalne/dyrektor-cia-z-wizyta-w-warszawie>, 5 II 2023.

⁸ Komunikat Departamentu Bezpieczeństwa Narodowego KPRM, *Minister Koordynator spotkał się z Szefową Wywiadu USA*, 23 XI 2022, [online] <https://www.gov.pl/web/sluzby-specjalne/spotkanie-z-szefowa-wywiadu-usa>, 5 II 2023.

logistycznej” na terenie Polski – ochrona wojsk NATO przed sabotażem oraz całej infrastruktury funkcjonującej na rzecz wsparcia Ukrainy przeciw rosyjskiej agresji.

Śladem wielu innych państw, niespełna miesiąc po rosyjskiej agresji, polskie władze podjęły decyzję o wydaleniu 45 osób z personelu dyplomatycznego ambasady Federacji Rosyjskiej, które pod tzw. przykryciem dyplomatycznym prowadziły działalność wywiadowczą w Polsce. Wydalenie tak dużej liczby dyplomatów zostało zainicjowane przez ABW, która złożyła w tej sprawie wnioski do Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Rzecznik MSZ Łukasz Jasina w oficjalnym oświadczeniu z 23 lutego 2022 r. stwierdził:

Rosja prowadzi barbarzyńską wojnę przeciwko Ukrainie już od ponad 3 tygodni, a my i inne państwa zachodu jesteśmy traktowani przez Rosję jako kluczowy przeciwnik. Dal-
sze tolerowanie tego typu nielegalnej działalności służb rosyjskich stworzyłoby ogólne
zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski, ale także dla naszych sojuszników w NATO i Unii
Europejskiej, z którymi koordynujemy tego typu działania⁹.

Przeciwdziałanie szpiegostwu objęło także poczynania prowadzone spoza Ambasady Federacji Rosyjskiej w Warszawie. Na przestrzeni kolejnych miesięcy rzecznik ministra koordynatora informował o kilkunastu przypadkach zatrzymań osób (Polaków i obcokrajowców) podejrzewanych o popełnienie przestępstwa szpiegostwa. W taką aktywność zaangażowana była uprawniona do przeprowadzania zatrzymań ABW oraz SKW. W tym drugim przypadku zatrzymania były dokonywane przez Żandarmerię Wojskową. Dodatkowo ABW realizowała czynności związane ze śledztwem prokuratury dotyczącym rosyjskich zbrodni wojennych w Ukrainie.

Poza działaniami śledczymi ABW i SKW dysponują bardziej wyrafinowanymi uprawnieniami w zakresie rozpoznania, zapobiegania i zwalczania przestępstw szpiegostwa. Od 2016 r., kierując się względami bezpieczeństwa państwa, szef ABW oraz szef SKW są uprawnieni do skorzystania z instytucji tajnego współpracownika pozyskanego przy pomocy materiałów obciążających¹⁰. Szefowie służb kontrwywiadowczych mogą, pod warunkami określonymi w ustawie, odstąpić od obowiązku zawiadomienia właściwego prokuratora o podejrzeniu popełnienia przestępstwa szpiegostwa, jeżeli osoba podejrzewana o ten czyn zgodzi się nawiązać tajną współpracę z ABW albo

⁹ Rzecznik MSZ: *Polska podjęła decyzję o redukcji personelu ambasady Rosji. Nasze terytorium opuści 45 osób*, Polska Agencja Prasowa, 23 III 2022, [online] <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1127355%2Crzecznik-msz-polska-podjela-decyzje-o-redukcji-personelu-ambasady-rosji>, 5 II 2023.

¹⁰ W doktrynie instytucja ta jest określana również jako „szpieg koronny”; zob. m.in.: P. Herbowski, *Pozyskanie tajnego współpracownika przez służby kontrwywiadowcze na podstawie materiałów obciążających – rozważania o sensie instytucji*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2019, nr 51, s. 83 i n.

SKW. Zgodnie z ustawami wiedzę na temat każdego przypadku skorzystania z tego uprawnienia posiadają prokurator generalny i minister koordynator służb specjalnych. Jak do tej pory w komunikatach rzecznika ministra koordynatora brak informacji na temat tej instytucji oraz tego, z jaką częstotliwością jest wykorzystywana.

W 2022 r. polskie służby wywiadu zagranicznego wpisały się w trend informowania opinii publicznej o swojej aktywności operacyjno-rozpoznawczej poprzez prezentację niektórych ze zdobytych informacji. W połowie minionego roku zostały upublicznione nagrania rozmów rosyjskich żołnierzy przechwycone przez polski wywiad. Można na nich usłyszeć krytyczną ocenę sytuacji w armii rosyjskiej oraz poczynąń jej dowódców¹¹. Innym przykładem tego typu aktywności było ujawnienie informacji na temat konkretnych lokalizacji rosyjskich więzień i obozów filtracyjnych, do których trafiają Ukraińcy¹².

Reforma wywiadu w cieniu wojny

Efektowne przykłady działalności wywiadowczej nie oddają obrazu całości. Rok od rosyjskiej agresji na Ukrainę nie przybliżył nas znacząco do budowy nowoczesnej wspólnoty wywiadowczej. Wręcz przeciwnie, wojna w Ukrainie stała się pretekstem do porzucenia przez rządzących kierunku zmian systemowych na rzecz rozwiązań doraźnych. Pierwszym sygnałem była rezygnacja z powołania sejmowej komisji śledczej w sprawie inwigilacji. Na przełomie 2021 i 2022 r. przybrała na sile debata na temat kontroli i nadzoru nad służbami specjalnymi, co było związane z pojawieniem się zarzutów o stosowanie przez polskie służby narzędzia Pegasus do szpiegowania osób publicznych. 10 lutego 2022 r. lider Kukiz'15 Paweł Kukiz złożył wniosek o powołanie sejmowej komisji śledczej ds. inwigilacji, której działalność obejmować miała lata 2005-2021. Pod wnioskiem podpisali się przedstawiciele klubów i kół opozycyjnych (Koalicja Obywatelska, Lewica, Koalicja Polska – PSL, Porozumienie, PPS i Konfederacja). Na wspólnej konferencji prasowej zadeklarowali oni poparcie kandydatury Pawła Kukiza na przewodniczącego komisji. Zgodnie z ustaleniami pozostałe 10 miejsc komisji miało zostać obsadzonych po połowie przez przedstawicieli większości rządowej i opozycji. 29 marca 2022 r. Paweł Kukiz

¹¹ Zob. m.in.: Komunikat rzecznika ministra koordynatora służb specjalnych, *Ferment u najeźdźców* [NAGRANIA], 29 VI 2022, [online] <https://www.gov.pl/web/sluzby-specjalne/ferment-u-najejdzcow-nagrania>, 5 II 2023.

¹² Komunikat rzecznika ministra koordynatora służb specjalnych, *Służby zidentyfikowały rosyjskie obozy filtracyjne*, 27 VII 2022, [online] <https://www.gov.pl/web/sluzby-specjalne/sluzby-zidentyfikowaly-rosyjskie-obozy-filtracyjne>, 5 II 2023.

wycofał swoje poparcie dla tej inicjatywy. Publicznie stwierdził, że „w obecnej sytuacji samo myślenie o komisji ds. podsłuchów jest nierozsądne, nawet jeżeli założymy, że służby działały absolutnie niezgodnie z prawem”¹³.

W 2023 r. w zakresie zarządzania służbami specjalnymi, tj. nadzoru, koordynacji i kontroli tych instytucji, ciągle dysponujemy anachronicznymi rozwiązaniami. Nadal widoczny jest niedookreślony status służb specjalnych, wśród których znajdują się instytucje typowo wywiadowcze (AW, SKW, SWW), wywiadowczo-policyjne (ABW) i policyjne (CBA) – budowany dla nich system koordynowania pracy nadal w dużej mierze jest oparty na paradygmacie działań policyjnych, a nie wywiadowczych. Przykład współpracy SKW z Żandarmerią Wojskową w zakresie zatrzymań osób podejrzewanych o szpiegostwo pokazuje, że kontrwywiad może skutecznie funkcjonować bez uprawnień policyjnych.

Do tej pory nie rozpoczęto prac nad powołaniem wspólnoty wywiadowczej w wymiarze instytucjonalnym. Oznacza to brak struktur odpowiedzialnych za opracowanie analiz strategicznych, które uwzględniałyby cały potencjał informacyjny państwa. Lakoniczne regulacje dotyczące wspólnoty informacyjnej rządu nie zmieniły się zasadniczo od 2006 r. Tak samo długo czekamy na zarządzenie Prezesa Rady Ministrów, w którym zostanie określony zakres i tryb współdziałania oraz szczegółowy rozdział kompetencji pomiędzy ABW, AW, SKW, SWW i CBA¹⁴. Wydarzenia w Ukrainie nie przybliżyły nas również do opracowania strategii kontrwywiadowczej, która mogłaby stanowić fundament kompleksowych przedsięwzięć w zakresie profilaktyki w społeczeństwie. *Modus operandi* rosyjskich służb specjalnych od co najmniej kilku lat obejmuje wpływ na nastroje społeczne, które w demokracji stosunkowo łatwo mogą przekładać się na konkretne decyzje polityczne. Brakuje również konstruktywnych prac w zakresie współpracy międzynarodowej służb wywiadowczych, która mimo obecnej dynamiki nadal opiera się na szczątkowej regulacji ustawowej.

Ponadto nie funkcjonuje efektywny nadzór i realna, niezależna kontrola nad tym obszarem działalności państwa. Organy nadzorcze i kontrolne nie dysponują rozbudowanym cywilnym zapleczem merytorycznym i administracyjnym, co umożliwiłoby stałą koordynację ich pracy z innymi instytucjami bezpieczeństwa. Instytucje nadzorcze podtrzymują politykę braku elementarnej sprawozdawczości ze swoich prac. Nie doczekaliśmy się w ostatnim roku żadnego publicznego opracowania Kolegium ds. Służb Specjalnych czy sejmowej Komisji ds. Służb Specjalnych. W tym aspekcie

¹³ Kukiz: w obecnej sytuacji samo myślenie o komisji w sprawie podsłuchów jest nierozsądne, Polska Agencja Prasowa, 29 III 2022, [online] tinyurl.com/3z2ar5kj, 3 II 2023.

¹⁴ Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, Dz. U. z 2022 r. poz. 557 z późn. zm, art. 41-42.

ciągle przeważają działania incydentalne i jednostkowe. Za tak istotne zadania jak monitorowanie i identyfikowanie zdarzeń w przestrzeni informacyjnej o potencjale wpływu na bezpieczeństwo RP czy systemowe wzmacnianie odporności państwa i jego zdolności do reagowania na takie zdarzenia odpowiada powołany w drodze rozporządzenia pełnomocnik rządu ds. bezpieczeństwa przestrzeni informacyjnej RP. Jest to jeden z prawie 60 pełnomocników rządu i Prezesa Rady Ministrów, który nie został wyposażony w trwałe struktury i funkcjonuje w ramach niewielkiego zaplecza organizacyjnego i merytorycznego.

Dopełnieniem tego obrazu są prace nad budżetem państwa w 2023 r. W kontekście ABW i AW wskazują one na brak funduszy na budowę profesjonalnego wywiadu odpowiadającego na wyzwania współczesności i aktualne zagrożenia. W 2023 r. obie służby będą miały do dyspozycji więcej środków: ABW 710 mln zł (w 2022 r. – 650 mln zł), AW 298 mln zł (w 2022 r. – 247 mln zł). Jednak główną pozycję w obu budżetach stanowią wydatki płacowe, które w porównaniu do roku poprzedniego zostały zwiększone o 7,8%. Dodatkowo w aktualnych wydatkach muszą być uwzględnione wyższe koszty funkcjonowania służb spowodowane wysoką inflacją, obejmujące np. koszty energii, paliwa do pojazdów. Tym samym zwiększenie budżetów nie oznacza dużych wydatków na modernizację i bardziej zaawansowaną pracę operacyjną obu agencji. Na posiedzeniu Senatu dyrektor Biura Finansowo-Administracyjnego AW płk Justyna Rubaszewska stwierdziła, że „generalnie rzecz biorąc, budżet agencji pozwala na podstawowe działania. Ale działamy i na rok przyszły zaplanowaliśmy wszystko to, co musimy, w niezbędnym minimum”¹⁵. Na tym tle lepiej wyglądają budżety wojskowych służb specjalnych. Budżet SKW został zwiększony o prawie 119 mln zł (w 2023 r. – 482 mln zł, w 2022 r. – 363 mln zł), w tym na wydatki majątkowe ma zostać przeznaczony ponad 79 mln zł. Natomiast budżet SWW jest obecnie większy niż w przypadku AW (w 2023 r. – 300 mln zł, w 2022 r. – 236 mln zł). Wojskowy wywiad może przeznaczyć na wydatki majątkowe 61 mln zł.

Zakończenie

Problematyka bezpieczeństwa wywiadowczego nadal nie znajduje się w polu aktywnego zainteresowania głównych sił politycznych w Polsce, wiodących mediów czy nawet szerokiej opinii publicznej. Ostatecznie dwoma forami dyskusji na temat reformy służb

¹⁵ Senat RP, *Posiedzenie Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji (nr 222) w dniu 04-01-2023*, [online] <https://www.senat.gov.pl/prace/komisje-senackie/przebieg,9997,1.html>, 5 II 2023.

specjalnych pozostały senacka Komisja Nadzwyczajna ds. Wyjaśnienia Przypadków Nielegalnej Inwigilacji oraz Parlamentarny Zespół ds. Reformy Służb Specjalnych. Jednak w pracach tych gremiów nie biorą udziału przedstawiciele koalicji rządzącej. W przypadku tego drugiego gremium także przedstawiciele Koalicji Obywatelskiej nie są zaangażowani w jego prace. Rząd nie zaproponował również żadnej własnej reformy w tym zakresie. Nie rokuje to osiągnięcia zauważalnych efektów mogących wyprowadzić z impasu w najbliższych latach debatę nad niezbędną reformą systemu służb wywiadowczych. Poza zwiększeniem nakładów na wojskowe służby specjalne światłem w tunelu mogą okazać się coraz szersze informowanie o pracy służb wywiadowczych oraz coraz powszechniejsza krytyka *status quo*. Odmitologizowanie problematyki wywiadowczej – widoczne choćby w kampanii informacyjnej AW – może pomóc dostrzec realne problemy i potrzebę zmian w kierunku modernizacji, profesjonalizacji i konsolidacji wspólnoty wywiadowczej. Wspólnoty, która powinna być odpolityczniona i poddana odpowiedzialnej, zewnętrznej kontroli.

Bibliografia

- Akrap G., Mandić I., Žigo I.R., *Information Supremacy, Strategic Intelligence, and Russian Aggression Against Ukraine in 2022*, „International Journal of Intelligence and Counter-Intelligence” 2022 (published online), <https://doi.org/10.1080/08850607.2022.2117577>.
- Dylan H., Maguire T.J., *Secret Intelligence and Public Diplomacy in the Ukraine War*, „Survival” 2022, t. 64, nr 4, s. 33-74, <https://doi.org/10.1080/00396338.2022.2103257>.
- Gruszczak A., *Służby specjalne Polski w dobie współczesnych wyzwań cywilizacyjnych i technologicznych*, [w:] *Wyzwania dla bezpieczeństwa współczesnej Polski*, Raport Fundacji Instytutu Bezpieczeństwa i Strategii, Warszawa 2019.
- Herbowski P., *Pozyskanie tajnego współpracownika przez służby kontrwywiadowcze na podstawie materiałów obciążających – rozważania o sensie instytucji*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2019, nr 51, s. 83-102, <https://doi.org/10.19195/2084-5065.51.6>.
- Kolaszyński M., *Cywilna kontrola nad służbami specjalnymi w Polsce z perspektywy trzech dekad funkcjonowania*, „Politeja” 2021, t. 18, nr 6(75), s. 307-324, <https://doi.org/10.12797/Politeja.18.2021.75.15>.
- Komunikat Departamentu Bezpieczeństwa Narodowego KPRM, *Dyrektor CIA z wizytą w Warszawie*, 16 XI 2022, [online] <https://www.gov.pl/web/sluzby-specjalne/dyrektor-cia-z-wizyta-w-warszawie>.
- Komunikat Departamentu Bezpieczeństwa Narodowego KPRM, *Minister Koordynator spotkał się z Szefową Wywiadu USA*, 23 XI 2022, [online] <https://www.gov.pl/web/sluzby-specjalne/spotkanie-z-szefowa-wywiadu-usa>.
- Komunikat rzecznika ministra koordynatora służb specjalnych, *Dyrektor CIA z Polsce*, 22 III 2022, [online] <https://www.gov.pl/web/sluzby-specjalne/dyrektor-cia-w-polsce>.

- Komunikat rzecznika ministra koordynatora służb specjalnych, *Ferment u najeźdźców* [NAGRANIA], 29 VI 2022, [online] <https://www.gov.pl/web/sluzby-specjalne/ferment-u-najejdzcow-nagrania>.
- Komunikat rzecznika ministra koordynatora służb specjalnych, *Służby zidentyfikowały rosyjskie obozy filtracyjne*, 27 VII 2022, [online] <https://www.gov.pl/web/sluzby-specjalne/sluzby-zidentyfikowaly-rosyjskie-obozy-filtracyjne>.
- Kukiz: w obecnej sytuacji samo myślenie o komisji w sprawie podsłuchów jest nierozsądne, Polska Agencja Prasowa, 29 III 2022, [online] tinyurl.com/3z2ar5kj.
- Lillis K.B., Bertrand N., Atwood K., *How the Biden Administration Is Aggressively Releasing Intelligence in an Attempt to Deter Russia*, CNN, 11 II 2022, [online], <https://edition.cnn.com/2022/02/11/politics/biden-administration-russia-intelligence/index.html>.
- London D., *To Reveal, or Not to Reveal*, „Foreign Affairs”, 15 II 2022, [online] <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-02-15/reveal-or-not-reveal>.
- Rzecznik MSZ: Polska podjęła decyzję o redukcji personelu ambasady Rosji. Nasze terytorium opuści 45 osób, Polska Agencja Prasowa, 23 III 2022, [online] <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1127355%2Crzecznik-msz-polska-podjela-decyzje-o-redukcji-personelu-ambasady-rosji>.
- Sabbagh D., *Ukraine Crisis Brings British Intelligence Out of the Shadows*, „The Guardian”, 18 II 2022, [online] <https://www.theguardian.com/world/2022/feb/18/ukraine-crisis-bring-british-intelligence-out-of-the-shadow-warning-russian-invasion-information-war-with-kremlin>.
- Senat RP, *Posiedzenie Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji (nr 222) w dniu 04-01-2023*, [online] <https://www.senat.gov.pl/prace/komisje-senackie/przebieg,9997,1.html>.
- Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, Dz. U. z 2022 r. poz. 557 z późn. zm.

BIOGRAMY

PIOTR BAJOR – dr hab., profesor w Katedrze Bezpieczeństwa Narodowego UJ. Jego zainteresowania badawcze dotyczą procesów transformacji społeczno-politycznej państw obszaru postsowieckiego, polityki zagranicznej, bezpieczeństwa i stosunków międzynarodowych, jak również procesów integracyjnych, z uwzględnieniem organizacji i struktur międzynarodowych.

MAREK CZAJKOWSKI – dr hab., profesor w Katedrze Bezpieczeństwa Narodowego UJ. Zajmuje się problematyką bezpieczeństwa międzynarodowego. Jego ostatnie publikacje to monografia *Przestrzeń kosmiczna w strategii bezpieczeństwa narodowego USA* (2020 r.) oraz artykuły: *Anti-Satellite Weapons: A Political Dimension* (2021 r.) oraz *Hypersonic Weapons – Selected Political and Strategic Issues* (2022 r.).

DOMINIKA DZIWIŚ – dr, adiunkt w Katedrze Bezpieczeństwa Narodowego UJ. Doktorat z wyróżnieniem na temat polityki cyberbezpieczeństwa USA uzyskała na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ w 2014 r. Jej badania koncentrują się na analizie strategii i polityki cyberbezpieczeństwa państw, cyberwojnie i szarej strefie działań wojennych, a także związkach big data z prawami człowieka.

PAWEŁ FRANKOWSKI – dr hab., profesor w Katedrze Bezpieczeństwa Narodowego UJ. Obszar zainteresowań: handel międzynarodowy i standardy prawa pracy, prawo kosmiczne, polityka zagraniczna Stanów Zjednoczonych oraz integracja regionalna w Afryce. Stypendysta Departamentu Stanu USA, European University Institute, rządu Republiki Chińskiej, Salzburg Seminar for American Studies. Profesor wizytujący na uczelniach takich jak: EUI, National Sun Yat-sen University, National Chung Cheng University, University of Iceland, University of St. Gallen.

ARTUR GRUSZCZAK – prof. dr hab., kierownik Katedry Bezpieczeństwa Narodowego UJ. Jego zainteresowania obejmują teorie i koncepcje współczesnych wojen, międzyna-

rodową współpracę wywiadowczą, sekurytyzację migracji. Jest współredaktorem *The Routledge Handbook of the Future of Warfare* (w zapowiedziach na 2023 r.).

WIKTOR HEBDA – dr, adiunkt w Katedrze Bezpieczeństwa Narodowego UJ. Jego główne zainteresowania naukowe koncentrują się wokół problematyki bezpieczeństwa energetycznego oraz kwestii politycznych i gospodarczo-społecznych państw Europy Środkowej i Wschodniej oraz Bałkanów. Jest autorem dwóch monografii i kilkunastu artykułów naukowych. W ostatnich latach realizował projekty badawcze finansowane m.in. przez Narodowe Centrum Nauki, Narodową Agencję Wymiany Akademickiej, rząd Republiki Serbii oraz rząd Republiki Słowacji.

MATEUSZ KOLASZYŃSKI – dr, adiunkt w Katedrze Bezpieczeństwa Narodowego UJ. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się na miejscu i roli służb wywiadowczych w państwach demokratycznych oraz studiach nad inwigilacją.

BOGDAN KOSOWSKI – dr hab. inż., profesor w Katedrze Bezpieczeństwa Narodowego UJ. Specjalizuje się w teorii systemów związanych z organizacją zarządzania bezpieczeństwem w podmiotach gospodarczych, instytucjach i administracji publicznej. Konfrontuje wiedzę teoretyczną z praktycznym doświadczeniem zdobytym w trakcie pełnienia służby w administracji rządowej i samorządowej, instytucjach publicznych oraz podmiotach gospodarczych.

DARIUSZ KOZERAWSKI – płk rez., prof. dr hab., pracownik Katedry Bezpieczeństwa Narodowego UJ. Były rektor-komendant Akademii Obrony Narodowej, członek Bractwa Weteranów w Polsce oraz Stowarzyszenia Kombatantów Misji Pokojowych ONZ. Uczestniczył w międzynarodowych operacjach wsparcia pokoju, prowadził badania w strefach działań wojennych i stabilizacyjnych w: Bośni i Hercegowinie, Kosowie, Iraku, Afganistanie, Mołdawii, Jordanii, Armenii. Autor ponad 200 naukowych publikacji krajowych i zagranicznych.

ARKADIUSZ NYZIO – dr, adiunkt w Katedrze Bezpieczeństwa Narodowego UJ. Specjalizuje się w historii Europy Środkowo-Wschodniej oraz problematyce służb policyjnych i specjalnych.

PIOTR ORŁOWSKI – mgr, asystent w Katedrze Bezpieczeństwa Narodowego UJ. Jego zainteresowania badawcze związane są z problematyką obronności i sił zbrojnych,

w szczególności sił/wojsk specjalnych, Sił Zbrojnych USA, NATO, charakteru współczesnego konfliktu zbrojnego, zagrożeń hybrydowych.

BŁAŻEJ SAJDUK – dr, adiunkt w Katedrze Bezpieczeństwa Narodowego UJ; zastępca kierownika Centrum Badań Ilościowych nad Polityką. Uczestnik licznych kursów z zakresu zarządzania i biznesu (m.in. w Zeppelin Universität, Ivey Business School) oraz szkoleń poświęconych militarnym aspektom wykorzystania nowoczesnych technologii (m.in. prowadzonych przez Joint Special Operations University). Zainteresowania badawcze: wymiary militarny, etyczny i społeczny wykorzystania najnowszych technologii (zwłaszcza AI i 5G), analiza polityczna.

ADRIAN TYSZKIEWICZ – dr hab., adiunkt w Katedrze Bezpieczeństwa Narodowego UJ. Absolwent kierunków politologia (UJ) oraz zarządzanie przedsiębiorstwem (studia podyplomowe, UEK). Od 2012 r. zastępca dyrektora ds. ogólnych Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ, a od 2020 r. dyrektor tejże jednostki. Kierownik zespołu badawczego UJ#GeoLab. Członek Rady Naukowej i przewodniczący Komisji Historii i Klasyki Geopolityki Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego.

MYKHAILO VOLOKHAI – mgr, doktorant w Szkole Doktorskiej Nauk Społecznych UJ. Specjalizuje się w historii politycznej apartheidu w RPA i dominiów brytyjskich. Przygotowywana przez niego rozprawa doktorska dotyczy rozwoju południowoafrykańskiej doktryny bezpieczeństwa z perspektywy teoretycznej i empirycznej.

INDEKS

Akrap Gordan 138
al-Asad Baszar 26
Atwood Kylie 28, 138
Avdaliani Emil 59

Bajor Piotr 29, 65, 70, 147

Balicki Jewgienij 81

Banasik Mirosław 26

Barros George 60

Bartles Charles K. 93

Bateman Jon 44, 47, 49

Baudin Michel 111

Beck Józef 24

Berezhans'kyi Igor 79

Bermudez Jr. Joseph S. 58

Bertrand Natasha 138

Biden Joe 19

Boćkowski Daniel 9

Boffey Daniel 90

Bojko Jurij 79-80, 82

Brown Andrew L. 91

Burns William 139

Bush George W. 16, 23-25, 29

Chmiris Ekaterina 56

Chotiner Isaac 18

Czajkowski Marek 53, 55, 61, 147

Czulda Robert 29

Dąbrowski Marek 88

Delong Marek 25-26

Demarais Agathe 59

Dressler Joanna 28

Dugin Aleksandr 14

Dunn Amina 19

Dylan Huw 138

Dziubka Kamil 100

Dziwisz Dominika 43, 46, 50, 147

Eberhardt Piotr 14

Egorov Ivan 56

Embaló Umáro 26

Erdoğan Recep Tayyip 29

Evenett Simon 38

Fiore Nicolas J. 58

Fleming Sam 39

Fokker John 48

Forrest Brett 17

Frankowski Paweł 33, 147

Fukuyama Francis 27

Furier Andrzej 29

Gadzała Łukasz 102

Gartzke Erik 46

Gawęda Marcin 87

Gergało-Dąbek Nadia 26

Giles Keir 46

González Pablo 132

Górski Piotr 110

Grau Lester W. 93

Grosse Tomasz G. 30

Gruszczak Artur 7, 13, 138, 147

Haines Avril 139

Hancock Alice 39

Hebda Wiktor 115-116, 119, 121, 148
Hejj Dominik 30
Herbowski Piotr 140
Hoffmann Isabell 18
Hultquist John 44
Husajn Saddam 77

Ivanova Polina 58
Iwaszow Leonid 54-55

Janukowycz Wiktor 79-81
Jasina Łukasz 140
Johnson Derek B. 48
Jones Seth G. 58

Kaca Elżbieta 132
Kacprzak Izabela 131-132
Kadam Tanmay 28
Kadyrow Ramzan 88
Kalashnyk Pawło 76
Kapur Daksh 48
Khodarenok Michaił 57
Khomenko Swiatosław 77
Kielar Adam 18
Kissinger Henry 17
Kluge Janis 59
Kolaszyński Mateusz 137-138, 148
Komarova Olga 77
Konończuk Wojciech 67
Kornat Marek 24
Korniienko Janina 82
Kosowski Bogdan 107-108, 112, 148
Kostyuk Nadiya 46
Kozerawski Dariusz 97, 148
Krastev Ivan 18
Król Klaudia 9
Kuczma Leonid 77
Kuczyński Grzegorz 93
Kukiz Paweł 141-142
Kułęba Dmytro 71
Kupchan Charles A. 17
Kuzio Taras 67

Lejczak Adam 9

Leonard Mark 18
Leśniak Grażyna J. 100
Lewicki Bartosz 50
Lewis James 44
Lichocki Tomasz 132
Lillis Katie Bo 28, 138
London Douglas 138

Łukasiński Andrzej 89

Macron Emmanuel 17, 19
Maguire
Malec Dorota 9
Mandić Ivica 138
Mankoff Jeffrey 59
Mao Zedong 27
Marks Joseph 45
Mearsheimer John 17
Medwedczuk Wiktor 76-80
Miedwiediew Dmitrij 25
Mikołajek Marcin 128
Miller Maggie 44
Miłoszewska Dorota 24
Moisi Dominique 17
Molenda Karol 50

Nagl John 58
Nakashima Ellen 58
Nicz Anna 25
Nye Joseph 24
Nyzio Arkadiusz 125, 148

Obama Barack 15
Orbán Viktor 30
Orłowski Piotr 85, 148

Parker Ashley 58
Patruszew Nikolaï 56
Pawłowski Jakub 103
Pisani Niccolò 38
Poroszenko Petro 77
Portnykov Vitalij 78
Potulski Jakub 29
Prigożyn Jewgienij 93

- Prytula Volodymyr 80
Putin Władimir 14-15, 17, 19-21, 26-27, 54-55, 57-58, 60-61, 66-67, 76-78
- Romańczuk Michał 29
Rubaszewska Justyna 143
- Sabbagh Dan 138
Sajduk Błażej 43, 50, 149
Saldo Wołodymyr 81
Salizhenko Oleksandr 81
Satter David 55
Scholz Olaf 18-19
Seddon Max 58
Shevchenko Oleksandr 76
Shloman Tomer 48
Sierdiukow Anatolij 92
Sikorski Władysław E. 24
Sitnikova Irina 77
Smith Colby 39
Soloviova O. 80
Sonnenfeld Jeffrey 59
Stolar Wadym 79
Sun Bin 14
Sun Tzu 14
Sun Wu 14
Surkis Hryhorij 81
Szefernaker Paweł 127
Szojgu Siergiej 92
- Szpor Aleksander 118
Szufrycz Nestor 79-81
- Tanimoto T. 111
Terry Sarah Meiklejohn 24
Tian Steven 59
Trump Donald 15
Tyszkiewicz Adrian 9, 23, 149
- Utkin Dmitrij 93
- Venal Robert 48
Volokhai Mykhailo 75, 149
- Wasilewski Philip G. 58
Watling Jack 60
Watts Clint 48
Willett Marcus 44
Wiśniewska Iwona 67
- Zand Bernhard 17
Zawadka Grażyna 132
Zawadzki Jarek 14
Zełenski Wołodymyr 20, 39, 68, 70, 77, 87
Žigo Iva Rosanda 138
Ziółkowska Konstancja 118
- Żaryn Stanisław 127-129
Żemła Edyta 98, 102

Minął rok od brutalnej napaści zbrojnej Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Rosyjska agresja była ciosem w chwiejący się liberalny porządek międzynarodowy łączony z uniwersalnymi – jak się wydawało – wartościami i zasadami, takimi jak praworządność, suwerenność, pokój czy współpraca. Była również brutalnym aktem podważenia zrębów pozimnowojennego systemu bezpieczeństwa międzynarodowego, kwestionującym jego logikę oraz rewidującym mechanizmy utrzymujące go w stanie względnej równowagi.

Wybuch wojny w Ukrainie wstrząsnął fundamentami porządku międzynarodowego i wyzwolił energię, która podsyca działania zbrojne oraz odsuwa perspektywę pokojowego zakończenia wojny w odległą przyszłość. Ma to istotne konsekwencje nie tylko dla bezpośrednich stron konfliktu, tj. Rosji i Ukrainy, lecz także dla państw graniczących z obydwooma krajami, w tym Polski.

Niniejsza książka zawiera zestaw krótkich artykułów analityczno-prognostycznych napisanych przez naukowców z Katedry Bezpieczeństwa Narodowego, odnoszących się do zasadniczych aspektów wojny w Ukrainie i jej różnorodnych reperkusji, w szczególności skutków dla bezpieczeństwa Polski.

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8138-880-1

9 788381 388801